

Dokument nr. 5.

Forsvarets ombudsmannsnemnds innberetning til Stortinget om virksomheten i tiden 1. januar—31. desember 1974.

Register.

I. Innledning	3
Generelle synspunkter	3
II. Saker som er behandlet	6
Verneplikt, utskrivning, rulleføring	7
Innkalling, fremmøte, fritaking, utsettelse	8
Opptjening, godskriving, tjenestetidens lengde etc.	10
Beordring, overføring, forflytning, frabeordring, dimittering	10
Uniformer, personlig utstyr, erstatning for tap av utstyr	12
Forlegningsforhold	14
Tjenesteforhold	14
Permisjoner	16
Disiplinærsaker	18
Forholdet mellom befal og menige	21
Tillitsmannsordningen	21
Økonomiske forhold	25
Sykesaker	26
Sosiale saker	27
Forsvarets skolevirksomhet	28
Vervet personell	29
Befalssaker	29
Sivilt personell i Forsvaret	32
III. Ombudsmannsnemndas befaringer	34

I. Innledning.

Ved valg av Ombudsmannsnemnd for perioden 1974—77 ble det foretatt visse endringer, idet Nemnda fikk 3 nye medlemmer. På grunn av det nye Stortings sammensetning mistet Venstre sin representant til Sosialistisk Valgforbund, og representantene for Høyre og Kristelig Folkeparti hadde frasagt seg gjenvalg. Ombudsmannsnemnda har således i 1974 bestått av:

Ombudsmann	Edg. Andreassen, Oslo, formann
Sekretær	Kåre Hansen, Oslo
Sekretær	Hans Nordahl Jensen, Bodø . .
Disponent	Eystein Bardal, Snåsa
Sosialsjef	Odd Holøs, Rakkestad
Redaktør	Erlend Rian, Tromsø
Redaktør	Lars Alldén, Oslo.

Nemnda har i 1974 holdt følgende møter:

12.—13. februar
2.— 3. april
10. september
10.—11. desember.

Av saker som har vært behandlet på møtene kan nevnes:

Endringer i bestemmelsene om tillitsmannsutvalg i Forsvaret.
Utsettelse med resterende førstegangstjeneste på grunn av skolegang.
Ny arbeidsmiljølov til erstatning for nåværende arbeidervernlov.
Landsutvalget for tillitsmenn i Forsvaret/ sekretariatets arbeidsrutiner.
Politiske merker på sivilt tøy.
Diverse arbeidsforhold for befalet.

De saker Nemnda har hatt til behandling er omtalt under de respektive avsnitt i beretningen.

I forbindelse med møtet i april hadde Ombudsmannsnemnda en samtale med representanter for Stortingets forsvarskomiteé hvor bl. a. tillitsmannsordningen og mannskapenes økonomiske forhold ble drøftet.

Ombudsmannen har i 1974 hatt mange besøk av representanter for en rekke land som har

studert ombudsmannsordningene i Norge og i den forbindelse har ønsket orientering om virksomheten. Det kan nevnes besøk bl. a. fra Nepal, Thailand, Ghana, Vest-Tyskland, Israel og Australia.

Nemnda har i 1974 foretatt følgende befaringer:

28.—31. mai: Avdelinger i Trøndelag.
9.—11. sept.: Avdelinger på Vestlandet.
7.—12. okt.: Avdelinger i Nord-Norge.
26.—28. nov.: Avdelinger i Kristiansanddistrikt.

Under disse befaringer er 17 avdelinger besøkt. Fortegnelse over disse og en nærmere omtale av besøkene er gitt i avsnittet Nemndas befaringer.

Protokoll fra Nemndas møter og befaringer følger beretningen som uttrykt bilag.

Generelle synspunkter.

I beretningen for 1973 gikk ombudsmannsnemnda nokså inngående inn på de erfaringer en hadde høstet med de bestemmelser om tillitsmannsordningen som ble satt i verk i oktober 1972. Det ble i den sammenheng gjort rede for visse uheldige trekk ved ordningen som Nemnda regnet med det ville bli tatt hensyn til ved det forslag til endringer som ville bli lagt frem for Stortinget våren 1974. Forslag til endringer i gjeldende bestemmelser ble fremmet for Stortinget i St. meld. nr. 73 (1973—74). Ombudsmannsnemndas bemerkninger til Forsvarsdepartementets første utkast til bestemmelser er i sin helhet tatt inn i meldingen. Nemnda finner det derfor ikke nødvendig å gå nærmere inn på sitt syn i denne sammenheng.

Ombudsmannen har i et skriv til Stortingets forsvarskomiteé tatt opp et spørsmål som ikke er behandlet i Nemndas bemerkninger i stortingsmeldingen. Det gjelder arbeids- og ansvarsforholdet landsutvalget/sekretariatet—Ombudsmannen. De forskjellige bestemmelser i departementets nye forslag kan synes noe uklare og samsvarer kanskje ikke helt med den instruks Stortinget vedtok for ombudsmannsnemnda ved etableringen av institusjo-

nen i 1952. Når dette ikke ble tatt opp i Nemndas bemerkninger til departementets forslag, henger det sammen med at en regnet med at samarbeidet med landsutvalget/sekretariatet ville finne sin naturlige form etter hvert. Dette har imidlertid ikke vært tilfelle. Ombudsmannen har derfor anmodet forsvarskomiteén om å se nærmere på dette under sitt arbeid med St. meld. nr. 73 og viser forsåvidt til det som er sagt under avsnittet tillitsmannsordningen.

St. meld. nr. 73 var gjenstand for en meget omfattende debatt på landskonferansen for tillitsmenn i juni 1974 hvor det ble vedtatt en anmodning om at meldingen måtte bli trukket tilbake. Tiden etter landskonferansen har vært preget av en viss usikkerhet og uro. Tillitsmannsordningen har vært diskutert også på de distriktskonferanser som har vært holdt senere. Misnøyen med St. meld. nr. 73 knytter seg spesielt til de påståtte innskrenkninger og innstramminger i forhold til gjeldende bestemmelser, først og fremst bestemmelsene om virksomheten på det sentrale plan. Denne misnøye får imidlertid, som Nemnda pekte på i forrige beretning, ringvirkninger også på det lokale plan hvor forslaget til nye bestemmelser på mange tjenestesteder blir heftig diskutert. De mange tillitsmannsutvalgene ved Forsvarets forskjellige avdelinger arbeider imidlertid fortsatt godt selv om det nok kan spores en viss skepsis til visse sider ved virksomheten på det sentrale plan. Nemnda håper imidlertid at det vil falle mer ro over tillitsmannsarbeidet når Stortinget har gitt uttrykk for sitt syn på bestemmelsene. Det er derfor viktig at Stortinget får behandlet St. meld. nr. 73 så snart som mulig.

I beretningen for i fjor ga Ombudsmannnemnda sin tilslutning til det syn på mannskapenes økonomiske situasjon som departementet ga uttrykk for i St. meld. nr. 9 (1973—74) — Hovedretningslinjer for Forsvarets virksomhet i tiden 1974—78. Departementet gir her uttrykk for den oppfatning at ytelsene til mannskapene nå var kommet opp på et rimelig nivå og at den videre utvikling måtte skje i takt med lønns- og prisutviklingen. I St. prp. nr. 1, tillegg nr. 26 for budsjettterminen 1975 har man forsåvidt gått noe lengre enn forutsatt i langtidsplanen. Med de endringer som er gjort gjeldende fra 1. januar 1975 må de økonomiske kår for de vernepliktige menige mannskaper, etter Nemndas oppfatning, sies å være stort sett tilfredsstillende. Fortsatt er det imidlertid viktig å hjelpe de mannskaper som av ulike grunner er særlig vanskelig tillet. Til dette formål er det i stortingsproposisjonen avsatt kr. 500 000,—.

På de siste landskonferansene har man som

et av hovedemnene diskutert tjenestens innhold. Disse diskusjoner synes hittil ikke å ha gitt noe særlig resultat. Dette henger delvis sammen med at det fra tillitsmennes side først og fremst har vært fremmet forslag om lettelse i tjenesten, mens det ikke er vist tilsvarende interesse for spørsmål som har betydning for en effektivisering og bedring av utdanning og tjeneste, spørsmål som Forsvarets ledelse naturlig er meget opptatt av.

I beretningen for 1973 pekte Nemnda på at en effektiv tjeneste som ga mannskapene en følelse av at tjenestetiden ble godt utnyttet, kanskje var den beste form for velferd. Det er Nemndas håp at både mannskaper, tillitsmenn og Forsvarets ledelse vil samarbeide om forslag til en effektivisering av tjenesten som Nemnda regner med vil komme i nærmeste fremtid.

Det er fra befal ved våre stående avdelinger gitt uttrykk for en viss bekymring over at en del av mannskapene viser mangel på ansvarfølelse når det gjelder å ta vare på sitt utstyr og utrustning, behandling av forlegningsrom, møbler og utstyr i fellesrom, omgang med alkohol, overholdelse av permisjonstiden og andre forhold i sammenheng med tjenesten. Disse forhold synes å ha hatt en økende tendens i de siste årene, og hvis denne utvikling fortsetter, vil det være fare for at ytterligere krav på liberaliseringstiltak vil bli møtt med skepsis og motvilje fra ledelsens side. Det burde være selvsagt at utvidede rettigheter innebærer et ansvar for at de blir brukt etter forutsetningene.

Velferdstjenesten har i løpet av de senere år i vesentlig grad skiftet karakter. Med mannskapenes bedre økonomi, flere permisjoner, gratis permisjonsreiser, bedre kommunikasjoner etc. synes ikke behovet for velferdsarrangementer i tradisjonell forstand å være så stort som tidligere. Behovet for sosial virksomhet og hjelp har samtidig økt vesentlig. Disse og andre forhold har ført til en endret situasjon som også har hatt betydning for personellet. Dette har skapt visse problemer i denne sektor. Det totale antall stillinger i velferdstjenesten i dag er stort sett tilfredsstillende, problemene knytter seg først og fremst til alderssammensetningen, rekrutteringen, utdanningen og avansementsforholdene. Dette er problemer som de sentrale myndigheter arbeider med, og Nemnda går ut fra at man i nær fremtid finner en løsning på disse problemene.

Det er Nemndas oppfatning at velferdstjenesten i dag arbeider under tilfredsstillende økonomiske forhold. Under Nemndas befaringer er det imidlertid kommet til uttrykk et klart behov for lokaler til de forskjellige vel-

ferdsformål, først og fremst de som går ut på å aktivisere mannskapene. Likedan synes det å være behov for utskifting og nyanskaffelser av materiell og utstyr til de lokaler man har. Utgiftene til dette dekkes imidlertid ikke over velferdskonto.

Spørsmål om opprettelsen av et velferdsråd er tatt opp av de vernepliktige i landsutvalget. Dette er et gammelt spørsmål som ofte har vært fremme i diskusjonen om velferdstjenestens organisasjon. I forbindelse med det arbeid som er i gang på personellsektoren, vil Nemnda tro det også vil være nyttig å få tatt standpunkt til behovet for et velferdsråd, dets oppgaver, sammensetning, tilknytningsform etc.

Spørsmålet om behandlingsmåten i saker hvor det søkes om overføring til sivil tjeneste av samvittighetsgrunner er blitt tatt opp av befalet under Nemndas befaringer, spesielt i Brigaden i Nord-Norge. En søknad om slik overføring fører til dimittering med de problemer det kan skape både for avdelingen og de øvrige mannskaper i de tilfelle det er mange som søker om slik overføring. Behandlingen av slike saker tar lang tid, det tar også lang tid å komme i sivil tjeneste etter at overføringen er godkjent. Det kan dermed se ut som en slik søknad om overføring er en lettvent løsning på de problemer man i øyeblikket har med militærtjenesten. Det var et ønske at slike saker ble behandlet så raskt at søkerne kunne komme tilbake til sin avdeling om søknaden ble avslått.

Etter Nemndas oppfatning vil ikke dette være mulig med den behandlingsprosedyre som nå er fastlagt. Når et relativt stort antall søker om overføring under tjeneste ved stående avdeling kan man ikke se bort fra at dette kan ha sammenheng med alvorlige personlige problemer med militærtjenesten langt fra hjemmet. Problemer som Forsvaret ikke kan finne noen løsning på, og hvor den vernepliktige selv finner en søknad om overføring som eneste utvei. Det synes å være grunn til å vurdere disse forhold nærmere.

Nemnda har i forbindelse med sine befaringer lagt stor vekt på å orientere seg om befalets situasjon. Det er i den sammenheng gjennomført en rekke møter med befalet ved de avdelinger Nemnda har besøkt. Det er på disse møter gitt uttrykk for misnøye med visse sider av den nye befalsordning, bl. a. mulighetene for avskjed på redusert lønn, boligforholdene, den prosedyre som følges under opprykksbehandlingen og beordringspraksis. Dette er forhold Nemnda har uttalt seg om i de siste års beretninger. Nemnda viser spesielt til beretningen for 1971. Det er Nemndas opp-

fatning at situasjonen i dag er stort sett den samme.

«Befalsordningsutvalget» fremmet en rekke forslag til endringer. Enkelte av disse forslag har befalets organisasjoner ikke funnet å kunne slutte seg til. Forsvarsdepartementet har utført et omfattende arbeid i forbindelse med utvalgets innstilling. Enkelte av de foreslåtte endringer er satt ut i livet, mens andre står foran sluttbehandling i departementet og organisasjonene før gjeldende bestemmelser kan endres.

Det synes å være åpenbart at det innenfor en omfattende organisasjon som Forsvarets ikke er mulig å gi generelle bestemmelser som dekker et hvert forhold og som tar tilbørlig vare på alle de hensyn som bør ivaretas.

Særlig gjelder dette personellsektoren hvor det for den enkelte embets- og tjenestemann reiser seg mange spørsmål som gjeldende bestemmelser ut fra hans konkrete situasjon ikke gir noe eksakt svar på. I en fleksibel og personellvennlig personellpolitikk ligger det at man må forsøke å finne en tilfredsstillende løsning også på disse spørsmål. Mange synes å være i tvil om dette er tilfelle i dag.

Ombudsmannsnemnda har også stillet seg spørsmålet om man ved anvendelse av Forsvarets omfattende reglementsverk tar tilbørlig hensyn til enkeltindividet. Nemnda er ut fra sine erfaringer ikke sikker på at dette alltid skjer. Det synes å være klart at det innenfor en autoritær organisasjon som Forsvaret med streng disiplin, med et markert over- og underordningsforhold og hvor man tenker «i avdeling» lettere kan skje at hensynet til enkeltindividet blir tilsidesatt enn hva ellers vil være tilfelle i den offentlige administrasjon. Man kan vel heller ikke se bort fra at den autoritære ledelsesform kan føre til at det enkeltindivid som holder på noe han mener er rett og dermed oppjonerer mot sine overordnede, lettere enn ellers blir merket som en vanskelig og kranglete person med de følger det kan få for hans fremtid. Nemnda har funnet grunn til å nevne dette fordi det her gjelder forhold som er av avgjørende betydning for befalets trivsel og arbeidsglede. Nemnda går ut fra at dette også er spørsmål som bør vies oppmerksomhet av den Forsvarskommisjon som nå er i arbeid.

Ombudsmannen har hatt enkelte henvendelser fra befalet som peker på at de er dårligere økonomisk stillet under sin tjeneste enn de vernepliktige menige mannskaper. Ombudsmannen har sålede hatt en henvendelse fra en lege som avtjente sin førstegangstjeneste og som hevdet at han fikk mindre utbetalt netto pr. mnd. enn en menig soldat. Denne påstand

er såvidt Nemnda kan se riktig for det personell som har hustru og barn å forsørge. Til dette kommer at de menige mannskaper har en rekke fordeler som befalet ikke har, f. eks. moderasjonsordningen på offentlige befordringsmidler, gratis permisjonsreiser, dimisjonsstønad etc. I samme situasjon som den vernepliktige legen er tannleger, prester, psykologer o. l. Ombudsmannen har hatt en liknende henvendelse fra en utskrevet kvartermester III som peker på at endel av hans kategori har det dårligere økonomisk enn menige mannskaper fordi de må betale skatt av sine inntekter. Enkelte befalsskoleelever vil også få mindre utbetalt når de begynner på sin befalstjeneste enn de hadde som elever på befalsskolen. Så vidt Nemnda forstår må lavere befal med hustru og barn til forsørgelse stort sett være i den stilling at de får mindre utbetalt i lønn enn en menig i tilsvarende familiesituasjon får utbetalt i tillegg. Nemnda er selvsagt klar over at mange andre forhold gjør at disse gruppene ikke uten videre er sammenliknbare. Rent økonomisk synes det imidlertid nå å være et misforhold som det etter Nemndas oppfatning er grunn til å se nærmere på. Det er i budsjettproposisjonen for 1975 foreslått en økning av tjenestetillegget for befalsskoleelevene, det er videre foreslått en utdanningsbonus og det er foreslått at kontraktsbefalet skal få delta i sivilundervisningen på like linje med vernepliktige mannskaper.

De økonomiske forhold som er nevnt foran har ført til at befal som tjenestgjør ved stående avdelinger i Nord-Norge men som er fra Sør-Norge og har sin familie og vennekreter der, har reist spørsmålet om ikke de også bør

ha krav på i alle fall en gratis permisjonsreise pr. år. I den nåværende situasjon er dette etter Nemndas oppfatning et berettiget krav som også de militære myndigheter er positivt innstillet til og arbeider med å finne en løsning på. Nemnda går ut fra at en tilsvarende ordning i tilfelle blir gjennomført for befal fra Nord-Norge som gjør tjeneste i Sør-Norge.

Under Nemndas befaringer er det fra befalets side pekt på at Forsvarets eldre boligmasse nå er i en dårlig forfatning, og at det trengs vesentlige bevilgninger for å bringe disse boliger opp på en noenlunde rimelig standard. Nemnda er kjent med at det for 1975 er foreslått en økning i bevilgningene til vedlikehold av familieboliger med 4,1 mill. kroner. Dårlige boligforhold har også enslig befal som er henvist til eldre befalsforlegninger med ytterst dårlig utstyr. På dette området vil det imidlertid også skje visse bedringer i nærmeste fremtid, idet nye møbler og utstyr vil bli skaffet til endel forlegningsrom som er av den størrelse som er forutsatt i den nye forlegningsstandard.

Det er foran i dette avsnittet nevnt den bekymring befalet har gitt uttrykk for når det gjelder mannskapenes ansvarsfølelse på visse områder. Dette medfører et økt arbeidspress for befalet, idet enhver liberalisering som innføres for mannskapene også må følges opp med kontrollvirksomhet som sikrer mot misbruk. Dette kan skape problemer for avdelinger som har lite befal og hvor arbeidspresset av den grunn er stort. Nemnda går imidlertid ut fra at dette er spørsmål som blir nærmere vurdert i forbindelse med de arbeidsmiljøundersøkelser for befal som nå er i gang.

II. Saker som er behandlet.

Ombudsmannen har i 1974 behandlet 223 nye saker samt 45 fra tidligere år, i alt 268 saker. Av disse er 43 saker ikke ferdig behandlet i 1974. I 67 saker er avgjørelsen endret.

Når det gjelder fordelingen på forsvarsgrenene og kommandoområdene, samt fordelingen av sakene på de forskjellige saksområder er forholdet i år stort sett som tidligere.

De nye sakene som er behandlet i 1974 er tatt opp av:

Enkelte soldater	142
Grupper av soldater, tillitsmenn, avdelinger eller offiserer på vegne av mannskapene	22
Vervede	3
Befal	40
Sivilt personell	11
FD og div. høyere staber	2
Ombudsmannen	3
	223

Sakenes fordeling på forsvarsgrenene er følgende:

FD og diverse høyere staber	29		
Hæren:			
Distriktskommando Østlandet	55		
Distriktskommando Sørlandet	3		
Distriktskommando Vestlandet	3		
Distriktskommando Trøndelag	5		
6. Divisjon	42	108	
Heimevernet	8		
Sjøforsvaret:			
Sjøforsvarskommando Østlandet	8		
Sjøforsvarskommando Sørlandet	0		
Sjøforsvarskommando Vestlandet ...	7		
Sjøforsvarskommando Trøndelag	4		
Sjøforsvarskommando Nord-Norge ..	14		
Fartøyer	1	34	
Luftforsvaret:			
Avdelinger i Sør-Norge	27		
Avdelinger i Nord-Norge	17	44	

223

1972 1973 1974

Menige mannskaper:

Verneplikt, utskrivning, rulleføring	3	0	3
Innkalling, fremmøte, fritaking, utsettelse	61	41	41
Opptjening, godskrivning, tjenestetidens lengde, tjenesteløstelser	5	2	3
Beordring, overføring, forflytning, frabeordring, dimittering	40	38	23
Uniformer, personlig utstyr, erstatning for tap av utstyr ..	5	4	4
Forlegningsforhold	4	0	4
Kosthold	1	0	0
Tjenesteforhold	4	5	16
Permisjoner	12	10	13
Velferd	1	2	0
Kantiner	0	0	0
Disiplinær- og straffesaker ...	8	17	14
Forholdet mellom befal og menige	3	1	4
Tillitsmannsutvalg	0	6	5
Økonomiske forhold	12	13	13
Sykesaker, tannpleie, ulykker ..	15	15	13
Sosiale saker	1	3	4
Forsvarets skolevirksomhet ..	3	8	9
Vervede	13	5	3

Befal og sivilt personell:

Utnevnelse, fast ansettelse, konstitusjon etc.	2	2	4
Engasjement, åremål etc.	7	2	3
Beordring, frabeordring, forflytning, plikttjeneste, avansement, ansiennitet	16	16	16

Aldersgrense, avskjed, oppsigelse	9	9	2
Tjenesteforhold	8	2	6
Permisjoner, ferie	1	1	0
Sykesaker, legetjeneste	0	2	1
Disiplinær- og straffesaker	0	0	0
Erstatning	2	1	1
Underbringelse	1	1	0
Familieboliger	1	10	2
Lønn	5	5	9
Godtgjøringer	5	3	4
Pensjon	0	6	1
Diverse	0	0	2

Verneplikt, utskrivning, rulleføring.

Det er behandlet tre saker i denne gruppen.

En politisk militærnekte som var idømt 95 dagers fengsel for ikke å ha møtt til avtjenting av førstegangstjenesten, ble på ny innkalt til førstegangstjeneste før han hadde sonet fengselsstraffen. Han klaget i et skriv til Forsvarsministeren med gjenpart til Ombudsmannen. Han oppfattet denne nye innkalling som et utslag av nidkjerhet som grenset til politisk forfølgelse. Han ba om at den nye innkallingen ble tilbakekalt og at han ikke ble innkalt på ny før han hadde sonet fengselsstraffen for den første unnløstelsen av å møte frem.

Etter Ombudsmannens oppfatning var det intet formelt i veien for å innkalle ham før han hadde sonet fengselsstraffen. Dette kunne imidlertid føre til visse praktiske vanskeligheter, slik at utsettelse med militærtjenesten burde innvilges inntil han var ferdig med soningen. Dette ble også gjort. Han fikk utsettelse til juli 1975 med soningen for å gjøre seg ferdig med sine studier, og utsettelse med førstegangstjenesten til oktober 1975.

Forsvarsministeren gjorde i sitt svar til klageren oppmerksom på at han ikke hadde noe å bemerke til saksbehandlingen. Forsvarsministeren fant heller ikke at det var dekning for uttrykket «nidkjerhet som grenser til politisk forfølgelse».

Ombudsmannen fikk henvendelse fra en vernepliktig som hadde avtjent 6 mndr. av sin førstegangstjeneste, men som mente at han som svensk statsborger ikke var pliktig til å gjøre militærtjeneste. Han hadde reist dette spørsmål under sesjon, på rekruttskolen og senere ved overføring til stående avdeling uten å få noe tilfredsstillende svar på om han kunne innkalles eller ikke. Det var helt på det rene at han ikke kunne pålegges militærtjeneste, og han ble dimittert med en gang. I forbindelse med spørsmålet om eventuelt å frem-

me krav om erstatning for tapt arbeidsfortjeneste i den tid han uberettiget var pålagt å gjøre militærtjeneste gjorde Ombudsmannen ham oppmerksom på at han burde se dette i sammenheng med sine fremtidige statsborgerlige forhold. Han ønsket å søke norsk statsborgerskap. Dette ville imidlertid også medføre plikt til militærtjeneste, og han ville da i tilfelle få godskrevet den tid han allerede hadde gjort tjeneste.

Innkalling, fremmøte, fritaking, utsettelse.

Det er behandlet 41 saker samt 4 fra tidligere år. Syv saker gjelder utsettelse med førstegangstjenesten, i 4 av disse sakene ble utsettelse gitt. I 2 saker ble avslaget opprettholdt, mens en sak ikke er ferdig behandlet. Tolv saker gjelder utsettelse med resttjeneste. I 10 av disse er begrunnelsen skolegang, i 5 av disse sakene er avslaget opprettholdt, mens det i 4 saker er funnet en tilfredsstillende løsning. Tolv saker gjelder utsettelse med repetisjonsøvelser. I 8 av disse sakene er innvilgelse gitt etter fornyet behandling, i to er det opprinnelige avslag opprettholdt, mens det i to saker er funnet andre løsninger. Seks saker gjelder HV-tjeneste. To har anmodet om hjelp til å bli innkalt før tiden, disse sakene er løst tilfredsstillende. De øvrige saker gjelder andre spørsmål i tilknytning til HV-tjenesten.

En vernepliktig som på grunn av farens sykdom måtte drive familiens forretning hadde søkt utsettelse. Han hadde tidligere hatt utsettelse for å gjøre ferdig sin utdanning som ble avsluttet med svenneprøve i mars 1974. Han hadde søkt om overføring til Sivilforsvaret eller Heimevernet og senere om utsettelse på ubestemt tid. Begge søknader var imidlertid avslått.

Norges Krigsinvalidforbund anmodet om Ombudsmannens bistand til å finne frem til en løsning som kunne sikre fortsatt drift av familiens forretning. Faren var krigsinvalid med en invalideprosent på 60. Hans tilstand ville neppe forbedre seg.

Ombudsmannen drøftet saken med den vernepliktiges rulleførende avdeling. Saken ble ordnet ved at det ble innvilget ytterligere ett års utsettelse. Den vernepliktige måtte imidlertid forplikte seg til å finne en ordning for forretningen slik at han om ett år kunne gjennomføre militærtjenesten.

En vernepliktig var opptatt som elev ved en skole som ikke kunne garantere ham opptak et senere skoleår. Søknaden om utsettelse med førstegangstjenesten var avslått, noe han fant

urimelig. Militære myndigheter tok, etterat Ombudsmannen hadde reist saken, kontakt med vedkommende skole som etter fornyet overveielse fant å kunne garantere den vernepliktige opptak når han var ferdig med førstegangstjenesten. På denne bakgrunn ble avslaget på utsettelsessøknaden opprettholdt.

En vernepliktig hadde søkt om utsettelse ett år med førstegangstjenesten for å gjøre seg ferdig med sin lære som elektrisitetsverkmontør. Han var bare innvilget 5 mndrs. utsettelse. Nærmere undersøkelser viste imidlertid at den vernepliktige hadde 1 år og 8 mndr. igjen av sin læretid. Utsettelse på 5 mndr. førte til at han fikk gjennomført sin skolegang, at han fikk være hjemme på det tidspunkt hans hustru ventet det første barnet og at han fikk avvirket oppspart ferie for å hjelpe sin hustru den første tiden etter fødselen. Problemet med læretiden ble imidlertid ikke løst. For å kunne fylle kvoten til øvingsavdelingene måtte den rulleførende enhet stille strenge krav ved innvilgelse av utsettelsessøknader, idet frafallet var langt større enn tidligere. Avdelingen hadde vært i kontakt med det elektrisitetsverk hvor den vernepliktige gikk i lære og hadde fått opplyst at det ikke ville skape problemer om vedkommende ble tatt ut til tjeneste nå. På denne bakgrunn fant ikke Ombudsmannen avslaget på søknaden om ytterligere utsettelse åpenbart urimelig.

En vernepliktig som hadde påbegynt sin militærtjeneste før tiden og var ferdig med rekruttskolen hadde søkt om utsettelse med den resterende tjeneste for å dra på jordomseiling. Søknaden var avslått.

På grunn av sykdom blant det mannskap som egentlig skulle være med på jordomseilingen hadde den vernepliktige fått sjansen. Ombudsmannen fant grunn til å ta saken opp med vedkommende forsvarsgren og pekte på at dette var en enestående sjanse som han neppe ville få igjen. Han var bare 19 år og ville således med tre års utsettelse bare være 22 år når han kunne innkalles igjen. Han hadde også sagt seg villig til å ta rekruttskolen om igjen. På denne bakgrunn mente Ombudsmannen at man burde ta så mye hensyn til den vernepliktige at søknaden ble innvilget. Søknaden ble imidlertid avslått på ny, bl. a. med den vanskelige personellsituasjon som begrunnelse. Ombudsmannen fant grunn til å ta saken opp med Generalkrigskommissariatet som ut fra den vanskelige personellsituasjon i vedkommende forsvarsgren ikke fant noe prinsipielt å bemerke til avslaget. Generalkrigskommissæren fant imidlertid at det her forelå så spe-

sielle velferdsmessige grunner at søknaden måtte innvilges.

Søknader om utsettelse med resterende førstegangstjeneste for å kunne påbegynne eller fortsette utdannelsen fra skoleårets begynnelse er et stadig tilbakevendende fenomen som først og fremst er aktuelt for mennskaper som skal dimittere i oktober måned. Antallet søknader synes å øke, i 1973 behandlet Brigaden i Nord-Norge alene 165 søknader, mens antallet i 1974 er økt til 207.

Når en slik søknad blir avslått resulterer dette for enkeltes vedkommende i at utdanningstiden blir forlenget med ett år, for andre at de får vanskeligheter med å skaffe seg hybel, at de ikke får de studieorienteringer etc. som gis ved studieårets begynnelse, og at de får vanskeligheter med å følge med i undervisningen når de ikke får være med fra starten av samt en rekke andre praktiske vanskeligheter. De militære avdelinger legger derfor meget arbeid i behandlingen av disse søknadene. Brigaden f. eks. har kontakt med alle de skoler søkerne skal inn ved, bl. a. for å få rede på om vedkommende kan begynne noe senere uten at dette får skadevirkninger. Saksbehandlingen er derfor meget tidkrevende. Alle søkere kan ikke dimitteres, men det er Ombudsmannens oppfatning at de fleste av dem som må følge undervisningen fra skoleårets begynnelse blir hjulpet.

Ombudsmannsnemnda har tidligere reist spørsmålet om man kan finne en generell løsning av dette stadig tilbakevendende problem. Saken er nå også tatt opp av Brigaden i Nord-Norge med sikte på å få redusert antallet av slike søknader. En ordning som i alle fall ville hjelpe alle som har sine utdannelsesplaner klare ville være å innkalle disse slik at de kunne dimitteres i juli måned. Ombudsmannen har også tatt saken opp med Forsvarets overkommando.

Endel søknader om utsettelse med repetisjonsøvelser er begrunnet med at vedkommendes hustru skal ha barn i det tidsrom vedkommende skal utføre sin repetisjonstjeneste.

Som regel vil det ved avgjørelse av slike saker bli lagt vekt på om hustruen har andre som kan hjelpe seg i den tiden mannen gjør tjeneste.

En vernepliktig som var i denne situasjon hadde søkt om utsettelse og fått avslag. Han sendte en ny søknad med gjenpart til Ombudsmannen hvor han bl. a. anførte:

«Vi ser ting som angår oss meget forskjell-

lig. Hva betyr det for eksempel for mennesker at de skal ha barn sammen, hvilken vekt skal det tillegges at disse to menneskene gjerne vil få være sammen i den tiden deres barn blir født? Er dette en tilstrekkelig velferdsgrunn for å få utsettelse med en repetisjonsøvelse? Vel, for «enkelte» er dette at et barn skal fødes et rent praktisk spørsmål, et spørsmål om der er telefon, lang vei til klinikken osv. For andre kan dette være en opplevelse som rører ved det innerste i en. En opplevelse av uvurderlig betydning for ham og henne sammen.

Vi erkjenner at familien er den bærende pilar i samfunnet. Vårt samfunn som de fleste av oss forsøker å ta vare på, «forsvare» på best mulig måte. Men det hele kan fortone seg som noe av et paradoks når de som av samfunnet er betrodd til å ivareta samfunnets interesser, egentlig kommer i skade for å gjøre det stikk motsatte ved i uforstand å trampe på samfunnets fineste og viktigste elementer. Denne uforstand om samfunnet og mot samfunnet som åpenbares, er en ulykke for oss alle. At den enkelte samfunnsborger i «fredstid» skal komme i alvorlige samvittighetskvaler på de spørsmål det her dreier seg om, virker uforstående og må være i strid med intensjonene i hele vår lovgivning.»

Ombudsmannen drøftet saken med den rulleførende enhet som innvilget søknaden.

En vernepliktig som var overført til HV, men som i 1970 hadde fått beskjed om at han ikke ville bli innkalt til HV-tjeneste i fred, var uten annet varsel innkalt til tjeneste i april 1974. Grunnen til at han i 1970 fikk beskjed om at han ikke skulle innkalles til tjeneste var at han i tillegg til førstegangstjenesten også hadde gjort tjeneste som befal i FN-styrkene i Kongo. Denne tjeneste hadde vedkommende HV-distrikt feilaktig godkjent som pliktig militærtjeneste. Da han tok saken opp fikk han orientering om hvorfor den avgjørelse som tidligere var truffet var uriktig. Han ble også orientert om at han kunne klage til Ombudsmannen for Forsvaret. Innkallingen ble imidlertid opprettholdt.

Ombudsmannen fant grunn til å ta saken opp med Generalinspektøren for Heimevernet. Det ble her bemerket at den orientering vedkommende hadde fått etterat han selv hadde tatt opp saken, uoppfordret burde vært sendt ham før han ble innkalt når det i 1970 skriftlig var meddelt ham at han ikke ville bli innkalt til tjeneste.

Generalinspektøren fant avgjørelsen i 1970 feilaktig. Han fant det imidlertid urimelig at HV-distriktet skulle gå tilbake på en kategorisk avgjørelse truffet for 4 år siden. Han bestemte derfor at vedkommende ikke skulle innkalles i fred.

Opptjening, godskrivning, tjenestetidens lengde etc.

Det er behandlet 3 saker.

En vernepliktig som hadde tjenestgjort i Sjøforsvaret i 41 mndr. hadde fått godkjent 593 dager som førstegangstjeneste og hadde fått beskjed om at han dermed var ferdig med all tjeneste i fredstid. En tid senere fikk han innkalling til Sivilforsvaret hvor han blant annet fikk beskjed om at Sivilforsvaret var uavhengig av Forsvaret og at man ikke tok hensyn til tjeneste i Forsvaret. Den vernepliktige fant dette meget urimelig og anmodet om Ombudsmannens bistand.

For mannskaper som overføres til Heimevernet eller politireserven er det bestemt at den totale tjenestetid skal være 19 mndr. En liknende ordning er under overveielse også for de mannskaper som overføres til Sivilforsvaret. Ombudsmannen tok saken opp med Direktoratet for sivilt beredskap. Det ble pekt på at den vernepliktige hadde over 19 mndrs. tjeneste i sin forsvarsgren. Han kunne således ikke pålegges mer tjeneste hverken i Heimevernet eller politireserven. Han hadde selv intet herredømme over hvor han ble overført. Uten begrensning av tjenesten i Sivilforsvaret ville det finne sted en forskjellsbehandling av mannskapene avhengig av hvilken etat de ble overført til etter førstegangstjenesten. Ombudsmannen fant det rimelig at det ble reagert på dette.

Sivilforsvaret bekreftet at spørsmålet om en begrensning på 19 mndr. også for Sivilforsvaret for tiden ble drøftet med Justisdepartementet. Det ble derfor bestemt at innkallingen av den vernepliktige skulle stilles i bero inntil videre.

Beordring, overføring, forflytning, frabeordring, dimittering.

Det er behandlet 23 saker samt 3 fra tidligere år. Seks saker gjelder dimittering, 12 saker gjelder overføring til tjeneste nærmere hjemmet — vesentlig fra Nord-Norge til Sør-Norge, 8 saker gjelder overføring til andre former for tjeneste.

En vernepliktig hadde gjennomført endel av rekruttskolen ved en hæravdeling før han ble tatt opp som elev ved Luftforsvarets flygeskole. Han strøk på grunn av ikke tilfredsstillende progresjon i flygningen og ble deretter overført til vanlig førstegangstjeneste. En stund før han skulle dimittere etter endt førstegangstjeneste fikk han beskjed om at han ikke fikk godkjent som førstegangstjeneste den del av Hærens rekruttskole han

hadde gjennomført, det dreide seg om 1 mnds. tjeneste. Dette fant han åpenbart urimelig og anmodet om Ombudsmannens bistand.

Det var på det rene at han ikke kunne få godkjent tiden som rekruttskole etter gjeldende bestemmelser, rekruttskole hadde han imidlertid gjennomgått på Flygeskolen. Det var derfor bare tale om å godkjenne tiden som tjeneste og det ble etter nærmere overveielse gjort.

En vernepliktig som var ferdig med sin førstegangstjeneste ble i forbindelse med sine studier i Trondheim overført til en rulleførende avdeling i Trøndelag. Etter at han var ferdig med studiene flyttet han tilbake til Oslo, men ble senere innkalt til repetisjonsøvelse i Trøndelag. Han syntes det var urimelig å reise gjennom halve landet for å delta i repetisjonsøvelse og anmodet om bistand til å bli overført til avdeling i nærheten av Oslo.

Hans rulleførende avdeling fant ikke å kunne samtykke i overføring. Den hadde et udekket behov i mob.oppsetningen og hadde spesielle vanskeligheter med å dekke den kategori personell som søkeren tilhørte. På grunn av de gode kommunikasjoner spilte det ikke noen særlig rolle at han var bosatt på Østlandet. Vedkommende vernepliktig var nå 28 år og hadde ikke gjennomført noen repetisjonsøvelse ennå. Innkallingen ble opprettholdt og overføring avslått. Ombudsmannen fant ikke denne avgjørelse åpenbart urimelig.

En vernepliktig hvis hustru skulle ha barn hadde søkt om overføring til tjeneste nærmere hjemmet. Hustruen hadde tidligere hatt en abort og hadde som følge av det problemer med nervene. Søknaden var avslått.

Ombudsmannen tok saken opp med avdelingen og pekte på at en tidligere abort sikkert skapte ekstra vanskeligheter i forbindelse med den forestående nedkomst. Det var imidlertid gitt sparsomme opplysninger om mulighetene til hjelp fra familien.

Avdelingen opprettholdt avslaget og anførte bl. a. i sin begrunnelse:

«Avdelingens prinsipielle syn er at søkerens tjenestedyktighet, opplæring og avdelingens bemanningssituasjon er av underordnet betydning ved vurdering av den enkelte sak. Søknadsmassen er imidlertid stor, og som Ombudsmannen påpeker, er det svært mange soldathustruer, mødre og forloveder med nerve lidelser.

Av hensyn til den totale bemanningssituasjon må avdelingen være restriktiv med å anbefale søknader om overføring. En tar sikte på å hjelpe de som trenger det mest. På dette grunnlag samt gjeldende bestemmelser i BPH 3-021 og faglig råd som kan gis fra lege m. v. søkes de enkelte saker løst så objektivt

som mulig. I tillegg opplyses søkeren om muligheten for å få saken prøvet på ny. Når det vises til likhetsprinsippet mener avdelingen at søknaden, sammenliknet med andre søkere med tilsvarende grunner, ikke er av så alvorlig karakter at den betinger overføring. Det er ikke riktig, som Ombudsmannen antyder, at alle søknader avslås ut fra likhetsprinsippet. Avdelingen kan bare beklage at det bare er mulig å hjelpe et fåtall av alle de som søker overføring.»

Søknaden var også avslått av ankeinstans. Da den vernepliktige hadde fått to velferdspolisjoner i forbindelse med sine vanskeligheter og dessuten fikk en langpermisjon kombinert med en velferdspolisjon like etter fødselen, fant ikke Ombudsmannen noe å bemerke til avgjørelsen.

En vernepliktig som gjorde sin tjeneste i Luftforsvaret hadde søkt om overføring til Sjøforsvaret for å få sjøtjeneste for dermed å få noe av den fartstid han manglet for å komme inn på styrmannsskole. Søknaden var avslått med den begrunnelse at han hadde kjennelsen arbeidsdyktig A og derfor ikke ville få sjøtjeneste.

Da det i visse tilfelle kan dispenseres fra bestemmelsen om kjennelse, tok Ombudsmannen saken opp med Sjøforsvaret som ble anmodet om å vurdere den vernepliktiges helsepapirer med henblikk på dispensasjon. Sjeflegen for Sjøforsvaret kom imidlertid til at man ut fra de foreliggende attester og opplysninger ikke kunne tilrå dispensasjon fra reglene om sjøtjeneste. Det var dermed ikke noe grunnlag for overføring til Sjøforsvaret.

I beretningen for 1973 ble det referert en klage Ombudsmannen hadde mottatt i forbindelse med avdelingens avhør av mannskaper som søkte overføring til sivil tjeneste. De opplysninger som Ombudsmannen senere mottok fra avdelingen støttet det syn Ombudsmannen hadde gitt uttrykk for i sitt foreløpige svar til klageren. Saken er senere tatt opp igjen med Ombudsmannen, bl. a. av Sivilarbeidernes hovedstyre. Ombudsmannen fant derfor grunn til å ta saken opp med Forsvarsdepartementet som igjen forela den for Forsvarets overkommando. Forsvarets overkommando har senere avgitt denne uttalelse:

«På bakgrunn av et konkret tilfelle ved X avd./Brigaden i Nord-Norge, har de vernepliktige medlemmer av det sentrale tilittsmannsutvalg for Skjold garnison tatt opp med Ombudsmannen for Forsvaret spørsmålet om militære sjefers anledning til å «avhøre» vernepliktige som søker om å få avtjene sin tjenestetid som sivilarbeider.

Med samme utgangspunkt er saken også tatt opp av Sivilarbeidernes Hovedstyre, som mener at det ikke finnes hjemmel for militære

sjefers intervju/avhør av personell som søker om fritak for militærtjeneste av overbevisningsgrunner.

Forsvarsdepartementet ber i referanse a. om Forsvarets overkommandos uttalelse i saken og ønsker å få opplyst om de retningslinjer Brig N følger ved behandlingen av slike søknader også praktiseres ved andre avdelinger.

Militære sjefers personlige kontakt med søkere som ønsker fritak for militærtjeneste av overbevisningsgrunner, finner bare sted i de tilfelle hvor søknad fremkommer under den vernepliktiges avtjening av militærtjeneste.

I 3-års perioden 1971—73 dreiet det seg om i alt 1 363 søknader, fordelt med 927 søknader fremmet under rekruttskolen og 436 søknader levert i beredskapsperioden. Saken berører således et større antall mannskaper. FO har imidlertid ikke tidligere mottatt klager i forbindelse med fremgangsmåten i disse saker.

Følgende retningslinjer er fastsatt ved Brig N for behandlingen av søknader om fritak for militærtjeneste av overbevisningsgrunner:

- a. Soldatens standpunkt/overbevisning undersøkes ved personlige samtaler ved kompani-/eskadron-/batterisjef med sikte på å kunne avgi en uttalelse i saken.
- b. Før sjefens samtale bør presten ha snakket med vedkommende, og presten meddeler sjefen sitt inntrykk.
- c. Soldaten gis en fylldig orientering om sivil tjenesteplikt.

Saken har vært forelagt forsvarsgrenstaben og Heimevernstaben til uttalelse.

Av uttalelsene fremgår det at personlige samtaler med søkere ikke gjennomføres i Heimevernet, mens det stort sett er etablert en praksis på linje med gjeldende regler i Brig N for de tre forsvarsgreners vedkommende (vedlegg 1—4).

FO vil i denne sammenheng understreke at det ikke dreier seg om «avhør», men om personlige samtaler som har til hensikt å gi avdelingen grunnlag for å kunne avgi en uttalelse, samt å rettlede og å orientere søkeren om militærnekteordningen i Norge.

Den praksis som er etablert har sammenheng med Kgl. res. av 3. juni 1966 om ikrafttreden av lov om fritaking for militærtjeneste av overbevisningsgrunner og om regler og bestemmelser i henhold til loven.

Reglens § 2 gir bestemmelse om de opplysninger søknaden skal inneholde.

Etter reglens § 3 skal den militære avdeling som mottar søknaden sende den til vedkommende krigskommissariat med sin uttalelse og de opplysninger om søkeren som avdelingen har.

For søkere som avtjener militærtjeneste, må etter FO's oppfatning den aktuelle avdeling sørge for at søknadene inneholder de opplysninger som kreves, før søknaden kan bli fremsendt og vedkommende bli dimittert.

Søknaden skal være begrunnet.

FO forutsetter imidlertid at søknaden skal fremsendes uten hensyn til om begrunnelsen tilsynelatende ligger innenfor lovens ramme eller ikke. Avdelingens ansvar i denne forbindelse antas å begrense seg til å kontrollere at en klar begrunnelse er oppgitt.

Avdelingen er pålagt å avgi uttalelse.

Etter FO's oppfatning må denne uttalelse

omfatte avdelingens inntrykk av søkerens overbevisning og konkludere med en tilråding. FO vil i denne sammenheng vise til referanse b., hvor Krigskommissariat Sørlandet anmodet om at foresatte sjefer tar standpunkt til søknader fra personell som må dimitteres grunnet innlevert søknad om fritak av overbevisningsgrunner (vedlegg 5).

Såvel kravet til opplysninger søknaden skal inneholde, som reglenes bestemmelse om at avdelingen skal uttale seg i saken, gjør det nødvendig å gjennomføre personlige samtaler/intervju med søkeren. Slike samtaler/intervju synes klart hjemlet i de paragrafer det er referert til ovenfor.

Hærens stab peker bl. a. i sin uttalelse på at de fleste soldater stiller seg positive til samtaler og at mange ønsker å få drøftet sitt forhold før de bestemmer seg.

Ved enkelte avdelinger er det da også forholdsvis mange som ombestemmer seg.

Dette forhold kan ha sammenheng med at militærnekerordningen gjennomgående er lite kjent blant de vernepliktige.

I dagens situasjon synes orienteringen i alt vesentlig overlatt til forskjellige interessegrupper. Som eksempel på slike ensidige orienteringer følger vedlagt:

— «Sesjonsavisa» utgitt av Folkereisning Mot Krig (vedlegg 6). «Sesjonsavisa» søkes fordelt til alt vernepliktig personell som møter til sesjon.

— Rundskriv utgitt av Informasjonssenteret for politiske militærnektere (vedlegg 7). Rundskrivet har vært distribuert til personell i tjeneste ved Forsvarets avdelinger.

— «Handbok for politiske militærnektere» utgitt av Informasjonssenteret for politiske militærnektere (vedlegg 8).

Etter FO's oppfatning hersker det et klart behov for rettleiding og saklig orientering av det personell som ønsker å søke om fritak.

For søkere som gjør militærtjeneste, kan slik orientering best gis i tilknytning til den personlige samtale sjefen skal ha med vedkommende.

Denne form for orientering synes å være i samsvar med intensjonene i lovens § 1.

Som det fremgår ovenfor, er FO av den oppfatning at de retningslinjer som følges i Brig N og stort sett i Forsvaret forøvrig, både må sies å være hjemlet i gjeldende regelverk og i samsvar med de praktiske behov.

Det synes imidlertid å herske en viss grad av usikkerhet hva angår form og innhold for sjefens personlige samtale med søkerne.

FO har derfor til hensikt å utarbeide en rettleiding for de militære sjefer.

Denne rettleiding vil bl. a. måtte omfatte:

- nærmere presisering av sjefens plikter og ansvar,
- utfyllende bestemmelser til Kgl. res. av 3. juni 1966,
- retningslinjer og standard grunnlag for orientering av søkere og personell som ønsker opplysninger.

FO vil komme tilbake til denne side av saken så snart et utkast måtte foreligge.»

Forsvarsdepartementet har deretter forelagt saken for Justisdepartementet som har uttalt

at det er politiet som skal foreta avhør av søkeren. Departementet kan ikke se at det er noe i veien for at søkeren blir innkalt til en samtale med avdelingssjefen i den hensikt å skaffe grunnlag for den uttalelse som avdelingen skal avgi.

Forsvarsdepartementet har anmodet Forsvarets overkommando om å utarbeide en rettleiding for disse samtaler.

Uniformer, personlig utstyr, erstatning for tap av utstyr.

Det er behandlet 4 saker samt 1 fra tidligere år.

Ved en av Hærens avdelinger reiste tillitsmennene spørsmålet om mannskapene hadde anledning til å bære politiske merker på sitt sivile tøy innenfor forlegningsområdet. Dette var nektet av avdelingens sjef. Ombudsmannen fikk omtrent samtidig forespørsel om det samme fra andre avdelinger. Det ble også reist spørsmål om anledning til å slå opp politiske plakater på forlegningsrommet når de andre på rommet samtykket.

Ombudsmannen fant det tvilsomt om man med hjemmel i bestemmelsene om politisk virksomhet kunne nekte mannskapene å bære politiske merker på sine sivile klær under ut- og innpassering i forlegningene. Da Ombudsmannen regnet med at dette var et spørsmål som ville bli aktuelt ved mange andre avdelinger, fant en grunn til å ta saken opp med Forsvarsdepartementet. Ombudsmannen uttalte i den sammenheng følgende:

«Kompanitillitsmannen i 1. kompani har i skriv av 14. d. m. anmodet om Ombudsmannens vurdering av spørsmålet om bæring av politiske merker på sivilt tøy innenfor militært område kan forbys med hjemmel i de bestemmelser om politisk virksomhet innenfor militært område som gjelder i dag.

Avdelingssjefen har nektet soldatene å bære slike merker på sine sivile klær under ut- og innpassering og under de korte opphold i kantinekiosken som er tillatt. Avdelingssjefen har henvist til bestemmelsene i KtF I/1961, s. 89—90, I/63 s. 62 og I/69 s. 91. Det er på det rene at disse bestemmelser ikke berører et forhold som det omtalte, men avdelingssjefens begrunnelse er at det uttrykkelig er sagt at all annen politisk virksomhet enn den i nevnte bestemmelse tillatte er forbudt.

Avdelingssjefen uttaler at merker på klær kan være et viktig politisk uttrykksmiddel. Det forekommer meg likevel å være grunn til å vurdere om det å bære merker med politisk tilsnitt på jakkeslaget er politisk virksomhet i vanlig forståelse av dette uttrykk, og om det i tilfelle er slik politisk virksomhet som kan virke uheldig på forholdene i Forsvaret og av den grunn må forbys.

Jeg uttalte i mitt skriv til avdelingen at et spørsmål i denne sammenheng måtte være hva

slags merker det var tale om. Avdelingssjefen var enig i dette. Det må da føre til at den enkelte avdelingssjef må vurdere hva slags merker som kan tillates og hvilke som skal forbys.

I nærværende sak dreier det seg om to merker, «Seier for FNL» og «Mot knebling av soldatene». Sistnevnte merke må sees som et ledd i den diskusjon på mange plan vi har gående om tillitsmannsordningens fremtidige organisasjon og virksomhet. Uttrykket «Knebling av soldatene» er flittig brukt i denne diskusjon. Uansett hvilket syn man har hatt på ordningen og det foreliggende forslag er alle enige om at tillitsmannsordningen må være upolitisk, og diskusjoner om ordningen er vel ikke betraktet som en politisk diskusjon. Vil det i den sammenheng være riktig å karakterisere den meningsytring som dette merket representerer som ulovlig politisk virksomhet?

Avdelingssjefens avgjørelse i denne saken må sees i sammenheng med den avgjørelse han tok etter en henvendelse fra 5 soldater 5. juni i år, hvor det ble anmodet om at «Ja til EF» og «Ja til Høyre» måtte bli fjernet på 3 biler som soldatene antok tilhørte befal. Avdelingssjefen etterkom denne anmodning, og avgjørelsen i denne saken må sees som en konsekvens av den første avgjørelsen.

Jeg går ut fra at denne saken som foreløpig gjelder denne avdelingen, snart vil være aktuell også i andre forlegninger. Jeg er derfor interessert i å bli orientert om departementets syn på de spørsmål saken reiser, spesielt hvordan dette forhold bør betraktes sett på bakgrunn av det foreliggende forslag om politisk virksomhet i Forsvaret.

Vedlagt oversendes kopier av de i saken foreliggende dokumenter.»

Departementet forela saken for Forsvarets overkommando som avga denne uttalelse som departementet sluttet seg til:

«I referanse a.—b. har Ombudsmannen for Forsvaret bedt om Forsvarsdepartementets syn på:

- a. Spørsmålet om å henge opp plakater på militært område, med bakgrunn i at en rekrutt ved en avdeling er blitt nektet å henge opp plakaten «Mot knebling av soldatene» på sitt forlegningsrom.
- b. Adgangen til å bære politiske merker på sivilt tøy innenfor militært område, hvor merkene «Seier for FNL» og «Mot knebling av soldatene» er trukket frem som eksempler.
- c. Adgangen til å nytte politiske merker på private kjøretøyer innenfor militært område. «Ja til EF» og «Ja til Høyre» ble nevnt i denne forbindelse.

Ved referanse c. ble saken forelagt Forsvarets overkommando til uttalelse.

Oppslag av ikke-tjenestlige plakater på militært område er etter FO's oppfatning idag forbudt, såfremt det ikke dreier seg om de unntak som er nevnt i KtF 1961, avd. I, side 90, kap. III pkt. 1.

Samme forbud er gjentatt og ytterligere fremhevet i Regjeringens forslag til nye bestemmelser for politisk virksomhet i Forsvaret, jfr. St. meld. nr. 74 (1973—74), side 18—19, pkt. 6 og pkt. 22—23.

Den type plakater OFF viser til, kan vanskelig sies å komme inn under unntaksbestemmelsene og skal følgelig ikke tillates som oppslag på mannskapenes forlegningsrom eller andre steder innen militært område.

Når det gjelder bæring av merker på sivilt antrekk, er forholdet ikke regulert ved reglene av 1961. Disse regler ble fastsatt før mannskapene ble gitt en alminnelig adgang til å nytte sivilt antrekk på permisjon. Spørsmålet er heller ikke berørt i forslaget til bestemmelser i St. meld. nr. 74 (1973—74).

Det synes imidlertid lite rimelig å sette forbud mot å bære merker på sivilt antrekk innen militære forlegnings-/leirområder så lenge merkene er av en slik størrelse at det vil være naturlig for vedkommende også å bære merket utenfor militært område, og under forutsetning av at merkets tekst ikke strider mot norsk lov.

Etter FO's oppfatning faller de to merker som OFF har nevnt i denne forbindelse, innenfor rammen av det som bør tillates.

På linje med dette syn bør påklitrede merker på private kjøretøyer kunne tillates såfremt merkene er av en type som er alminnelig bruk i den private trafikk.

Opphenging av løse plakater/oppslag på privat bil eller bruk av politiske merker/plakater som er spesielt utformet med sikte på militært personell, kommer imidlertid etter FO's oppfatning inn under forbudet mot plakater. Kjøretøy med slike merker/plakater bør derfor henvises til parkering utenfor militært forlegnings-/leirområde.

OFF's henvendelse tyder på at reglene kan oppfattes forskjellig.

FO ber derfor om at det fastlegges hvorledes bestemmelsene blir å forstå slik at de uklarheter som eksisterer kan bli bragt til opphør.»

En vernepliktig hadde mistet sitt armbandsur under et hinderløp. Han hadde søkt om erstatning for tapet, men søknaden var avslått med den begrunnelse at han ikke var beordret til å bære ur under hinderløpet og at han heller ikke hadde behov for det. På den samme bakgrunn var det også avslått å sende saken frem til høyere myndighet.

Ombudsmannen tok saken opp med vedkommende forsvarsgren og anførte bl. a.:

«Søknaden synes å være avslått med den begrunnelse at soldaten ikke var beordret til å bære ur og at han heller ikke hadde behov for det og at det således ikke har noen hensikt å fremme søknaden til høyere myndighet.

Så vidt jeg har erfart fra liknende saker er begrunnelsen for avslaget ikke overensstemmende med en praksis som følges i dag når det gjelder erstatning for tap av ur. I de opprinnelige bestemmelser om erstatning av 20. aug. 1960 var det riktignok en forutsetning at bruk av ur hadde vært nødvendig eller ønskelig av hensyn til tjenesten. Det var da Forsvarets velferdstjeneste ydet slik erstatning etter retningslinjer fra den økonomiske sosialhjelp for vernepliktige mannskaper. Disse bestemmelser ble imidlertid opphevet 3. feb. 1965, KtF I 1965, side 35. Erstatning skulle for fremtiden ydes etter bestemmelser om

hjemssending og oppbevaring av soldatenes private klær og effekter og erstatningsreglene i den forbindelse inntatt i KtF I 1964, side 54. I disse bestemmelsene er det intet sagt om at bruk av ur skal være beordret eller nødvendig. Det synes å være alminnelig anerkjent i dag at soldatene har behov for å bruke ur. Erstatningssakene avgjøres da også i dag på dette grunnlag.

I gjeldende bestemmelser er det forøvrig bestemt at det er vedkommende forsvarsgreninspektør som er tillagt avgjørelsesmyndigheten i slike saker.»

Erstatning ble gitt med kr. 340,—. Ved fastsettelsen av erstatningsbeløpet ble det tatt hensyn til urets skjønsmessige verdi på tidspunktet for tapet samt prisstigningen siden uret ble anskaffet.

Forlegningsforhold.

Det er behandlet 4 saker samt 2 fra tidligere år.

Det har vært en kilde til irritasjon at ikke alle mannskaper har fått utlevert hengelås til sine skap, men har måttet kjøpe lås selv. Saken har ved flere anledninger vært tatt opp med Ombudsmannen. I beretningen for i fjor er det redegjort for saken. Hengelås utleveres i Sjøforsvaret og Luftforsvaret. For Hærens vedkommende ville en tilsvarende ordning koste ca. kr. 180 000,— i 1973.

Saken er nå ferdig behandlet, og Forsvarets overkommando har besluttet at hengelås skal utleveres.

Under et møte ved Hærens sambands skole- og øvingsavdeling, Jørstadmoen, ble Ombudsmannen anmodet om å se på de undervisningsrommene som var i bruk i de gamle brakkene. Undervisningsrommene var i en meget dårlig forfatning. Endel av gulvene var delvis råtnet opp slik at man hadde slått bord oppå de gamle for ikke å trå gjennom. Enkelte vinduskarmer var råtne og falt fra hverandre. En trapp i en brakke var så råtnet at den hadde falt ned, det samme syntes å kunne skje med enkelte av himlingene. De sanitære forhold var dårlige. Brakkene var så gisne at de var vanskelig å fyre opp om vinteren. Brannteknisk var brakkene uforsvarlige og de brukes nå på midlertidig dispensasjon. Disse rommene brukes en vesentlig del av dagen til undervisning av mannskaper som er ved avdelingen opp til 6 måneder. Brakkene var så dårlige at det bare ville være å kaste bort midler å forsøke og rette på skavankene. Ut fra Ombudsmannens erfaringer er det neppe noen avdeling som har så dårlige undervisningsrom som dette. Etter foreliggende byggeplaner synes det imidlertid fortsatt å ville gå noen år før nybygging kan komme på tale.

I arbeidet med planer om forbedring av Forsvarets forlegningsstandard hadde Forsvarets bygningstjeneste i samarbeid med Generalintendanten, bygget og innredet to prøverom for mannskapsforlegning og to for befalsforlegning. Rommene var nøkternt men pent utstyrt og ga et meget tiltalende inntrykk. Blir disse modellene brukt ved nybygging eller modernisering av forlegninger, vil forholdene bli adskillig bedret både for mannskaper og befal. Særlig vil dette være av stor betydning for befalet fordi forlegningene skal være deres hjem i lange perioder, og fordi de eldre befalsforlegningene i dag har et meget spartansk utstyr.

Tjenesteforhold.

Det er behandlet 16 saker samt 2 fra tidligere år.

Flere saker gjelder målbruk i tjenesten. I et tilfelle stilte klageren disse spørsmål:

«Kan vi nekta å etterkomma beskjedar på t. d. stasjonsordrar eller innkallingar dersom ikkje kravet om språkleg jamstilling blir innfridd?

Er det rett at alle som har valt nynorsk kan krevja å få: a. alle instruksjonsbøker, b. alle diplom, utmerkingar og refsingsordrar, c. alt brevskifte på nynorsk?

Kan ein som har valt nynorsk boikotta bokmålskriv frå forsvaret?

Kan slik boikott reknast som ordrenekt?

Er det lov å organisera mållag, eller studiegrupper om målsak i forsvaret?»

Saken ble i første omgang tatt opp med den avdeling klageren tjenestgjorde ved. Avdelingen ga en generell orientering om forholdene ved avdelingen når det gjaldt språkbruken. De konkrete spørsmål som var stillet ba avdelingen om at Ombudsmannen måtte forelegge sentrale myndigheter. Saken ble deretter tatt opp med Forsvarsdepartementet som ga følgende svar på spørsmålene:

«Spørsmål 1:

Det er ikke adgang til å nekte å etterkomme ordrer eller unnlate å følge de anvisninger som gis skriftlig, selv om disse ikke er i overensstemmelse med gjeldende lovbestemmelser m. m. om målbruk i statstjenesten.

Eventuelt brudd på bestemmelsene om målbruk må tas opp som egne saker.

Spørsmål 2:

a) Man har ikke krav på å få instruksjonsbøker, reglementer m. m. på bestemt målføre.

I Forsvaret er praksis at en del av disse publikasjoner trykkes på nynorsk, men det er bare unntaksvis at de trykkes på begge målføre.

b) Når det gjelder alle slags rundskriv, blanketter m. m. som gjelder for hele landet, er disse vanligvis trykt på begge mål. I noen

tilfelle er de trykt enten bare på bokmål eller bare på nynorsk.

I de tilfelle det er mulig, skal de tilstilles mannskapene på det målføre den enkelte har bedt om.

Når det gjelder blanketter m. m. av lokal art, blir disse — så vidt FD kjenner til — utgitt på ett målføre.

- c) Brev fra det enkelte mannskap skal vanlig besvares på det målføre mannskapet nytter (jfr. kgl. påbod av 29. jan. 1932 pkt. 4, siste setning).

Ut fra hva flysoldaten for øvrig har anført i sitt brev, antar FD at hans spørsmål hovedsakelig er myntet på korrespondanse med befal i lavere tjenestestillinger i Forsvaret.

En stor del av dette befalet har ikke plikt til å nytte begge målføre (jfr. lov av 6/6-1930 om målbruk i statstjenesta), og FD antar at dette befalet vanligvis må besvare brev fra mannskapene på det målføre den enkelte befalingsmann selv nytter.

Spørsmål 3:

Er besvart under spørsmål 1.

Spørsmål 4:

«Boikott» av pålegg fra Forsvaret kan bli betraktet som nekting av å adlyde ordre.

Spørsmål 5:

Det er adgang til å etablere studiegrupper om målsaker i Forsvarets sivilopplæring.

Når det gjelder spørsmålet om å organisere mållag i Forsvaret, gjør FD oppmerksom på at forholdene omkring mannskapenes adgang til å etablere lag i forlegningene for tiden er under arbeid i departementet.»

Ombudsmannen meddelte klageren at de svar departementet hadde gitt var overensstemmende med gjeldende regler for målbruk i statstjenesten.

Noregs Mållag klaget på vegne av en vernepliktig over gjeldende praksis når det gjaldt bruk av begge målføre i Forsvaret. Mållaget hevdet at soldatene måtte ha krav på å få endel av det skriftlige stoff på nynorsk. Nynorsk og bokmål er likestillet, og det er ikke gjort noe unntak for Forsvaret. Soldaten som hadde klaget hadde også opplyst at han hadde fått ordre om å slutte å kreve sin rett og denne ordren var understreket med en trussel om overføring til annen avdeling.

Nærmere undersøkelse viste at klagen gjaldt en skriftlig prøve som troppssjefen hadde laget. Denne oppgaven hadde klageren nektet å besvare fordi troppssjefen ikke hadde skrevet den på nynorsk.

Etter gjeldende bestemmelser er det helt på det rene at dette var skriftlig stoff det ikke er anledning til å kreve på begge målføre. Å pålegge troppsbefal på sersjants-/løytnantsnivå å drive instruksjon og lage prøver på begge målføre vil være tjenestemessig uhensiktsmessig. Det er derfor vanlig praksis at dette befal bruker den målformen de behersker best, enten

det er bokmål eller nynorsk. En stor del av dette befal er heller ikke pålagt å bruke begge målføre etter lov om målbruk i statstjenesten.

I forbindelse med denne saken var klageren forespurt om han fortsatt ville nekte å besvare slike prøver. Han ble samtidig gjort oppmerksom på at hvis han ikke ville besvare prøvene ville man måtte overveie å plassere ham i tjeneste hvor slike prøver ikke var nødvendige.

Ombudsmannen uttalte i saken at det ikke var hjemmel for å kreve det skriftlige stoff det her var tale om på begge målformer. Ombudsmannen hadde heller intet å bemerke til avdelingens behandling av saken.

En avdelingssjef henvendte seg, som formann i et tillitsmannsutvalg, til Ombudsmannen for å få bragt på det rene hvordan det forholdt seg med hensyn til plikt til deltakelse i prestens time. Saken var drøftet i hans tillitsmannsutvalg. Enkelte tillitsmenn hevdet at de som ikke var medlemmer av statskirken heller ikke var forpliktet til å delta i prestens time.

Ombudsmannen uttalte at prestens time ikke er forkynnelse men samtale om etiske spørsmål, og at det derfor ikke skulle være noe grunnlag for fritakelse. Saken ble tatt opp med Feltprosten som uttalte:

«En viser til oversendte dokumenter fra sjefen/Xavdeling vedrørende fritakelse for Prestens time.

Som vedlagte timeplan viser, er de obligatoriske timer orientering om samfunns- og samlivsspørsmål med henblikk på samtale og debatt. De forutsettes således å være fri for enhver forkynnelse, så meget mer som presten skal søke å skape et forum for meningsutveksling.

Å sette medlemskap i Statskirken som forutsetning for obligatorisk fremmøte, vil bl. a. være i strid med Feltprestkorpsets karakter av ikke-statskirkelig institusjon med arbeidsområde som også omfatter andre trossamfunn.

Erfaringene viser i det store og hele at personell utenfor kirken ønsker å være med på orientering og samtale.

Den anførte praksis med fritaking ved Y og Z bekreftes ikke av marinepresttjenesten ved disse avdelinger.

Feltprosten mener at de nåværende retningslinjer for gjennomføring av «Prestens time» bør kunne fortsette.»

En vernepliktig hadde av velferdsgrunner fått tjeneste ved en avdeling hvor han arbeidet ved sykestua. Han hevdet at han hadde en ukentlig tjenestetid på 72 timer og han ville ha rede på om han hadde krav på kompensasjon og om det fantes bestemmelser som regulerte arbeidstiden for menige mannskaper.

Avdelingen opplyste at tjenesten ved sykestua var lagt opp slik for hjelpemansskapene

at de over en tre ukers periode hadde ca. 65 timer i uken i gjennomsnitt. Fordelingen av vakter og fridager var satt opp etter mannskapenes ønsker. En stor del av denne tjeneste var nattevakter hvor mannskapene ikke hadde noe særlig å gjøre etter kl. 1900 og til 0730 neste dag. De kunne oppholde seg i vaktrommet hvor de kunne sove, eller i oppholdsrommet hvor det var radio, TV og bibliotek. Denne ordningen ga mannskapene 8—9 sammenhengende fridager over en tre ukers periode. Spisepauser var inkludert i den oppførte arbeidstid. De var dessuten permittert utenom arbeidstiden. Klageren som var gift hadde tillatelse til å bo hjemme. Mannskaper til denne tjeneste ble tatt ut på frivillig basis.

Ombudsmannen uttalte at disse mannskaper ikke hadde så anstrengende tjeneste sett i forhold til mannskaper ellers at de kunne ha krav på kompensasjon. Ombudsmannen redegjorde ellers for gjeldende bestemmelser og praksis for menige mannskapers arbeidstid.

En tillitsmann tok opp spørsmålet om opptjening av forsømt tjeneste for 5 soldater i hans avdeling. Fire hadde hatt en del fravær på grunn av sykdom, den femte på grunn av mange arrester. De 5 var ikke pålagt opptjening for å ta igjen den opplæring de manglet på grunn av fravær. Den ene skulle være messegutt i befalsmessens. To av de andre skulle gjøre tjeneste i en ren vaktavdeling. Tillitsmannen mente at dette måtte være i strid med forutsetningene for opptjening og ba om Ombudsmannens bistand.

Ombudsmannen tok saken opp med vedkommende forsvarsgren som etter nærmere undersøkelser i saken ga ordre om at de 5 skulle dimitteres.

Permisjoner.

Det er behandlet 13 saker samt 1 fra tidligere år.

En vernepliktig hadde søkt om velferdspermisjon for å hjelpe til med slått på foreldrenes gård. Denne søknaden var avslått, men soldaten kunne få forskjøvet sin langpermisjon slik at han kunne få den på den tid han hadde søkt velferdspermisjon. Den vernepliktige mente han hadde krav på velferdspermisjon og ba om Ombudsmannens bistand.

Underavdelingssjefen mente at avslaget var i overensstemmelse med reglene. Han hevdet at i de tilfelle hvor permisjonen kunne planlegges på forhånd, f. eks. arbeid på foreldres gård, bryllup, barnedåp etc., skulle langpermisjonsdager benyttes. Ombudsmannen var i tvil om denne forståelse var riktig. Det ville i alle

fall bety at en rekke av de forhold som var nevnt som grunnlag for velferdspermisjon ikke ville være aktuelle for mannskaper som hadde langpermisjonsdager igjen. Saken ble derfor tatt opp med høyere myndighet, Brigaden, som uttalte følgende:

«Det vises til Deres skriv av 2. juli 1974 angående ovennevnte sak.

Da innføringen av to gratis permisjonsreiser kom i 1970, var en av hovedhensiktene på en bedre måte å imøtekomme mannskapenes velferdsmessige og sosiale behov for permisjon til hjemmet.

TLF/BRIG N har tatt konsekvensen av dette, og legger opp til ved detaljplanleggingen en fleksibel utnyttelse av systemet slik at det gir bedre muligheter for avvikling av permisjoner med spesiell velferdsmessig begrunnelse. Brigaden har i sine tilleggsbestemmelser til permdirektivet klart gitt uttrykk for dette. Generelt ønsker Brigaden å hjelpe enkeltpersoner som har spesielt permisjonsbehov. Ved henvendelse til BRIG Ns personell- eller transportstab kan slike muligheter avklares raskt.

TLF/BRIG Ns oppfatning er at i saker som kan planlegges på forhånd fra soldatens side, skal man nytte sin langpermisjon. Arbeid i jordbruket er et typisk eksempel på dette. Etter at ordningen med jordbrukspermisjoner opphørte i 1964, kreves det en ren velferdsmessig begrunnelse for permisjon.

Ifølge permdirektivet skal permisjon til slike formål bare gis ved kritiske situasjoner. Brigaden er av blant annet beredskapsmessige grunner nødt til å følge en relativt restriktiv linje angående velferdspermisjoner til jordbruksformål. Som eksempel kan nevnes at siden «sesongen» tok til at Brigaden kun innvilget 3 velferdspermisjoner til jordbruksformål.

Angående denne spesielle søknad er TLF/BRIG N enig i eskadronsjefens vurdering. Soldatens problem er løst gjennom forskyvningen av langpermisjonen.»

Ombudsmannen fant grunn til å ta saken opp med de sentrale myndigheter og skrev slik ved oversendelsen:

«Spørsmålet om forståelsen av bestemmelsene om velferdspermisjon klasse B har vært bragt på bane i to saker jeg har tatt opp med Troms landsforsvar. Dokumentene i den ene saken følger vedlagt til orientering.

Ser man på eskadronsjefens uttalelse pkt. 4 og TLFs uttalelse pkt. 4, forekommer det meg at man legger en for streng fortolkning av bestemmelsene til grunn. De eksempler som er nevnt i bestemmelsenes pkt. 8 a-b-c og pkt. 10 vil med denne forståelse ikke gi grunnlag for velferdspermisjon, i alle fall hvis vedkommende har langpermisjonsdager igjen. Det er i bestemmelsene intet sagt om at langpermisjonsdager fortrinnsvis skal benyttes.

Så vidt jeg har forstått avvikles langpermisjonene stort sett som organiserte permisjoner, og det er jo fra mannskapenes side reist krav om at mannskaper i større utstrekning enn hittil selv skal få bestemme tidspunktet. Et spørsmål i denne sammenheng er også i hvilken utstrekning mannskapene er orientert om den praksis man i dag følger.

Jeg vil sette pris på å bli orientert om FO's syn på det spørsmål som er reist.»

Forsvarets overkommando ga følgende uttalelse i saken:

«På bakgrunn av en konkret sak ved Brigaden i Nord-Norge, tar Ombudsmannen for Forsvaret i referanse a. opp spørsmålet om hvorledes bestemmelsene for velferdspermisjon skal tolkes.

Saken angår en avslått søknad om velferdspermisjon klasse B for å arbeide på farens gård.

Den vernepliktiges langpermisjon ble imidlertid forskjøvet slik at han kom hjem i det tidsrom som var aktuelt.

Det opplyses i denne sammenheng at avdelingens syn er at i alle saker som kan planlegges på forhånd — eksempelvis arbeide på egen eller foreldres gård, bryllup, barnedåp — skal langpermisjon brukes.

Den vernepliktige hevder på sin side at han etter gjeldende bestemmelser hadde krav på velferdspermisjon klasse B.

Permisjonsdirektivets pkt. 22 slår fast at de vernepliktige tilkommer et bestemt antall permisjonsdager i form av langpermisjoner, men også at i særlig viktige velferdstilfelle må alminnelige tjenestlige hensyn vike så langt beredskapssituasjonen eller operative/sikkerhetsmessige hensyn tillater.

Som særlig viktige velferdsgrunner regnes kritiske situasjoner i hjemmet i samsvar med beskrivelsen i Permisjonsdirektivets vedlegg 5, pkt. 5, og permisjonen skal gis som velferdspermisjon klasse A med gratis hjemreise.

Etter Forsvarets overkommandos oppfatning vil det være riktig å si at personellet har krav på denne type permisjon i aktuelle tilfelle, såfremt beredskapssituasjonen eller operative/sikkerhetsmessige hensyn ikke er til hinder.

Velferdspermisjon klasse B kommer imidlertid i en annen stilling.

Denne type permisjon kan tilstås når sjefen finner at tjenestlige hensyn må vike overfor tvingende velferdsgrunner som ikke direkte er av akutt karakter.

Permisjonsdirektivets vedlegg 5, pkt. 8, gir retningslinjer for hva som kan regnes som tvingende velferdsgrunner i denne forbindelse.

Det er følgelig ikke tilstrekkelig at velferdsgrunnen kan kvalifisere vedkommende for velferdspermisjon klasse B. Permisjonsmyndigheten skal også nøye vurdere om de tjenestlige hensyn må tillegges avgjørende vekt i den lokale tjenestlige situasjon på det tidspunkt som er aktuelt.

Ingen generelle regler kan fritta sjefen fra å foreta en slik vurdering i hvert enkelt tilfelle.

Samtidig er det slått fast i Permisjonsdirektivets vedlegg 5, pkt. 3, at velferdspermisjon ikke skal gå til fradrag i andre fremtidige permisjoner.

Denne bestemmelse er gitt for å unngå en sammenblanding av velferdspermisjoner og langpermisjoner, som vil kunne føre til uklare forhold og forskjellsbehandling.

Ingen har således krav på å bli gitt velferdspermisjon klasse B, men når velferdsgrunnen tillegges avgjørende vekt skal permisjonen gis som velferdspermisjon klasse B uten trekk i antall langpermisjonsdager.

Når det gjelder den konkrete sak som er påklaget til OFF, gjelder meget restriktive bestemmelser.

Jordbrukspermisjonene ble bragt til opphør i 1964 som følge av reduksjonen i førstegangstjenestens lengde. Etter gjeldende bestemmelser kan velferdspermisjon klasse B for arbeide på egen eller foreldres gård bare gis når det foreligger en kritisk situasjon, jfr. Permisjonsdirektivets vedlegg 5, pkt. 8 b og pkt. 10. Etter FO's oppfatning er en slik situasjon ikke dokumentert i den foreliggende sak.

FO har derfor ingen merknader til at søknaden ble avslått og heller ikke til det forhold at avdelingen i dette spesielle tilfelle imøtekom vedkommendes ønske gjennom en forskyvning av hans langpermisjon, jfr. Permisjonsdirektivets vedlegg 3, pkt. 11.

FO vil sørge for at Forsvarets avdelinger/enheter i nødvendig utstrekning blir orientert om de tolkninger som fremgår av dette skriv.

FO beklager at det ikke har vært mulig å besvare OFF's henvendelse på et tidligere tidspunkt og viser i denne forbindelse til telefonkonferanse mellom OFF og FO/P.

Vedlagt følger sakens dokumenter i retur.»

Ombudsmannen har forstått Forsvarets overkommandos uttalelse slik at FO ikke er enig i at langpermisjoner skal nyttes slik som anført av Brigaden. Når det gjelder velferdspermisjon Kl. B skal imidlertid de tjenestlige hensyn tillegges stor vekt. Dette vil bety at velferdsgrunnene må være tungtveiende for at velferdspermisjon kl. B skal kunne innvilges.

En vernepliktig hadde søkt om velferdspermisjon i 21 dager for å hjelpe sin far som drev pelsdyrfarm med pelsing. Det skulle pelses ca. 800 mink og 160 rev. Faren var syk og kunne ikke greie pelsingene alene. Sønnen hadde tidligere arbeidet på pelsdyrfarmen. Kvalifisert hjelp til pelsing var ikke å få tak i. Skulle pelsing overlates til Pelsingssentralen ville dette bety en ekstrautgift på ca. kr. 6 000,—. Med det dårlige utbytte av pelsdyrnæringen hadde han ikke råd til dette.

Søknaden var avslått med den begrunnelse at sønnen, som gikk på et kurs, var inne i en meget viktig utdanningsperiode. Det var for såvidt intet å bemerke til avslaget, men Ombudsmannen reiste spørsmålet om ikke den vernepliktige kunne gis en kortere permisjon slik at faren kunne hjelpes over de verste vanskelighetene. Den vernepliktige fikk permisjon i 11 dager.

Ved en av Forsvarets befalsskoler hadde man i tillitsmannsutvalget drøftet spørsmålet om hvilke personellkategorier som skulle nyte godt av moderasjonsordningen med NSB som ga 75 %. Det var tvil om de vervede gikk inn under bestemmelsene, det hadde også hendt at befalsskoleelever ikke hadde fått moderasjon. Det ble samtidig tatt opp en sak ved-

rørende en befalsskoleelev som av NSB var nektet moderasjon.

Det syntes som om gjeldende bestemmelser var noe uklare. Ombudsmannen tok saken opp med departementet og pekte på at det syntes å være grunn til å få klarlagt hvilke personellgrupper som skulle nyte godt av rabattordningen. Ombudsmannen anmodet departementet om å ta saken opp med NSB for å få ordnet opp i de misforståelser som hersket. Dette ble gjort.

NSB pekte på at 75 % rabatt med vernepliktsboken som basis skulle innrømmes vernepliktige mannskaper i forbindelse med førstegangstjeneste og repetisjonsøvelser. Vernepliktsboken ble også nyttet av andre personellgrupper, bl. a. vervede og skoleelever. NSB foreslo at vernepliktsbøker som ikke skal gjelde som legitimasjon for 75 % rabatt ble gitt påtegning om dette. Det ble videre foreslått at vernepliktsboken for personell som gjør tjeneste av annen karakter enn vanlig soldattjeneste, men som allikevel skulle ha 75 % moderasjon ble gitt en spesiell påtegning om dette. FO sendte rundskriv til de berørte skoler med beskjed om at det skulle forholdes som foreslått av NSB.

Den konkrete saken som ble reist ble ordnet ved at vedkommende befalsskoleelev fikk tilbakebetalt det han hadde betalt for meget.

Disiplinærsaker.

Det er behandlet 14 saker samt 4 fra tidligere år.

I beretningen for i fjor er Ombudsmannens henvendelse til Generaladvokaten med forespørsel om bestemmelser og praksis ved ransaking av mannskapers rom, bagger, biler biler etc. referert. Generaladvokaten har i skriv av 22. feb. f. å. svart følgende:

«Jeg har mottatt Ombudsmannens skriv av 12.11.73.

Bestemmelsen om sansaking og beslag finnes i lov av 1.7.1887 nr. 5, syttende og atten-de kapittel.

H. h. t. iverksettelse av ransaking og beslag sidestilles militære befalingsmenn med politiets tjenestemenn, jfr. lov av 6. mai 1921 nr. 1 § 3. Forøvrig vises til midlertidig instruks om militære befalingsmenns henvendelse (anmeldelse) til påtalemyndighet (politiet) og om deres medvirkning ved forfølgning i straffesaker, Tff 560 D IV og påtaleinstruksens § 90 samt Militærvaktens bruk av tvangs og våpenmidler i fredstid, Tff 560 E avsnitt IV og V.

Ombudsmannen reiser spørsmålet om det i tillegg hertil finnes noen bestemmelser om befalets/militære vakters inspeksjonsrett på militært område. Spørsmålet ble i 1959 tatt opp med Generaladvokaten, hvis uttalelse er referert i Forsvarets ombudsmannsnemnds innberetning til Stortinget om virksomheten i tiden

1. januar—31. desember 1959, Dokument nr. 6 (1959—60) s. 8.

Generaladvokaten fastslår i den nevnte uttalelse at en må sondre mellom den ransaking som foretas med hjemmel i straffeprosessloven og den som foretas i kraft av militær inspeksjonsmyndighet.

I uttalelsen heter det bl. a.:

«Karakteristisk for militær inspeksjon er i samsvar med det anførte at heimelen, for den må søkes i den militære kommandomyndighet, herunder da også i den særlige militære politimyndighet som disiplinærloven tillegger militære befalingsmenn på militært område og overfor undergitte til dels også utenfor militært område. Se lovens §§ 20 og 21. Det ligger i tjenestens natur at der må være slik inspeksjonsrett, og at den for å bli effektiv må ha ganske stor gjennomslagskraft.»

Inspeksjon innen en avdelings forlegningsområde.

I reglementet for den indre tjeneste Tj. 14—3 (Hærens Overkommando 1963) heter det i pkt. 1: «Den indre tjeneste har til formål

- å etablere en regelmessig militær tjenesteorden innen en avdelings forlegningsområde,
- å håndheve renslighet og god orden innen forlegningsområdet,
- å føre effektiv kontroll med det utleverte materiell, slik at dette til enhver tid er til stede og at det er behandlet og holdt vedlike på forsvarlig måte.

Avdelingssjefen er ansvarlig for den indre tjeneste.»

Inspeksjoner foretas forøvrig foruten av ham selv av daghavende offiser, inspiserende befalingsmann og ukehavende befalingsmann.

Inspeksjonen omfatter bl. a. soldatens skap på forlegningsrommet. Ammunisjon og sprengmidler m. v. blir beslaglagt og tilbakeført til avdelingens materiellbeholdning.

Rusdrikk som ved inspeksjon eller på annen måte finnes uhjemlet oppbevart på militært område skal unndraes eierens (besidderens) rådighet, jfr. Midlertidige bestemmelser om forbud mot oppbevaring av rusdrikk på militært område av 8. s. 1957 § 3 (KtF 1957 I s. 65). Rusdrikken merkes og oppbevares. Den tilbakeleveres eieren så snart og på den måte som sjef med disiplinærmyndighet finner det forsvarlig, dog senest ved dimittering. (1. c. § 8.)

For øvrig skal beslag i forbindelse med inspeksjon foretaes etter straffeprosesslovens regler ved mistanke om straffbare handlinger (tyverier m. v.) medmindre mistenkte samtykker i beslaget.

Inspeksjon av biler og/eller militært personell ved innpassering på militært område.

Befal og militære vakter fører kontroll med enhver som innpasserer på militært område, dels for sikring av området, dels for opprettholdelse av ro og orden på dette område. Denne kontroll skjer i første rekke ved innpassering av private biler som har tillatelse til parkering på militært område og ved inspeksjoner av kufferter, bagger, ryggsekker etc. som soldatene har med seg.

For øvrig skal rusdrikk som person undergitt militær disiplinærmyndighet bærer på seg tas fra vedkommende:

- a) når han på militært område eller utenfor slikt område viser seg beruset i uniform,
- b) når han treffes i ferd med uhjemlet å nyte rusdrikk på militært område eller under utførelse av militære tjenesteplikter utenfor militært område,
- c) når han er i det tilfellet som nevnt i Disiplinærreglementets pkt. 114 a eller b (bestemmelser om foreløbig arrest),
- d) når han skal innsettes i militær arrest (1 c. § 4).

Om forvaring, tilbakelevering, tilintetgjørelse m. v. vises til 1. c. §§ 7, 8 og 9.

Om visitasjon av militærpersoner som soner vaktarrest.

Som refselse kan anvendes arrest inntil 20 dager, jfr. lov av 6.5.1921 nr. 3 § 3. Etter den militære straffelov kan vaktarrest inntil 60 dager anvendes som straff (mil. strl.'s å 12). Nærmere regler angående arrest og arrestfangens behandling gis av Kongen (mil. strl.'s § 19). I henhold til kgl. res. av 24.12.1904 fastsatte Forsvarsdepartementet den 31.12.1904 et reglement om fangebehandling i militære fengsler m. v. Om dette reglement vises til Jan Debes: Militær rett, hvor det bl. a. heter: «Reglementets § 11 inneholder detaljerte regler for hvorledes vaktarrest skal fullbyrdes. I tillegg til disse bestemmelsene skulle egentlig også gjelde et arrestreglement som ble fastsatt i 1904. Dette reglement er for lengst gått i glemmeboken.»

Disiplinærreglementets § 11 inneholder nærmere bestemmelser om fullbyrdelse av vaktarrest.

Regler om foreløbig arrest er behandlet i disiplinærreglementets pkt. 116 og 117.

Om vaktkommandørens plikter vises til Tj. 13—3. Honnør og vaktreglementets pkt. 24: «Han har tilsyn med arrestanter i arrestromma til vakta, og han har ansvar for at dei blir skikkelig stelte og at dei sonar straffa slik som det er fastsett.»

For øvrig har de enkelte avdelinger utarbeidet arrestinstruksjoner som inneholder utfyllende bestemmelser.

Arrestant skal i militært arrestlokale være iført uniform. Verge frataes ham ved innsettelsen (disipl.regl. pkt. 77).

Reglene for foreløbig arrest er mer detaljerte. Det heter i pkt. 117 f.: «Den arrestertes våpen og andre ting som han kan benytte til unnvikelse eller til å skade seg selv eller andre, fratas ham. Over de ting som frataes arrestanten føres fortegnelse. Når han løslates får han dem igjen, dog ikke drikkevarer som tilintetgjøres.»

Selv om ikke tilsvarende bestemmelser er inntatt i § 11 må de kunne gis analogisk anvendelse også ved fullbyrdelse av vaktarrest.

I instruks for behandling av arrestanter (HTKSØ — instruks nr. 504) heter det i pkt. 4: «Vaktkommandøren skal ved innsettelse i arrest frata arrestanten røyksaker, kniv, barberblad, fyrstikker, slips og andre gjenstander som han kan skade seg selv og andre med. Er vaktkommandøren i tvil, forelegger han saken for daghavende offiser. Sakene oppbe-

vares i skap merket med arrestantens sellenummer. Skapet skal være låst. Vaktkommandøren har ansvaret for nøkkelen.»

Både ved inkvirering og under soning av vaktarrest antar jeg at vaktkommandøren/daghavende offiser i kraft av sin inspeksjonsmyndighet har rett og for så vidt også plikt til å foreta kroppsvisitasjon dersom det anses nødvendig. Dette gjelder for så vidt både den sikkerhetsmessige side (suicidalforsøk, brannfare m. v.) og vaktkommandørens ansvar for at «dei sonar straffa slik som det er fastsett».

Jeg understreker imidlertid at kroppsvisitasjonen må foregå på den for arrestanten mest hensynsfulle måte.

Forføyninger i forbindelse med distribusjon av politiske/forsvarsfiendtlige skrifter.

Gjeldende regler om Politisk virksomhet i militære forlegninger er fastsatt av Forsvarsdepartementet 26. mai 1961 (KtF I s. 61), 22. april 1963 (KtF 1963 I s. 62) og 28. mai 1969 (KtF 1969 I s. 91). For øvrig vises til Forsvarets overkommando: Veiledning nr. 1 for Befal (Disiplinær uro og ulovlig virksomhet ved militære avdelinger).

Distribusjon av politiske skrifter innen militære forlegninger er etter reglene bare tillatt når det skjer samtidig og på like linje med andre partier gjennom den befalingsmann sjefen har utpekt som kontaktmann.

Militært personell som mottar politiske skrifter med anmodning om distribusjon skal straks levere disse til militær foresatt.

Dersom de politiske skrifter ikke avleveres frivillig kan materialet beslaglegges i samsvar med gjeldende bestemmelser, jfr. lov av 6. mai 1921 nr. 1 § 3, påtaleinstruksens § 90 og Tff 560 D IV pkt. 4.

I de tilfelle hvor publikasjonene ikke vil bli aktuelle som bevismiddel i straffesak, skal materialet taes i midlertidig forvaring for sendelse til den adresse eieren måtte oppgi utenfor militært område. Med samtykke fra eieren kan publikasjonene tilintetgjøres. FO: Veiledning nr. 1 for befal pkt. 24.

Herreløst materiale oppbevares en rimelig tid og kan deretter ødelegges etter bestemmelse av lokal militær sjef. (1. c. pkt. 24 a.)

Mannskapene tillates å være i besittelse av personlige eksemplarer av politiske skrifter under forutsetning av at disse ikke legges ut til alminnelig gjennomsyn eller søkes distribuert i forlegningen (1. c. pkt. 21).»

En vernepliktig var pålagt å sone en vaktarrest på 10 døgn etter endt tjeneste. Saksbehandlingen hadde tatt lang tid. Det refsbare forhold fant sted den 7. april. Refselse ble ilagt den 26. april og avgjørelsen ble anket den 27. Resultatet av anken ble meddelt den refsede den 13. mai og ny anke ble fremmet den 14. mai. Da soldaten skulle dimittere i begynnelsen av juli var saken ennå ikke kommet tilbake til avdelingen, men det var muntlig opplyst at anken var avslått. Det viste seg at den andre anken hadde blitt liggende ved avdelingen fra 14. mai til 7. juni før den var ekspedert videre. Da anken ble inngitt den 14. mai måtte den refsede ha god grunn til å tro at det var god tid frem til begynnelsen av juli

både til ankebehandling og soning av refselsen om den ble opprettholdt. Når dette ikke holdt stikk, var den refsede uten skyld i det. Med den kraftige ekstrabelastning soningen etter endt tjeneste er, foreslo Ombudsmannen at den ilagte refselse burde omgjøres til bot.

Den vernepliktige slapp å sone etter endt tjeneste.

Et tillitsmannsutvalg drøftet spørsmålet om hva arrestantene hadde anledning til å lese. Det var foretatt en oppdeling svarende til mannskapenes tjenestetid og fritid ute. I tjenestetiden var det foretatt en vesentlig begrensning i arrestantenes adgang til å lese.

Ombudsmannen refererte disiplinærreglementets § 81 hvor det heter:

«Det bør såvidt mulig gis arrestanten anledning til passende lesning. Han kan selv skaffe seg bøker, tidsskrifter og aviser hvis innholdet ikke er av anstøtelig beskaffenhet.»

Etter Ombudsmannens oppfatning kunne det være tvil om denne bestemmelse ga anledning til den oppdeling som avdelingen hadde foretatt, selv om det var avdelingssjefen som skulle avgjøre hva som var passende lesning. Den praksis avdelingen fulgte var nok vanlig for 10—15 år siden, men vanlig praksis i dag synes imidlertid å være at mannskapene i arresttiden kan lese bøker, aviser og tidsskrifter de kunne skaffe seg i kantine eller i leirens bibliotek og at det ikke er vanlig å sette noen begrensning i tid. Ombudsmannen hadde drøftet saken med Generaladvokaten som ga uttrykk for det samme syn.

To vernepliktige ved samme avdeling var refset med 4 dagers vaktarrest derved at de «den 1. mai 1974 deltok i politisk demonstrasjonstog i Oslo sentrum. I toget ble båret en rekke transparente, bl. a. med følgende tekst: «Norge ut av NATO».»

I skjerpene retning var det anført at soldatene gjentagne ganger var blitt informert om gjeldende bestemmelser for militært personells deltakelse i lovlige politiske opptog, demonstrasjonstog m. v. og således med forsett brøt Forsvarsdepartementets bestemmelser.

De refsede hadde begjært seg tiltalt, men anmodet også om Ombudsmannens bistand.

Etter Ombudsmannens oppfatning kunne ikke det faktiske forhold, slik det var beskrevet i refselsordren, sies å være refsbart. Demonstrasjonen kunne ikke sies å være rettet mot Forsvaret selv om det i toget ble båret transparente som beskrevet. Ombudsmannen tok saken opp med Krigsadvokaten som skulle uttale seg i forbindelse med de refsedes begjæring om tiltale.

Krigsadvokaten uttalte bl. a. følgende i sin innstilling:

«Jeg kan ikke se at det i refselsordrene beskrevne forhold er straffbart. Det vises i denne forbindelse til Forsvarsdepartementets bestemmelser om «Militært personells deltakelse i lovlige politisk opptog, demonstrasjoner etc.» av 18. februar 1974, jfr. KtF I nr. 2 s. 29 hvor det heter at «Befal og menige kan delta i lovlige politiske demonstrasjoner når disse ikke er rettet mot Forsvaret, dog skal sivilt antrekk nyttes ved slik deltakelse».

Slik refselsordrene er utformet må jeg legge til grunn at de refsede ved anledningen nyttet sivilt antrekk. På baksiden av den ene refselsordren er det sogar anført at refsende befalingsmann at «Det er ikke funnet bevist at soldaten deltok i demonstrasjonstøtet i uniform».

Spørsmålet er da om det kan sies — slik refselsordrene er utformet — at demonstrasjonen var rettet mot Forsvaret. Etter min oppfatning er den omstendighet at det i toget ble båret en transparent med teksten: «Norge ut av NATO» i seg selv ikke nok til at man kan si at demonstrasjonen var direkte rettet mot Det Norske Forsvar.

Forholdet er ikke straffbart. Betingelsene for å få tiltale reist er derfor ikke tilstede.

Forholdet er heller ikke refsbart. Refselsene må derfor oppheves.»

Refselsene ble opphevet.

En vernepliktig som var tillitsmann var refset for ulovlig fravær en lørdag og for ikke å ha etterkommet gitt pålegg om på forhånd å ta ut personell til rengjøring av kasernen. Uttak av personell til rengjøring var pålagt tillitsmannen i henhold til en tidligere avtale.

Ombudsmannen var i tvil om det kunne være riktig å refse tillitsmannen for ikke å ha forholdt seg som avtalt og tok saken opp med Generaladvokaten. Om dette forhold uttalte Ombudsmannen bl. a. følgende:

«Når det gjelder den ilagte refselse er unnlatelse av å ta ut rengjøringspersonell henført under Mil. strl. § 77. Med den definisjon på tjenesteplikten som er gitt i C. J. Fleischers kommentarutgave til den militære straffelov kan det neppe være tvil om at forholdet formelt sett er refsbart. Jeg er i tvil om det ville være riktig å anvende refselse for et slikt forhold isolert. Tillitsmennene har her overtatt en plikt som egentlig tilligger befalet. Hvis ikke en slik ordning etter avtale virker tilfredsstillende bør ordningen etter min oppfatning bringes til opphør fremfor å ilegge refselse med mindre særlige omstendigheter foreligger. Nå kan man vel si at særlige omstendigheter foreligger i denne saken, forsåvidt som unnlatelse av å ta ut regjeringshjelp er en direkte følge av det ulovlige fravær. Det er da også bekræftet at det først og fremst var det ulovlige fravær som er grunnlaget for refselsen.»

Generaladvokaten var ikke enig i Ombudsmannens syn og fant intet å bemerke til den ilagte refselse. Om det spesielle punkt i refsel-

sesordren som Ombudsmannen hadde tatt opp, uttalte Generaladvokaten:

«Når det gjelder det forhold som er beskrevet i pkt. b i refselsesordren er det riktig som fremholdt av Ombudsmannen for Forsvaret at det å ta ut rengjøringspersonell egentlig er befalets jobb. Ved avtale mellom stasjonene og tillitsmennene er imidlertid dette overlatt til en tillitsmann. Når først en slik avtale er kommet istand, er det også — slik jeg ser det klart etablert en tjenesteplikt for tillitsmannen til å utføre oppdraget i den betydning dette uttrykket er brukt i mil. strl. § 77. En plikt- overtreddelse etter denne bestemmelse angår som påpekt av C. J. Fleischer ikke bare den egentlige militære tjeneste, men også andre forhold som knytter seg til tjenesten. Jeg kan ikke se at det kan være tvil om at flysoldaten har vært seg denne tjenesteplikt bevisst. For det første var soldaten kjent med ordningen i god tid før den 25. mai d. å., jfr. hans egen opplysning i skriv av 28. juli 1974 (sitert ovenfor) om at han personlig ikke kunne huske en eneste gang der andre enn han hadde tatt ut personell til vasking på de aktuelle dager. For det annet var an beordret til dette ved dagorden av 13. mai 1974, jfr. dok. 9. Når flysoldaten uteble fra tjenesten lørdag 25. mai 1974 forsto han dermed at han også ville unnlåte å utføre det oppdrag han var pålagt. Jeg finner således at forholdet som er beskrevet i pkt. b er refsbart, og det er intet grunnlag for meg til å tilrå refselsen opphevet for dette punkts vedkommende.»

Forholdet mellom befal og menige.

Det er behandlet fire saker hvorav to ikke er ferdig behandlet.

En troppstillitsmann klaget til Ombudsmannen over en nestkommanderende ved et kompani som tiltalte mannskapene på uhøvisk måte.

Ombudsmannen anmodet avdelingens sjef om å undersøke saken nærmere. Avdelingens sjef fant løytnantens opptreden klanderverdig, men ikke særlig graverende. Løytnanten var av andre grunner allerede frabeordret og satt til tjeneste hvor han ikke var direkte ansvarlig for ledelse og opplæring av soldater. Løytnanten ble også gjort oppmerksom på det uheldige i sin opptreden. Avdelingssjefen fant at saken burde ha sitt forblivende med det. Ombudsmannen var enig i det, og dette ble meddelt tillitsmannen.

En kompanitillitsmann hadde skrevet en rapport til sine overordnede hvor det ble fremmet en rekke klager på kompanisjefen. Det gjaldt kompanisjefens negative innstilling til tillitsmannsordningen, hans ledelse av en del øvelser, vilkårlighet og utøvelse av disiplinærmyndigheten og bruk av trusler. Gjenpart av denne rapporten var også sendt Ombudsmannen.

Det ble satt igang etterforskning for å bringe klarhet i de påståtte misligheter. Av de omfattende undersøkelser som ble foretatt, syntes det å fremgå at samarbeidet mellom kompanisjefen og tillitsmenn/mannskaper ikke hadde vært godt. Årsakene til dette var flere, men kompanisjefens handlinger, uttalelser og personellbehandling hadde bidratt til dette misforhold. Det så på den annen side ut til at han hadde vært gjenstand for forfølgelse av en liten gruppe av mannskapene. I en del tilfelle syntes kompanisjefens vurderinger, uttalelser og avgjørelser å være lite overveiet. Det var imidlertid ikke lett å sette fingeren på et bestemt punkt hvor han hadde overskredet sin kompetanse. Hans metoder for personellbehandling avvek til tider fra dagens normer og direktiver, på den annen side var han en dyktig feltoffiser.

Kompanisjefen fikk en reprimande for sin opptreden, men man fant intet grunnlag for strafferettslige/disiplinære forføyninger.

Ombudsmannen orienterte tillitsmannen om det som var foretatt i saken og ba om å bli underrettet om ikke forholdene ved kompaniet bedret seg.

Tillitsmannsordningen.

Ombudsmannsnemnda avga den 4. april 1974 en uttalelse om Forsvarsdepartementets/Forsvarets overkommandos forslag til nye bestemmelser om tillitsmannsordningen i Forsvaret. Denne uttalelse er i sin helhet tatt inn som bilag til St. meld. nr. 73 1974. I denne uttalelse er ikke Ombudsmannens forhold til landsutvalget berørt. Dette tok Ombudsmannen opp med Forsvarskomiteén i skriv av 4. november 1974.

Ombudsmannen uttalte følgende i skrevet til Forsvarskomiteén:

«Ombudsmannemnda avga den 4. april d. å. en uttalelse om FD/FO's forslag til nye bestemmelser om tillitsmannsordningen i Forsvaret. Denne uttalelse foreligger som bilag i St. meld. nr. 73 hvor Forsvarsdepartementets endelige forslag til bestemmelser er tatt inn.

I Ombudsmannsnemndas uttalelse er ikke forholdet til landsutvalget/sekretariatet omtalt. Når dette ikke ble gjort, skyldes det at en regnet med at samarbeid mellom sekretariatet og Ombudsmannen ville finne en naturlig form etter hvert som sekretariatet vant erfaring i sitt arbeid. Medlemmene i sekretariatet skifter imidlertid til stadighet, og det synes å være behov for å få klare retningslinjer for landsutvalget/sekretariatets og Ombudsmannens arbeidsområder.

I de nå gjeldende bestemmelser pkt. 78 er det bestemt:

«Landsutvalget kan ta opp saker av prinsipiell betydning med Forsvarets sentrale myndigheter etter samråd med Ombuds-

mannen for Forsvaret, og deltar i planleggingen av landskonferanser.»

I pkt. 84 er det bestemt følgende om sekretariatets virksomhet:

«Sekretariatet forbereder saker for landsutvalget og utfører de pålegg som dette fattar vedtak om. Det holder kontakt med de sentrale tillitsmannsutvalg ved gjenpart av utvalgsreferater og etter Forsvarsdepartementets nærmere bestemmelser ved besøk i avdelingene.»

Praksis hittil har ikke vært overensstemmende med bestemmelsenes pkt. 78. Landsutvalget/sekretariatet har behandlet en rekke konkrete saker, uten sammenheng med problemer som er tatt opp på landskonferanser. Disse saker er ikke reist i samråd med Ombudsmannen. Det syntes som om man her har holdt seg til kommentarene til pkt. 78 hvor det bl. a. er uttalt at landsutvalget skal behandle saker innmeldt av avdelinger eller tillitsmannsutvalg.

Inntil vi fikk landsutvalget var det Ombudsmannen som viderebehandlet saker som tillitsmennene ikke fikk løst i sine utvalg. Denne del av Ombudsmannens virksomhet er fastsatt i den instruks Stortinget vedtok ved opprettelsen av institusjonen i 1952. Jeg viser for så vidt til instruksens § 3 a.

Praksis i dag synes å skape en viss usikkerhet uten ved avdelingene, idet noen tar sine problemer opp med sekretariatet, mens andre henvender seg til Ombudsmannen.

Da de någjeldende bestemmelser ble behandlet av Stortinget i 1972, fremgikk det både av Forsvarskomiteéns innstilling og av debatten at det ikke var meningen å endre Ombudsmannens status. Jeg viser til innstilling S. nr. 124 (1971—72) og referat fra debatten s. 2220—31, 1972. I innstillingen var det bl. a. sagt at Ombudsmannsnemnda fortsatt vil være Stortingets organ for ivaretagelse av de oppgaver som Stortinget har pålagt den. Dette ble referert av sakens ordfører, Finn Kristensen, under debatten. Stortingsrepresentant Paul Thyness uttalte bl. a.:

«I klagesaker vil forsvarrets ombudsmann fortsatt være den rette å henvende seg til og jeg tror det er viktig at Ombudsmannsinstitusjonen ikke blir svekket ved gjennomføringen av et mer omfattende tillitsmannsapparat — — —»

Det står for meg som det er de vernepliktige som først og fremst vil tape på at ombudsmannsinstitusjonen eventuelt ble kortsluttet.»

Formelt kan man vel si at Ombudsmannens status ikke er endret. Reelt er imidlertid dette skjedd ved den praksis som etter hvert er etablert i landsutvalget/sekretariatet.

Den praksis som har utviklet seg er i St. meld. nr. 73 nå også foreslått hjemlet i bestemmelsene. Jeg viser til bestemmelsenes pkt. 46 hvor det om landsutvalgets arbeidsoppgaver bl. a. er bestemt at landsutvalget skal behandle saker som er tatt opp av lokale tillitsmannsorganer. På den annen side er det i pkt. 25 og 26 imidlertid bestemt at saker som ikke kan løses i utvalget skal kunne tas opp enten med høyere myndighet eller med Ombudsman-

nen. I begge tilfelle er det bestemt at landsutvalget bare skal være gjenpartsadressat. Disse bestemmelser og Ombudsmannens instruks § 3 a sammenholdt med bestemmelsenes pkt. 46, synes derfor å være egnet til å skape en viss forvirring.

Det er i pkt. 57 bestemt at «Saker som hører inn under ansvarsområdet til Ombudsmannen for Forsvaret, skal ikke realitetsbehandles av sekretariatet selv om de blir sendt frem til, eller tatt opp med sekretariatet». Denne bestemmelse får imidlertid ingen særlig betydning så lenge bestemmelsene ikke klart definerer de enkelte organers arbeidsområder.

Jeg har villet nevne dette forhold for Forsvarskomiteén fordi jeg tror det vil være nødvendig å få forholdet avklart under Stortingets behandling av St. meld. nr. 73.»

Av endel av de referater fra tillitsmannsutvalgenes møter Ombudsmannen mottok utover sommeren 1974 syntes det å fremgå at det utover ved avdelingene hersket en del misnøye med sekretariatets måte å etablere kontakt med avdelingene på. I et skriv til departementet refererte Ombudsmannen de synspunkter det var gitt uttrykk for i referatene.

Da Ombudsmannen var redd for at et slikt syn kunne vanskeliggjøre landsutvalgets og sekretariatets muligheter for å løse sine oppgaver, ble departementet anmodet om sammen med landsutvalget/sekretariatet forsøke å finne frem til arbeidsrutiner som skapte større klarhet ute ved avdelingene.

Tillitsmenenne ved en av Sjøforsvarets mindre enheter klaget til Ombudsmannen over sjefens behandling av de saker som angikk mannskapenes interesser. Tillitsmennene fant arbeidsforholdene så håpløse at de hadde nedlagt sine verv. Det ble avlagt et besøk ved avdelingen hvor det ved samtaler bl. a. med sjef, nestkommanderende og tillitsmenn ble forsøkt bragt på det rene årsakene til uoverensstemmelsene. Det synes å mangle informasjon og kommunikasjon. Sjefen var lite samarbeidsvillig, han motarbeidet tillitsmannsordningen og viste ingen vilje til innrømmelser eller imøtekommenhet. På en rekke områder hadde han foretatt innstramminger i forhold til tidligere praksis uten å konferere med tillitsmennene eller informere dem.

Rapporten som ble skrevet etter besøket ved avdelingen ble sendt Sjøforsvarsstaben som fant grunn til å sende en offiser til avdelingen for å undersøke forholdene. Et resultat av undersøkelsene ble at den regionale myndighet nå skulle engasjere seg sterkt i arbeidet med å skape bedre forhold ved avdelingene.

Tillitsmennene hadde også i sin henvendelse til Ombudsmannen reist en rekke konkrete spørsmål i forbindelse med saker tillitsmennene hadde tatt opp i tillitsmannsutvalget. Disse spørsmålene ble besvart. Ombudsmannen

ba samtidig om å bli holdt orientert om den videre utvikling ved avdelingen. Det er senere ikke kommet nye klager.

En hovedtillitsmann reiste spørsmålet om tillitsmenns adgang til å holde almannamøter på kompaninivå. Ombudsmannen svarte slik på denne henvendelse:

«Adgangen til møter mellom tillitsmenn og de mannskaper de representerer er regulert i de nåværende bestemmelsers pkt. 33. Det er i dette punkt fastslått at tillitsmenn skal ha anledning til å møte de mannskaper de representerer i god tid før det ordinære tillitsmannsmøte. Det er imidlertid intet sagt om på hvilket plan disse møtene skal holdes. Det er helt på det rene at de som formulerte bestemmelsene bare tenkte på møter på troppsnivå. Det var en erfaring man hadde at det var på dette plan hvor sakene startet at det var behov for møter mellom tillitsmenn og mannskaper.

Det har aldri vært forutsetningen at det skulle holdes almannamøter slik man kjenner dette fra den senere tids organisasjonspraksis. Det faktum at det i bestemmelsene intet var sagt om på hvilket plan de forberedende møter skulle holdes har imidlertid ført til en noe varierende praksis, slik at det ved enkelte avdelinger holdes slike møter på kompaninivå, møter som til en viss grad får karakteren av almannamøter.

Hvis avdelingen har sagt nei til møter på kompaninivå eller høyere, kan jeg ikke se at det er i strid med gjeldende bestemmelser. I FO/Deptets forslag til nye bestemmelser er det uttrykkelig forutsatt at forberedende møter bare skal holdes på troppsnivå.»

Tillitsmennene i det sentrale tillitsmannsutvalg ved en av Hærens avdelinger hadde klaget til landutvalget/sekretariatet over arbeidsforholdene for tillitsmennene i det sentrale utvalg. Landsutvalget anmodet Ombudsmannen om å undersøke saken og å orientere landsutvalget.

Saken ble undersøkt nøye ved besøk ved avdelingen og samtaler med de impliserte parter. Det var klaget på en lang rekke forhold som Ombudsmannen vurderte i en rapport som ble sendt landsutvalget. For en del forholds vedkommende foreslo Ombudsmannen endringer i den praksis som hittil var fulgt.

Fra tillitsmennene i det sentrale utvalg ved en av Hærens avdelinger ble det klaget over at en kompanisjef hadde forsøkt å blande seg opp i hvem som skulle være tillitsmann og over at Forsvaret drev politisk registrering av tillitsmenn.

Kompanisjefen hadde innkalt to av mannskapene i en tropp, han hadde snakket med dem om tillitsmannen og gjort dem oppmerksom på at de kunne velge en ny tillitsmann. Grunnen til dette var at kompanisjefen hadde følelsen av at forholdene i troppen ikke var

slik de burde være. Ombudsmannen fant kompanisjefens opptreden uakseptabel. Hvis hensikten var å orientere seg om forholdene burde dette vært diskutert i tillitsmannsutvalget. Hvis mistanken om at noe var galt rettet seg mot en bestemt person burde han ha tatt dette opp direkte med vedkommende istedenfor å gå bak hans rygg. Bortsett fra samtalen med de to soldatene, hadde ikke kompanisjefen foretatt seg noe for å få tillitsmannen fjernet.

Når det gjaldt spørsmålet om registrering av tillitsmenns politiske innstilling fant ikke Ombudsmannen noe som tydet på at det var tilfelle. Tillitsmannens politiske innstilling var alment kjent. Det var derfor ikke noe merkelig at den var kjent også for kompanisjefen.

Landskonferansen 1974 ble avviklet på KNM «Harald Hårfagre», Stavanger, i tiden 17.—21. juni. Dette møtte 126 representanter samt om lag 60 observatører og gjester.

Hovedemner for konferansen var sekretariatets årsberetning, mannskapenes økonomiske og sosiale kår, tjenestens innhold, tillitsmannsordningen (St. meld. nr. 73) og politisk virksomhet. Det ble videre foretatt valg av nytt landsutvalg. Det ble dessuten behandlet en lang rekke saker/forslag innmeldt fra avdelingene. En del av disse saker/forslag hadde sammenheng med hovedemnene og ble behandlet sammen med disse. Det ble som tidligere år under konferansen fremmet en mengde forslag og det ble gjort en lang rekke vedtak som det vil føre for langt å gå inn på i denne sammenheng. Av de viktigste vedtakene kan imidlertid nevnes:

- For denne konferansens vedkommende ble det vedtatt stemmerett for befalet, med adgang til separate avstemninger.
- Det ble vedtatt en uttalelse om at de vernepliktige ikke måtte tape økonomisk på å avtjene sin verneplikt. Landskonferansen krevde derfor full økonomisk kompensasjon for de vernepliktiges utgifter. Det ble vedtatt en rekke forslag om forhøyelse av de forskjellige tillegg mannskapene får, og en dimisjonsstønad på kr. 1 000,—.
- Det ble vedtatt et krav om gratis reise på alle offentlige transportmidler, 6 gratisreiser for mannskaper med 12 mndr.s tjeneste, 8 gratisreiser for mannskaper med 15 mndr.s tjeneste. Videre ble det krevet at langpermisjonsdagens antall økte fra henholdsvis 12 til 24 og 15 til 30.
- Under hovedtemaet tjenestens innhold ble det vedtatt en lang rekke krav som i det alt vesentlige gikk ut på lettelser under tjenesten.

- I forbindelse med diskusjon om rettssikkerheten og utøvelsen av disiplinærmyndigheten ble det krevet at det militære refselsessystem måtte tas opp til grundig vurdering. En rekke endringer ble foreslått i den sammenheng.
- Det ble krevet at lege- og tannlegetjenesten ble styrket, bl.a. slik at alle vernepliktige fikk fullstendig tannbehandling mens de var inne til tjeneste.
- Det ble vedtatt en uttalelse om målbruk i statstjenesten som bl.a. gikk ut på at Forsvaret måtte sette i gang tiltak for å øke forståelsen for nynorsk mål blant bealet.
- Vedrørende tillitsmannsordningen ble det vedtatt et krav om trekke St. meld. nr. 73 tilbake.
- Om politisk virksomhet ble det vedtatt en uttalelse om at landskonferansen gikk inn for adgang til politisk virksomhet for de vernepliktige som måtte ha full organisasjons-, tale- og trykkefrihet. Begrensninger i disse friheter måtte bare godtas når spesielle sikkerhetspolitiske hensyn talte for det.

Distriktskonferanser har vært avviklet slik:

For Østlandet på Lahaugmoen
 For Trøndelag på Værnes
 For Sørlandet på Evjemoen
 For Nord-Norge på Andøya
 For Vestlandet på Haakonsværn

11. mars 1974.
 14. mars 1974.
 26.—27. september 1974.
 27.—28. november 1974.
 12. desember 1974.

Ombudsmannen har vært representert på samtlige konferanser.

Virksomheten i tillitsmannsutvalgene har i 1974 stort sett vært av samme omfang som tidligere år. De tall som blir referert nedenfor

er bygget på referater fra møter i de sentrale tillitsmannsutvalg som sendes til Ombudsmannen. I tillegg kommer virksomheten i de lokale tillitsmannsutvalg på kompaninivå/tilsvarende.

Hæren	31 (32) utvalg med 230 møter (230)
Sjøforsvarets landstasjoner	25 (23) » » 189 » (207)
Fartøyer	14 (10) » » 60 » (56)
Luftforsvaret	23 (25) » » 200 » (202)
Total	93 (90) utvalg med 679 møter (695)

Tallene for 1973 i parentes.

Når det gjelder fordelingen av sakene på de forskjellige saksområder er det ikke store endringer fra tidligere år.

Utvalgene har i år behandlet 5 290 saker (5 624) som fordeler seg slik på forsvarsgrenene:

Hæren	2 094 (2 137)
Sjøforsvarets landstasjoner ...	1 366 (1 477)
Fartøyer	399 (383)
Luftforsvaret	1 431 (1 627)

Fordelingen på de enkelte saksområder er slik:

1. Beordring, overføring m. v., dimittering	58 (64)
2. Kommandert tjeneste	447 (481)
3. Disiplinærsaker. Forholdet mellom befal og menige ..	47 (55)
4. Uniformer m. v.	295 (321)
5. Underbringelse m. v.	708 (794)
6. Forpleining og hygiene ...	277 (339)
7. Permisjoner	416 (443)

8. Kantiner	91 (85)
9. Velferd	1 213 (1 325)
10. Idrett	141 (183)
11. Kommunikasjoner	143 (113)
12. Økonomiske forhold	43 (56)
13. Sosial- og sykesaker	50 (51)
14. Forsvarets skolevirksomhet	21 (31)
15. Sivilopplæringen (fritids- og obligatorisk)	105 (135)
16. Tillitsmanns- og ombudsmannsordningen	872 (761)
17. Tjenestlige orienteringer gitt av sjefene	363 (318)

Fra repetisjonsavdelingene har Ombudsmannen i år mottatt referater fra 13 utvalg som har avholdt 29 møter. Det er behandlet 181 saker som fordeler seg slik:

Beordring m. v.	3 saker
Kommandert tjeneste	28 »
Disiplinærsaker	5 »
Uniformer m. v.	13 »
Underbringelse m. v.	17 »

Forpleining	17	»
Permisjoner	15	»
Kantiner	1	»
Velferd	32	»
Kommunikasjoner	4	»
Økonomiske saker	9	»
Sosial- og sykesaker	3	»
Tillitsmanns- og ombudsmanns- ordningen	19	»
Orienteringer om tillitsmanns- og ombudsmannsordningen	5	»
Tjenestlige orienteringer	11	»
Saker reist av tillitsmennene	105	»
Saker reist av formennene	76	»

Økonomiske forhold.

Det er behandlet 13 saker samt 4 fra tidligere år.

En vernepliktig som hadde avtjent en liten del av sin førstegangstjeneste hadde i denne tiden bare fått utbetalt barnebidrag. Han var ikke gift med barnets mor, men bodde sammen med henne og forsørget henne og barnet. Moren fikk heller ikke morstrygd fordi hun bodde sammen med barnefaren og ble forsørget av ham. Han hadde imidlertid ingen mulighet for å forsørge moren så lenge han gjorde militærtjeneste, og fant det urimelig at han ikke fikk hustrubidrag. Han ble dimittert etter en måneds tjeneste, slik at hans problem for så vidt ble løst. Han ba imidlertid Ombudsmannen ta opp saken og bevirke at bestemmelsene om morstrygd på den ene side, og forsørgertillegget fra Forsvaret på den annen side ble samordnet slik at ikke andre kom i samme situasjon som ham.

Ombudsmannen tok saken opp med Forsvarsdepartementet som ga følgende redegjørelse:

«Som Ombudsmannen for Forsvaret kjenner til var spørsmålet om hustrut tillegg for «hustru i samvittighetsekteskap med barn», behandlet på Landskonferansen for tillitsmenn i 1973.

Forsvarsdepartementet avga den gang dette svar:

«Ved Kongelig resolusjon den 15. desember 1972 ble det fastsatt «Forskrifter om tap av rett til stønad etter folketrygdlovens kapittel 12, for ugift mor som lever sammen med en mann som er eller kan være barnets far».

I forskriftenes paragraf 1 er det blant annet uttalt at en ugift mor anses å leve sammen med barnets far når de vanligvis har felles bolig selv om de — på samme måte som gifte par — midlertidig bor adskilt f. eks. på grunn av militærtjeneste.

Forsvarsdepartementet har hatt kontakt med Sosialdepartementet for å få avklart hvordan disse forskrifter skal forstås i relasjon til Forsvarets forsørgertilleggs- og

stønadsordning. Sosialdepartementet uttaler at det ikke har vært Stortingets eller Sosialdepartementets forutsetning, at disse forskriftene skulle føre til en endring i forsørgertilleggsordningen i Forsvaret.

Det er helt klart at det etter någjeldende bestemmelser for forsørgertillegg — fastsatt av Stortinget — ikke er hjemmel for å utbetale hustrut tillegg for ugift mor. Derimot utbetales barnet tillegg med fullt beløp for det/de barn den vernepliktige er pålagt bidragsplikt for.

Eventuell direkte økonomisk støtte til den ugifte mor blir et forhold mellom den enkelte og sosialkontoret på hjemstedet.»

Reglene på dette punkt er fortsatt gjeldende. Dette departement og også Sosialdepartementet er imidlertid på det rene med de problemer som kan oppstå ved at den ugifte mor verken får forsørgertillegg fra Forsvaret eller stønad etter Lov om Folketrygd. En arbeidsgruppe innen Sosialdepartementet er gitt i oppdrag å studere Forsørgerproblematikken innenfor Folketrygdloven generelt, og herunder vil også stønad i relasjon til denne lovs kap. 12 bli vurdert. Når arbeidsgruppens innstilling foreligger vil de to departementer i fellesskap ta endelig standpunkt til en permanent løsning.

I den konkrete sak Ombudsmannen har fremmet, refererer beløpet kr. 638,15 seg til korrekt utbetalt barnet tillegg for tidsrommet 3. mai—6. juni 1973.

Til det annet spørsmål, hvorvidt barnet tillegg, også skulle være utbetalt for en måned etter dimisjon, vises det til en uttalelse gitt av Forsvarets overkommando av 7. februar 1974, som konkluderer med at forsørgertillegg bare skal finne sted til gifte mannskaper som har barn.

Denne uttalelse er ikke fullstendig. Barnet tillegg kan også utbetales i en måned etter endt førstegangstjeneste til utskrevne som har barn født utenfor ekteskap.

Den korte tjenestetid (35 dager) mannskapet avtjente kan imidlertid ikke henføres under begrepet «endt førstegangstjeneste», hvorved tillegg korrekt ikke er utbetalt.»

En vernepliktig, som måtte avlegge fornyet prøve ved en av våre lærerskoler, hadde søkt om økonomisk støtte til dekning av reiseutgiftene i forbindelse med prøven. Han hadde fått beskjed av sin avdeling at han ikke kunne få noen støtte. Han syntes dette var urimelig og anmodet om Ombudsmannens bistand.

I tilfelle som dette er det visse muligheter for støtte både etter bestemmelsene om velferdspermisjon og etter gjeldende praksis om bruk av midler til sivilundervisning. Ombudsmannen tok saken opp med Forsvarets overkommando/Sivilundervisningskontoret som ordnet opp i saken. Den vernepliktige kunne få inntil kr. 200,— hvis det var tale om å kontinuere i ett fag, inntil kr. 400,— om det var tale om flere fag.

En vernepliktig hadde søkt om barselstønad etter dimisjon. Han hadde fått beskjed av vel-

ferdskontoret om at dette var en kurant sak. Søknaden kom imidlertid tilbake fra kompaniet med en kort melding om at det ikke var hjemmel for utbetaling. Han fant det urimelig at det skulle være avgjørende at barnet var født litt over en måned etter at han var dimittert. Han pekte på at de aller fleste utgiftene kom før fødselen.

Ombudsmannen tok saken opp med departementet og pekte på at avslaget var begrunnet med at fødselen hadde funnet sted mer enn en måned etter at faren var dimittert. Han ble dimittert 29. august og fødselen fant sted den 8. oktober. Ombudsmannen reiste spørsmålet om den fristen på en måned som var satt kanskje var for kort fordi den vesentlige del av utgiftene i forbindelse med barnefødsler ville komme i den tiden faren gjorde militærtjeneste. Departementet ga følgende svar på henvendelsen:

«Forsvarsdepartementet kan bekrefte at nedkomststønad blir tilstått for fødsler som finner sted i tjenestetiden og inntil 1 måned etter dimisjon.

Da fødselen i omhandlede tilfelle fant sted 40 dager etter dimisjon gis det ikke adgang til å utbetale nedkomststønad fra Forsvaret og departementet finner heller ikke å kunne dispensere fra denne regel.

Departementet vil henlede oppmerksomheten på Folketrygdlovens kap. 3, § 3—13, hvor det på visse vilkår ytes kontantstønad ved nedkomst i form av barselpenger. Søknaden i det foreliggende tilfelle inneholder imidlertid ingen opplysninger om hustruens arbeidssituasjon og departementet kan derfor vanskelig uttale noe om hvorvidt hun tilkommer slik stønad.

For øvrig kan opplyses at det utvalg som vurderer en overføring av forsørgertilleggsordningen m. v. til administrasjoner for sosiale ytelser, også har vurdert Forsvarets regler for nedkomststønad i relasjon til Folketrygdloven.

Departementet vil imidlertid måtte avvende utvalgets offisielle innstilling før en tar standpunkt til eventuelle nye regler.»

Sykesaker.

Det er behandlet 13 saker samt 9 fra tidligere år.

Mange av sakene i denne gruppe gjelder krav om erstatning i forbindelse med sykdom/skade under militærtjenesten. I en del saker dreier det seg om krav om erstatning for det økonomiske tap de vernepliktige blir påført ved å bli dimittert for en tid i forbindelse med sykdom eller skade. I andre tilfelle kan det gjelde skader som er varige, men hvor ikke invaliditetsgraden blir så høy at den gir grunnlag for trygd, men allikevel påfører den vernepliktige et økonomisk tap som de ikke får dekning for. I disse sakene kan det ikke

dokumenteres ansvarsbetingende uaktsomhet fra Forsvarets side, og stønaden vil da være begrenset til folketrygdlovens ytelser. Som nevnt vil ikke disse ytelser alltid dekke det faktiske økonomiske tap. Den ordning som ble innført i 1970 med økonomisk hjelp til vernepliktige ved ulykker gjelder bare personell som er forulykket eller påført betydelig invaliditet. Denne ordning får således ingen betydning for de mindre skadesakene.

I skriv til Sosialdepartementet av 5. juli 1974 har Forsvarsdepartementet foreslått at den minsteinntekt som legges til grunn for beregning av sykepenger for soldater som dimiteres som syke/skadede blir forhøyet. For enslige mannskaper blir sykepengene i dag kr. 16,— og Forsvarsdepartementet peker på at dette skaper store økonomiske vanskeligheter.

I skriv til Landsorganisasjonen og Norsk Arbeidsgiverforening av 25. nov. 1974 har Forsvarsdepartementet anmodet om at det må bli foretatt en endring i avtalen mellom LO og NAF om fellesforsikring som gir dagpenger under sykdom svarende til 90 pst. av netto arbeidsinntekt, slik at denne avtalen også gjelder vernepliktige under førstegangstjenesten. I dag gjelder denne bestemmelse bare for mannskaper med militærtjeneste som ikke overstiger 28 dagers varighet.

Det personell som er nevnt ovenfor har i tillegg til de trygdeytelser de har krav på, anledning til å søke om billighetserstatning. Slik erstatning ytes stort sett ikke med mindre det foreligger spesielle omstendigheter.

En vernepliktig hadde før han påbegynte sin førstegangstjeneste gjort tjeneste om bord i handelsfartøy i utenriks fart. Etter en tids militærtjeneste ble han syk og dimittert som midlertidig udyktig i ett år. Han gikk sykmeldt fra 12. februar til 27. april 1974 og fikk i denne tiden utbetalt sykepenger med kr. 16,— pr. dag. Han ble ansett for å være uten inntekt før han begynte sin militærtjeneste og fikk sykepenger etter laveste sats. Sykepenger for en lettmatros ville vært kr. 44,— pr. dag og for en matros kr. 61,— pr. dag. Det var således et betydelig økonomisk tap den vernepliktige led ved bare å få minimumssatsen. Grunnen til dette var at han av rederiet ble sendt hjem på ferie i desember 1972. Før ferien var omme fikk han innkalling til militærtjeneste fra 9. april 1973. Fra feriens slutt til han skulle begynne militærtjenesten kunne han ikke reise tilbake til sitt fartøy fordi han p. g. a. den forestående militærtjeneste ikke fikk utmønstringstillatelse. Han ble derfor gående hjemme til han begynte sin militærtjeneste og ble derfor betraktet som å være uten inntekt.

Ombudsmannen tok saken opp med departementet og pekte på at det var p. g. a. Forsvarets bestemmelser han ikke kunne fortsette i sin jobb frem til han skulle begynne sin militærtjeneste. Ombudsmannen fant saken så spesiell at det neppe var grunn til å endre gjeldende bestemmelser. Når imidlertid disse bestemmelser fikk så alvorlige økonomiske konsekvenser som i dette tilfelle, burde Forsvaret dekke det økonomiske tap.

Forsvarsdepartementet tok saken opp med Rikstrygdeverket og uttalte følgende:

«Som det fremgår av sakens dokumenter kunne ovennevnte korporal, som av yrke er sjømann, ikke påmønstre i tiden mellom mottaket av innkalling og til påbegynnelsen av militærtjenesten.

Da mannskapet under militærtjenesten ble dimittert som syk, fikk han derfor beregnet sykepenger etter minstesatsen for korporaler og menige (kr. 16,— pr. sykepengedag) som følge av at han ikke hadde hatt noen arbeidsinntekt umiddelbart før militærtjenestens påbegynnelse.

Hadde han kunnet påmønstre og fortsette å seile inntil militærtjenestens begynnelse ville han ha fått sykepenger som sjømann (kr. 44,— pr. sykepengedag).

Slike tilfelle som dette oppstår rent unnaksvis når mannskapene mottar innkalling til militærtjeneste på et tidspunkt hvor de er avmønstret.

Ved henvendelse til sin militær avdeling kan det enkelte mannskap til en viss grad få tilpasset militærtjenesten til sin yrkesutøvelse, men på grunn av kravene til innkallingsfristen m. m. kan gjeldende bestemmelser for innkalling til militærtjeneste ikke endres for å dekke disse enkelt-tilfellene.

Da det vil fortone seg som urimelig for mannskapene at de i slike tilfelle får betydelig lavere sykepenger, ber Forsvarsdepartementet Rikstrygdeverket vurdere om mannskapene fortsatt kan betraktes som sjømenn i relasjon til folketrygdloven (og med den lønn de hadde ved avmønstringen) fra mottaket av innkalling til og til påbegynnelsen av militærtjenesten.

Betryggende attestasjon for forholdet kan de militære og mønstringsmyndighetene kunne gi.

Saken dok. bes returnert med RTV's svar.»

Etter at Rikstrygdeverket hadde behandlet saken, svarte Forsvarsdepartementet Ombudsmannen slik:

«Forsvarsdepartementet viser til sitt skriv av 4. juli 1974, hvor det overfor Rikstrygdeverket ble foreslått at mannskaper — som er sjømenn av yrke — blir betraktet som sådanne i relasjon til folketrygdloven fra mottaket av innkalling og til påbegynnelse av militærtjenesten, selv om de har avmønstret før innkallingen.

RTV har 25. september 1974 svart slik:

«En sjømanns arbeidsforhold vil i alminnelighet ansees å opphøre ved avmønstring, likevel slik at sjømenn i utenriksfart etter

avmønstring kan være knyttet til rederiet på en slik måte at et lønnet arbeidsforhold fortsatt må anses å bestå. Dette gjelder f. eks. sjømenn som ved skriftlig kontrakt er fast ansatt i rederiet, eller som har tariffmessig ventehyre.

En ordning som foreslått vil etter gjeldende lovgivning ikke kunne gjennomføres.»

FD har ikke hjemmel til å dekke differansen mellom satsene for sykepenger som sjømann eller militærperson.»

Den vernepliktige kunne ikke dokumentere noen tilknytning til rederiet på en slik måte som antyd.

Sosiale saker.

Det er behandlet 4 saker samt 3 fra tidligere år. De fleste gjelder spørsmål om økonomisk støtte på grunn av spesielle vanskeligheter.

Tillitsmannsutvalget ved en av Sjøforsvarets avdelinger ville ha en spesiell ordning for beskatning av de skattepliktige inntekter mannskapene måtte ha under førstegangstjenesten. De fremmet følgende forslag som de ba ombudsmannen ta opp med myndighetene:

«Det sentrale tillitsmannsutvalg ved X henstiller om å få utgreid mulighetene av at skattepliktig arbeid under førstegangstjenesten liknes under ett, — som et år, dette uansett om tjenesten berører to kalenderår. Vi foreslår at de gjenstående deler av de to år på sin side liknes under ett. Vi foreslår også at selvangivelse ikke leveres hvis man pr. 1/1 er inne til tjeneste, men at man derimot leverer inn selvangivelse for to år året etter. Også andre løsninger på problemet vil være av interesse.»

Ombudsmannen tok saken opp med Forsvarsdepartementet, men pekte på at det neppe var sikkert forslaget ville føre til skattelettelser og at dette ville være avhengig av når på året man påbegynte tjenesten og hvor store inntekter man hadde både før, under og like etter tjenesten. Ombudsmannen påpekte også at forslagets gjennomføring ville reise en rekke praktiske problemer.

Forsvarsdepartementet forela saken for Finansdepartementet som ga denne uttalelse:

«Deres brev av 20/12 1973 og 8/2 1974, jfr. brev av 12/12 1973 og 5/2 1974 fra Ombudsmannen for Forsvaret.

De någjeldende skatteregler hjemler ikke adgang til en ligningsmåte som den X avd. antyder.

Etter Isktl. § 47, bysktl. § 35, begge første ledd, skal inntekten ansettes til det beløp som den skattepliktige «i det sist forløpne år regnet til 31. desember (inntektsåret)» har innvunnet. Avvikende regnskapsår kan etter samme bestemmelsers annet ledd benyttes av skattepliktige som driver næring med bokførselsplikt dersom vedkommende godtgjør for

ligningsnemnda at han må benytte et annet regnskapsår enn kalenderåret.

Etter lsktl. § 56, bysktl. § 48, jfr. lsktl. § 59, bysktl. § 51, plikter enhver som i siste kalenderår har hatt nettoinntekt på h. h. v. kr. 1 500 og kr. 2 000 å inngi selvangivelse innen utgangen av januar — eventuelt februar — det påfølgende år.

Den foreslåtte ligningsmåte forutsetter lovendringer som ville komplisere våre skattelover påtagelig. En kan for øvrig ikke se at slik omlegging ville kunne medføre skattemessige fordeler for soldatene. Finansdepartementet finner derfor ikke grunn til å foreta noe mer i denne saken.»

Forsvarets skolevirksomhet.

Det er behandlet 9 saker samt 1 fra tidligere år.

En elev ved Forsvarets gymnas pekte på det urimelige i at de ikke fikk noen godtgjørelse fra tiden etter examen artium og frem til de begynte på befalsskolen. I brosjyren for skolen er det uttalt at elevene får vanlig elevlønn under hele utdanningstiden og at de får 3—4 ukers ferie mellom 2. skoleår og opptak på befalsskole.

Elevene som i år var dimittert den 15. mai, hadde fått elevlønn kr. 13,50 pr. dag for to uker. Befalsskolene skulle ikke starte før i slutten av juli, enkelte skoler som kunne være aktuelle først i september. Det ville derfor bli en relativt lang periode uten noen form for godtgjøring. Dette mente klageren måtte være i strid med forutsetningene.

Ombudsmannen undersøkte saken både i Forsvarets overkommando og departementet. De opplysninger eleven hadde gitt var for så vidt riktige. Elevene ville imidlertid få tilsendt elevlønn for de to første ukene av juni. Av regnskapstekniske grunner var ikke dette beløp utbetalt ved dimittering. Både departementet og FO var enig i at praksis nå var urimelig fordi det ble et relativt langt opphold mellom skolene. Disse elevene måtte sees på som de var i Forsvarets tjeneste fordi de var forpliktet til å søke opptak på befalsskole. Myndighetene var derfor av den oppfatning at de burde ha elevlønn for hele perioden mellom avsluttet examen artium ved Forsvarets gymnas og opptak på befalsskolen.

En tidligere elev ved en av Sjøforsvarets skoler ba om Ombudsmannens bistand til å få en bekreftelse på den praksis han hadde hatt i skoletiden. Dette var nødvendig for at han skulle få ordnet sine papirer som skipsselektriker. Han hevdet å ha hatt slik praksis under sin tjeneste om bord i flere perioder.

Skolen opplyste at eleven hadde fått sin utdanning i radarbransjen, det var en egen linje for skipsselektrikere med en meget for-

skjellig både utdanning og praksis. De aktuelle fartøyer kunne heller ikke gi slik bekreftelse. Dette ble meddelt eleven.

En aspirant til en av Sjøforsvarets skoler klaget over at han ikke var opptatt som elev etter at han hadde bestått opptaksprøven. Han var tatt opp som elev året før også, men var da blitt dimittert fordi han var fargeblind. Han mente han var blitt urettferdig behandlet. Han hadde før siste gangs opptak fått en god sivil jobb som han hadde sagt fra seg og sto nå på bar bakke uten noe arbeid eller skoletilbud.

Ombudsmannens undersøkelse viste at han ikke var dimittert p. g. a. fargeblindhet. Han hadde sluttet etter eget ønske. Det var riktig at han hadde klart opptaksprøven andre gangen også, men han sto blant de svakeste. Opptaksprøven er imidlertid bare en av de faktorer som teller, man vurderer også alminnelig evnenivå, teknisk innsikt, lederegenskaper, tjenestevillighet, militære og moralske forhold etc. Befalet ved rekruttskolen hadde gitt følgende uttalelse om klageren:

«Aspiranten har vært slapp og noe likegyldig under hele rekruttskolen. Han hadde vært ukonsentrert og masete i undervisningstimene, noe som har gitt tydelige utslag på standpunkt karakterene. Hans militære oppførsel har vært mindre god. Han har gjentatte ganger vært tilsnakket av sitt troppsbefal uten at dette har virket i positiv retning.»

Ombudsmannen studerte opptaksgrunnlaget og sammenliknet klagerens karakterer og andres forhold med øvrige aspirantere. Opptaksrådet besto av skolens sjef samt to sivile oppnevnt av departementet. Ombudsmannen fant intet å bemerke til opptaksrådets avgjørelse.

En elev ved en av Luftforsvarets skoler var sendt hjem like etter opptakelsen uten at han hadde fått skikkelig opplysning om hva grunnen til dimisjonen var. Han hadde søkt og blitt opptatt året før også. Da var han også blitt sendt hjem etter kort tid, angivelig fordi han var for ung. Denne gangen fikk han omsider kjennskap til at hans vandel ikke var god nok. I forbindelse med en helerisak hadde barnevernsnemnda vært inne i bildet. Klageren mente han var holdt for narr to år på rad og ba om Ombudsmannens bistand.

Ombudsmannen tok saken opp med skolen som opplyste at den fra klarerende instans hadde fått beskjed om at søkeren ikke tilfredstilte kravet til god vandel. Skolen kunne derfor ikke gjøre annet enn å dimittere ham. Ombudsmannen tok saken opp med klarerende myndighet. Det viste seg at det klanderverdige forhold var en forholdsvis uskyldig og ube-

tenksom affære da han var 15 år. Etter at saken var vurdert på ny ble han gitt anledning til å begynne i det kull som allerede hadde startet utdannelsen slik at han ikke skulle tape ytterligere tid.

Tillitsmennene ved en av Hærens avdelinger tok opp spørsmålet om å få forhøyet satsene for stønad til undervisning ved sivile skoler og kurs. Det ble spesielt pekt på at stønaden til førekort både kl. 1 og kl. 2 var alt for lav, henholdsvis kr. 200,— og 300,—, sett i relasjon til det man måtte betale ved sivile kjøreskoler. Forsvarets overkommando fant grunn til å fremme saken for Forsvarsdepartementet etter at det var foretatt visse undersøkelser om prisnivå og økonomiske konsekvenser ved en øking av satsene.

Vervet personell.

Det er behandlet tre saker samt en fra tidligere år.

En vervet som etter 4 års tjeneste hadde søkt opptak på en av Hærens befalsskoler var ikke tatt opp som elev. Han mente at han med så lang tjeneste hadde adskillig bedre forutsetninger enn de øvrige befalsaspiranter som var tatt opp som elev. Han hevdet også at han som tidligere nevnt, skulle vært prioritert foran de andre. Han ba derfor om Ombudsmannens bistand til å bli tatt opp som elev.

Av skolens redegjørelse gikk det frem at opptaket av elever hadde foregått i henhold til fastsatte bestemmelser. Klagerens resultater under opptaksprøvene var imidlertid så svake at han ikke ville hatt noen muligheter for å greie skolen. Med sin lange tjeneste som nevnt, mente man at han med letthet burde klart et langt bedre resultat. Et enstemmig skoleråd hadde således funnet ham uskikket til videre befalsopplæring.

Det var videre på det rene, etter gjeldende bestemmelser, at vervet personell ikke hadde fortrinnsrett ved opptak av elever. De må konkurrere på like linje med andre søkere og må fylle de samme opptakskrav som andre.

Ombudsmannen fant intet å bemerke til den avgjørelse som var truffet.

En vervet, som etter en ulykke var blitt blind på det ene øyet, hevdet at han måtte ha krav på erstatning da ulykken hadde hendt mens han var i tjeneste.

Nærmere undersøkelser viste at ulykken ikke hadde noen sammenheng med tjenesten. Han hadde stått med tollekniv i hånden da en kamerat skulle demonstrere hvordan han kunne ta kniven fra ham. Herunder spratt kniven opp slik at knivspissen rammet det venstre

øyet som han mistet synet på. Militære myndigheter hadde sendt melding til vedkommende trygdekontor og man gikk ut fra at han fikk stønad etter gjeldende trygdebestemmelser. Grunnlag for erstatning forelå ikke. Ombudsmannen fant ikke noe å bemerke til avgjørelsen. Det ble også søkt om billighetserstatning, men søknaden ble avslått både av Billighetserstatningsutvalget og av Stortinget.

Befalssaker.

Det er behandlet 40 saker samt 28 saker fra tidligere år. Tretten saker er ikke ferdig behandlet. Trettiseks saker gjelder forhold som angår beordring, avansement, forbigåelse, ansiennitet og forhold som er nær knyttet til beordringssystemet. En viser i den sammenheng til det som er sagt foran under generelle synspunkter.

Under et møte med befal i Sætermoen garnison ble 4 saker tatt opp skriftlig av Sætermoen befalsforening. Disse saker gjaldt flyreiser for befal med familie, arbeidsforholdene for befal ved Sætermoen garnison, økt belastning på befalet som følge av økt fritid for soldatene, utdanning av soldater.

Når det gjelder arbeidsforholdene uttalte foreningen at de vel neppe var hverken verre eller bedre enn ved andre garnisoner, men langt fra tilfredsstillende sammenliknet med sivile forhold. På tross av stadig økende behov for forberedelser, oppbevaring av øvelsesopplegg og programmer hadde befalet ved tropp ikke et eneste kontorlokale/arbeidsrom bortsett fra forlegningsrom eller rom for sivilundervisning som var tatt fra mannskapene. På disse rommene som varierte fra 8—20 m² var det 8—12 befal som skulle arbeide og oppbevare sitt utstyr. Befalet fant det rimelig at de i alle fall hadde et låsbart skap for oppbevaring av våpen og personlig utstyr. De pekte på at selv om utdannelsen var praktisk anlagt krevde de ulike leksjoner både tid og rom for forberedelser. De mangler befalet pekte på gjaldt særlig for befalet i Bataljon I.

TLF/Brig N var klar over de påklagede forhold. Det var sendt søknad om ekstra tildeling av stålskap for å dekke befalets behov. Bn I sto også høyt på Brigadens prioritetsliste når det gjaldt fornying og ekstra tildeling av kontorinventar. Vedlikeholdsarbeidene var gitt prioritet og ekstra midler ville bli satt inn for å høyne standarden. Når det gjaldt kontorplass fantes ingen andre muligheter innenfor den bygningsmasse som disponeres.

Under et møte med befal i Heggelia garnison tok Aksjonskomitéen for krets II/T skriftlig

opp de urimelige avansementsregler for offiserer med ingenørutdannelse. Det ble redegjort for de forhold som skapte urimeligheten og uttrykt håp om at Ombudsmannsnemnda som er nøytral instans kunne hjelpe til å få rettet på de urettferdige og urimelige avansementsforhold som ved den nye befalsordning ble gjort gjeldende for en liten gruppe befal. Saken er tatt opp med Forsvarsdepartementet, men noen uttalelse foreligger ikke ennå.

Også fra vernepliktig og utskrevet befal får Ombudsmannen henvendelser om bistand i forbindelse med avslag på søknader om utsettelse med repetisjonsøvelser. Klagerne mener seg urettferdig behandlet fordi militære myndigheter ikke har lagt tilstrekkelig vekt på klagerens velferdsgrunner for utsettelse.

En vpl sersjant som i det sivile var leder for et privat forskningsinstitutt hadde søkt om utsettelse med repetisjonsøvelse. Instituttet han var leder for var inne i en utbyggingsperiode hvor hans nærvær var absolutt nødvendig. I den tid repetisjonsøvelsen skulle holdes, skulle han også være med på en del møter utenlands. Søknaden var avslått. Begrunnelsen for avslaget var at en stor del av befalet hadde søkt utsettelse, alle muligheter for omdisponering og erstatning var utnyttet. Avdelingen måtte sette opp repetisjonsavdelingene slik at de var funksjonsdyktige. Klageren hadde to ganger tidligere hatt utsettelse og hadde således ikke fått det antall øvelser som var forutsatt. Avgjørelsen ble anket, men ankeinstansen opprettholdt avslaget. Ankeinstansen la avgjørende vekt på at klageren på grunn av tidligere utsettelser ikke var repetisjonsøvet på 7 år. Søknader med mer tungtveiende velferdsgrunner var tidligere avslått. Ombudsmannen hadde intet å bemerke til den avgjørelse som ble truffet.

En sersjant hadde søkt om å få sin resterende plikttjeneste på vel 6 måneder avvirket med to måneder pr. år og hadde videre søkt om å få denne tjeneste ved en bestemt avdeling. Denne søknaden var avslått.

Sersjanten hadde nettopp hatt ett års utsettelse med plikttjenesten for å avlegge examen artium våren 1974. Av tjenestlige grunner hadde man ikke anledning til å innvilge ytterligere lettelse i avtjening av resttjenesten. På grunn av den spesielle utdannelse han hadde, kunne han heller ikke få tjeneste ved den avdeling han ønsket. Ombudsmannen fant ikke den avgjørelse som var truffet åpenbart urimelig.

En løytnant tilhørte en gruppe offiserer som ble vurdert utenom tur i 1973. Han oppnådde

ikke å få opprykk. Etter at vurderingen hadde funnet sted ble en av hans tjenesteuttalelser som inngikk i vurderingsmaterialet annullert og en ny uttalelse utstedt. Den nye uttalelsen var vesentlig bedre enn den første. Løytnanten regnet med at dette automatisk ville føre til en ny vurdering for hans vedkommende. Dette skjedde ikke og en søknad om å bli vurdert på ny ble også avslått både av forsvarsgrenen og departementet etter at saken var fremmet både av klageren selv og hans organisasjon. Begrunnelsen for avslaget var at den endrede tjenesteuttalelse ikke ville endre hans skikkethetskarakter med en hel karakter, og dette var en forutsetning for å representere en markert skjevhet som ga grunnlag for en ny vurdering.

Ombudsmannen tok saken opp med vedkommende forsvarsgren og reiste spørsmålet om det i et tilfelle som dette var riktig å anvende bestemmelsen om markert skjevhet. Det var på det rene ved vurderingen av løytnanten at det var lagt til grunn en tjenesteuttalelse som senere var endret. Det var således på det rene at grunnlaget for vurderingen av løytnanten ikke var riktig. Ombudsmannen hevdet at dette måtte være tilstrekkelig grunn for en ny vurdering når man tok hensyn til hvilken avgjørende betydning disse vurderinger hadde for en offisers fremtid.

Etter å ha sett på saken på ny fant forsvarsgrenen ut at en fornyet vurdering burde finne sted fordi det formelle grunnlag første gang var galt. Den nye vurderingen ble foretatt mot de 7 høyest rangerte løytnanter av samme kull som ikke hadde fått opprykk. Klageren ble rangert som nr. 4 av disse. Det var således ikke grunnlag for å gi ham opprykk. Den nye vurderingen ga således ikke noe endret resultat.

Kontorbefalet ved en av Hærens avdelinger klager over kontortidens lengde pr. uke. Ved denne avdeling var kontortiden 42,5 timer pr. uke, mens en naboavdeling praktiserte en ordning med 37,5 timer pr. uke. Befalet fant det urettferdig at noen avdelinger kunne bruke sentraladministrasjonens kontortid mens andre ikke kunne. De lokale befalsorganisasjoner hadde tatt saken opp med avdelingen uten resultat.

Ombudsmannen gjorde oppmerksom på at den generelle arbeidstid i Forsvaret skulle være 42,5 timer pr. uke og at bare den sentrale del av administrasjonen skulle ha kortere tid. Under forhandlingen om arbeidstiden var man imidlertid blitt enige om at de som hadde hatt kortere arbeidstid ikke skulle få denne forlenget. Dette skulle visstnok gjelde selv om den kortere tiden ikke var hjemlet. Dette måtte være grunnlaget for at de to avdelinger

hadde forskjellig kontortid. Ombudsmannen pekte på at arbeidstidsbestemmelsene var et resultat av forhandlinger mellom myndighetene og befalets organisasjoner. Avtaleperioden utløper høsten 1974. Nye forhandlinger skulle derfor gjennomføres i nærmeste fremtid. Ombudsmannen fant derfor ikke å kunne ta arbeidstidsspørsmålet opp med myndighetene.

En flaggkvartermester med midlertidig løytnants grad klaget over at han ved første gangs vurdering ikke var gitt opprykk til kapteinløytnant. Han hadde i 9 år tjenestgjort som offiser. Når han så første gang skulle vurderes for opprykk til offiser ble han forbigått. Dette fant han helt uforsvarlig og anmodet om Ombudsmannens bistand.

Forsvarsgrenstaben opplyste at klageren nå var vurdert for første gang. Kullet skulle ha 4 opprykk, klageren var rangert som nr. 5. Nr. 1 og 2 fikk opprykk, nr. 3, 4 og 5 sto så likt at det var nødvendig med en ytterligere vurdering. Besettelsen av de to siste oppryksplassene ville derfor ikke bli aktuell før neste normalvurdering. Det var således ikke tale om en endelig forbigåelse.

En av befalets organisasjoner anmodet på vegne av to befalingsmenn Ombudsmannen om å ta opp med myndighetene spørsmålet om å få endret tjenesteuttalelser for de to avgitt av samme sjef. Organisasjonen tok opp en prinsipiell side og uttalte følgende om dette:

«Denne saken har også etter X mening en viktig prinsipiell side. Forsvaret synes å stå i en særstilling i samfunnet når det gjelder sjefens suverene rett til å bedømme underlagt personell. Befalets tjenesteuttalelser har i praksis vist seg å være nærmest inappellable, selv om de i det nåværende befalssystem har så godt som avgjørende betydning for avansement og som grunnlag for tjenestlig anvendelighet.

Bevisbyrden for at tjenesteuttalelser kan være utstedt på «åpenbart sviktende grunnlag», eller for at de ugrunnet står i misforhold til tidligere gitte uttalelser, synes urimelig nok å være tillagt den bedømte. X har i forståelse med de to kvartermestere sendt den aktuelle sak over til Ombudsmannen for Forsvaret.»

Om den prinsipielle siden av saken uttalte departementet:

«X kommer til slutt inn på en viktig prinsipiell side ved saken: sjefens myndighet til å bedømme underlagt personell og avgi uttalelser som etter X syn i praksis nærmest er inappellable.

Gjeldende bestemmelser og veiledning for utstedelse av tjenesteuttalelser i Forsvaret, se vedlegg 4, er godkjent av departementet til bruk fra 1. jan. 1970. Som det fremgår er forsvarsgrenssjefene, nå generalinspektørene, be-

myndiget til å gi supplerende bestemmelser og veiledning i den utstrekning spesielle forhold i vedkommende forsvarsgren tilsier det: Slike bestemmelser for Sjøforsvaret er fastsatt av Generalinspektøren for Sjøforsvaret i Bestemmelser for Sjøforsvaret P 141, se vedlegg 5. Generalinspektøren for Sjøforsvaret har således bestemt at tjenesteuttalelser for kvartermestre skal gis av en kommisjon bestående såvidt mulig av tjenestestedets sjef, nestkommanderende og vedkommende detaljoffiser (evt. nærmeste faglige foresatte).

Departementet vil peke på at de nevnte Bestemmelser og veiledning for utstedelse av tjenesteuttalelser er resultatet av en utredning som ble foretatt i 1964—66, i den daværende Forsvarsstabs regi.

Fra mandatet hitsettes:

- «a. Vurder om tjenesteuttalelsenes angitte hensikt og innhold er adekvat og om tjenesteuttalelsene i sin nåværende form, samt om reglene for deres utstedelse tilfredsstillende de krav som bør stilles.
- b. Utarbeide ut fra det resultat utvalget kommer frem til i det foregående punkt forslag til nye bestemmelser for tjenesteuttalelser i Forsvaret, herunder uttalelsenes innhold og utforming, samt regler om utsendelse, sending og oppbevaring.»

Etterhvert som arbeidet skred frem ble utvalget gitt ytterligere «pålegg», slik at det måtte se spørsmålet tjenestlige uttalelser i sin fulle bredde. Den etterfølgende saksbehandling pågikk fra 1966—70 i samarbeide med overkommandoene og Forsvarets psykologitjeneste. Befalsorganisasjonene har ikke hatt utredningen til uttalelse.

Som det vil være kjent inngår systemet med tjenesteuttalelser som en integrerende del av forvaltningen av personellet. Det er oppnådd vesentlige fordeler ved at det er fastsatt felles bestemmelser for hele Forsvaret. Men det er klart at sjefenes/kommisjonenes vurdering av den enkelte befalingsmann må bygge på skjønn, hvilket kan medføre at uttalelsene varierer. Den veiledning som er gitt for utfylling av blanketten skulle etter departementets syn være tilstrekkelig for en mest mulig objektiv uttalelse, sett i sammenheng med hensikten med tjenesteuttalelsene som er (pkt. 3 i bestemmelsene):

- a. Å bidra til en pålitelig bedømmelse av befalingsmannens egenskaper og kvalifikasjoner samt gi uttrykk for hvordan tjenesten er utført i et visst tidsrom.
- b. Sammen med andre opplysninger å danne grunnlag for:
 - Disponering av befalingsmannen i freds- og krigsoppsetningen.
 - Den vurdering som foretas ved tilsetning/opprykk/beordring.
- c. Å være en rettesnor for den enkelte befalingsmann under hans fortsatte tjeneste.

Når det gjelder den prinsipielle side av saken som X har berørt, er departementet av den mening at systemet med tjenesteuttalelser etter den nye ordning har virket tilfredsstillende. Det er en klar forutsetning at generalinspektørene fører tilsyn også med denne viktige side av personellforvaltningen og bruker

sin myndighet til å annullere tjenesteuttalelser hvor det foreligger formelle feil eller åpenbart sviktende grunnlag.»

En kaptein som var ferdig vurdert uten å ha fått opprykk hadde søkt om avskjed på redusert lønn, men søknaden var avslått. Kapteinen følte seg urettferdig behandlet både når det gjaldt spørsmålet om opprykk til major og i spørsmålet om avskjed på redusert lønn. Han anmodet i den forbindelse om Ombudsmannens bistand i alle fall til å få avskjed på redusert lønn.

Det synes å være på det rene at kapteinen i mange år hadde gjort en meget god innsats på sitt felt, og at det derfor kunne synes urimelig at ikke denne innsatsen skulle kvalifisere ham til forfremmelse til major. Han hadde imidlertid så ensidig og spesiell tjeneste at han ved vurderingen ikke rakk opp i konkurransen med de øvrige. Opprykkssaken var imidlertid behandlet overensstemmende med gjeldende regler.

Ombudsmannen fant imidlertid kapteinens forhold så spesielle at han burde fått innvilget sin søknad om avskjed på redusert lønn. Departementet var imidlertid ikke enig i dette. Departementet fant ikke at det var begått noen urett mot kapteinen. Søknaden om avskjed på redusert lønn var forelagt det rådgivende utvalg for slike søknader. Utvalget fant at kapteinen hadde avansert ut over normalavansement for sin avansementskrets. Utvalget kunne ikke se at det forelå andre særlige grunner som skulle gjøre det ønskelig å meddele slik avskjed. Etter den praksis som følges nå med hensyn til alder for de som meddeles avskjed på redusert lønn, ville kapteinen kunne meddeles slik avskjed i 1977.

En utskrevet løytnant som avtjente sin verneplikt som lege, reiste i et skriv til Ombudsmannen og Stortingets forsvarskomiteé et prinsipielt spørsmål om de økonomiske forhold for befal som avtjente sin førstegangstjeneste i forhold til de vernepliktige menige mannskaper.

Løytnanten var gift, hadde kone og to barn, kr. 600,— pr. mnd. i husleie og kr. 200,— pr. mnd. i strømgifter. Løytnanten fikk utbetalt kr. 3 371,80 pr. måned. Av dette beløp ble det trukket skatt. En vernepliktig menig ville etter det han hadde fått oppgitt av sin avdelings regnskapsfører, fått utbetalt kr. 2 633,— pr. mnd. uten at det ville bli trukket skatt av dette beløpet. I tillegg til dette hadde de vernepliktige en rekke andre økonomiske fordeler som gratis permisjonsreiser, moderasjonsordninger etc. Nå skulle det også utbetales kr. 350,— i dimisjonspenger. Løytnanten mente at han som vernepliktig måtte kunne kreve

like gode økonomiske forhold som de øvrige vernepliktige.

Ombudsmannen pekte i sitt svar på at det nå kunne synes som om grupper av befal under førstegangstjenesten, befal med pliktjeneste etter befalsskolen og en del av kontraktsbefalet var kommet noe skjevt ut i forhold til vernepliktige mannskaper, i alle fall der hvor det var tale om forsørgere med flere barn. Dette spørsmål hadde Nemnda drøftet under sitt møte i desember hvor det var enighet om å berøre spørsmålet i beretningen til Stortinget for 1974.

En offiser som var ferdig med Krigsskolen klaget over flytningsgodtgjørelsen for flytning til sitt tjenestested etter Krigsskolen. Han hevdet at kost- og nattillegg var beregnet etter en for kort reisetid. Han hevdet videre at han måtte ha krav på etableringsgodtgjørelse.

Avdelingen hevdet i første omgang at reisen kunne gjennomføres på den tid som var lagt til grunn for beregningen. Saken ble imidlertid tatt opp igjen, idet det ble bragt på det rene at det var under spesielle forutsetninger at reisen kunne gjennomføres på denne tiden. Det ble således utbetalt et nattillegg til. Etableringsgodtgjørelse kunne imidlertid ikke utbetales. Etableringsgodtgjørelse utbetales bare ved beordring som medfører skifte av tjenestested. Dette tillegg kan ikke utbetales ved førstegangstilsetning/-beordring i stilling. Sentrale myndigheter var klar over at det befal som hadde gjennomgått skole som ga rett og plikt til yrkestilsetning kunne få økonomiske problemer med førstegangsbeordring. Man ville derfor arbeide med å få endret Fredsregulativet ved neste revisjon.

En offiser hadde søkt om stønadslån til boligbygging, men søknaden var avslått. Begrunnelsen for avslaget var bl. a. at offiseren som bodde i et militært borettslag, dermed allerede hadde fått stønad. Slik støtte ble også gitt bare i de tilfelle det var i Forsvarets interesse å støtte bygging av flere leiligheter på vedkommende sted.

Det var en del spesielle forhold, bl. a. familiens størrelse som gjorde at det virket urimelig ikke å innvilge denne søknaden. Etter fornyet vurdering ble søknaden innvilget.

Sivilt personell i Forsvaret.

Det er behandlet 11 saker.

Fem embets- og tjenestemenn som bodde i et av Forsvarets borettslag hadde søkt om en godtgjøring for utført dugnad på kr. 500,—,

svarende til den verdioppskriving borettslaget hadde vedtatt i mars 1971. Leieboerne hadde utført en dugnad som i verdi langt overskred det beløp det var søkt om.

Søknad om denne godtgjørelse var fremsendt for 2½ år siden. I januar 1973 hadde søkerne fått beskjed om at saken fortsatt var under utredning. Nå ville de ikke vente lenger og anmodet om Ombudsmannens bistand til å få et endelig svar.

Ombudsmannen tok saken opp med Forsvarsdepartementet. Saken var tidligere ikke blitt behandlet på foreskrevet måte, men departementet samtykket i at leieboerne fikk utbetalt kr. 500,— for utført dugnadsarbeid.

En magasinbetjent anmodet om Ombudsmannens bistand, idet han mente seg urettferdig behandlet i forbindelse med fastsettelse av sin ansiennitet og ved besettelsen av to ledige formannsstillinger.

Saken ble tatt opp med Forsvarets overkommando. FO fant at ansiennitet var fastsatt i samarbeid mellom organisasjonen og administrasjonen og godkjent av Forsvarsdepartementet. FO fant også at tilsetningsrådet hadde behandlet tilsettingssaken i forbindelse med de to formannsstillinger korrekt og at man ikke kunne angripe den selvstendige vurdering rådet hadde foretatt. FO fant således intet grunnlag for å imøtekomme klageren, men sendte saken over til Forsvarsdepartementet til avgjørelse.

Klageren, som i noen år også hadde hatt militær stilling, hadde ikke fått all sin tjeneste i Forsvaret medregnet ved fastsettelsen av sin ansiennitet. Forsvarsdepartementet fant grunn til å undersøke disse forhold nærmere. Etter at disse undersøkelser var foretatt, fant departementet at klageren burde vært godskrevet vesentlig lengre tjeneste som ansiennitet. Da det var på det rene at det heller ikke var tatt hensyn til denne tjeneste i ansettelsessaken, fant departementet at klageren skulle gis en personlig stilling som magasininformann. Denne ordning ble etablert i samråd med Forbruker- og administrasjonsdepartementet.

En kvinnelig kontorfullmektig II klaget over fordelingen av de 10 flyttbare kontorfullmektig I stillingene som var en følge av justerings-

og normeringsforhandlingene for tariffperioden 1972—74. En annen kontorfullmektig II ved samme kontor hadde fått den ene av de 10 stillingene. Denne kontorfullmektig hadde kortere ansiennitet enn klageren både som assistent I og fullmektig II, hadde mer ensidig tjeneste og mindre ansvarsfull tjeneste i øyeblikket. Klageren mente seg urettferdig behandlet. Avdelingen var enig med klageren og hevdet at enkelte opprykk syntes å forsterke tidligere skjevheter.

Saken ble tatt opp med FO som opplyste at stillingene var fordelt etter forhandlinger hvor 3 representanter fra administrasjonen, 2 fra NTL og 2 fra Stafo deltok. De forhandlingsberettigede var tillagt myndighet til å fordele de 10 stillingene. Det var ikke satt opp kriterier på forhånd, det var ikke tatt noe forbehold. Stillingene ble således fordelt etter de forhandlingsberettigedes selvstendige vurdering. Når klageren ikke nådde opp, hang dette sammen med at det denne gang var en forutsetning at ansatte med lang tjenestetid skulle tilgodesees. Klageren hadde ikke så lang tjenestetid at hun kom med på de lister som var utarbeidet på forhånd og som dannet grunnlaget for fordelingen.

Det var administrasjonen som sammen med de ansattes organisasjoner hadde fordelt stillingene. Man hadde ikke gått utenom forutsetningene. Det var således intet Ombudsmannen kunne foreta seg i saken.

Et skytterlag opplyste at personell som ble overført til Sivilforsvaret før tjenestepliktens utløp ikke hadde anledning til å skyte til det militære skyttermerket, noe laget fant meget uheldig fordi skyttermerket sto høyt i kurs.

Ombudsmannen forespurte Forsvarsdepartementet om hvordan det forholdt seg med dette og om det var noen grunn til å se på gjeldende bestemmelser.

Departementet opplyste at det personell som sto i de militære ruller ved overføringen til Sivilforsvaret hadde anledning til å skyte til skyttermerket. Det var således bare det personell fra de årlige utskrivingsstyrker som ble utskrevet direkte til Sivilforsvaret som falt utenom disse bestemmelser. Dette ble meddelt skytterlaget.

III. Ombudsmannsnemndas befaringer.

Ombudsmannsnemnda har i 1974 besøkt 17 avdelinger i løpet av 15 reisedager etter følgende program:

28.—31. mai:

Værnes flystasjon
 Infanteriets øvingsavdeling nr. 3,
 Steinkjersannan
 Hysnes fort
 Ørland flystasjon
 Luftforsvarets stasjon Gråkallen
 Befalsskolen for Infanteriet i Trøndelag.

9.—11. september:

Sjøforsvarskommando Vestlandet,
 Haakonsværn
 Distriktskommando Vestlandet, Bergenhus.

7.—12. oktober:

Heggelia garnison
 Sætermoen garnison
 Skjold garnison
 Bardufoss flystasjon
 Infanteribataljon nr. 3/Brigaden i Nord-Norge, Asegarden
 Harstad sjøforsvarsavsnitt.

26.—28. november:

Luftforsvarets tekniske befalsskole, Kjevik
 Infanteriets øvingsavdeling nr. 2, Evjemoen
 Sjøforsvarskommando Sørlandet, Odderøya.

Under befaringene har Nemnda hatt samtaler med følgende høyere militære sjefer:

Sjefen for Distriktskommando Trøndelag, generalmajor Heimsjø.
 Sjefen for Distriktskommando Vestlandet, generalmajor Hagen.
 Sjefen for Distriktskommando Sørlandet, generalmajor Solum.
 Fungerende sjef for Sjøforsvarskommando Vestlandet, kommandør Larsen.
 Sjefen for Sjøforsvarskommando Sørlandet, kommandør Sars.
 Sjefen for Ørlandet flystasjon, oberst Thorendahl.
 Sjefen for KNM «Tordenskjold», kommandør Almrost.
 Sjefen for Troms landforsvar, oberst Eios.
 Sjefen for Brigaden i Nord-Norge, oberst Hope.
 Sjefen for Harstad sjøforsvarskommando, kommandør Jansen.

Besøket ved den enkelte avdeling er lagt opp stort sett som i tidligere år. Det er også dette året lagt stor vekt på samtaler med tillitsmenn og befal for å få drøftet generelle problemer.

Værnes flystasjon.

Nemnda ble orientert om virksomheten som først og fremst er konsentrert om flygerskolen og rekruttskolen. Det gjennomføres 4 rekruttskoler pr. år, hver av ca. 10 ukers varighet.

Bygningsmassen ved stasjonen er gammel. For å dekke forlegningsbehovet må kondemnerte kaserner av og til tas i bruk. Nybygging er ikke aktuelt før det er tatt endelig standpunkt til hvor Luftforsvarets rekruttskoler i fremtiden skal plasseres.

Generell nattpermisjon var innført som en prøveordning ca. 1 mnd. før Nemndas besøk. Dette virket foreløpig tilfredsstillende, og mannskapene var godt fornøyd med ordningen.

Det var mange sosiale problemer blant mannskapene, særlig viste den første tiden seg vanskelig for mange.

Tillitsmannsordningen virket stort sett tilfredsstillende, det var ikke registrert spesielle problemer i samarbeidet.

Under møtet med tillitsmannsutvalget tok tillitsmennene opp forlegningsforholdene som de ikke var fornøyd med. Det ble ellers snakket om tillitsmannsordningen generelt. Det var en viss misnøye blant tillitsmennene over at landsutvalget ikke sendte sakene ut på det lokale plan før det ble truffet en avgjørelse. Det var ønske om en mer toveis kontakt mellom tillitsmennene og landsutvalget. I dag er det en viss kontakt bare med enkelte tillitsmenn.

Ellers fremkom det fra tillitsmennenes side misnøye med bostøtteordningen for ugifte mannskaper. At disse måtte søke hver 3. måned fant de unødvendig og urimelig.

Infanteriets øvingsavdeling nr. 3, Steinkjersannan.

Avdelingssjefen ga en orientering om avdelingen og virksomheten.

Mannskapene kommer vesentlig fra Nord-Norge, Trøndelag og Møre og Romsdal. Det hadde ikke vært problemer med mannskapene i den kontingent som var inne ved Nemndas besøk. Til tider hadde imidlertid en håndfull soldater i en kontingent bidratt til uro og bråk, men stort sett er mannskapene greie slik at tjenesten går tilfredsstillende. Etter rekruttskolen blir mannskapene overført til stående avdelinger i Nord-Norge, bare noen blir igjen for tjeneste i arbeidskompaniet.

Når det gjelder forlegningsforholdene er det skjedd store forbedringer de siste årene. Etter tillitsmannsaksjonen i 1971 ble det bygget en ny kaserne som ble tatt i bruk høsten 1973.

Dessuten er to brakker modernisert og pusset opp til tilfredsstillende standard.

Bygging av ny befalsforlegning skulle påbegynnes høsten 1974, og det er forutsetningen at det etterpå skal bygges ny befalsmesse.

Befalssituasjonen er tilfredsstillende uten vakanser i oppsatte stillinger.

Avdelingen har 3 leger og 3 tannleger som samtlige disponerer moderne og godt utstyr. Sykestuen har plass til 24 pasienter, dette skulle gi en rimelig god dekning.

Sosialsekretæren orienterte om de sosiale forhold blant mannskapene. Man har inntrykk av at tilpasningen til de nye forhold går greit, noe som kanskje har sammenheng med at avdelingen har eldre, erfarent befal som tar seg av mannskapene i den første vanskelige tiden.

Tillitsmannsordningen går greit og det har ikke vært problemer på dette området de siste 3 årene.

Gjennomføringen av bestemmelsene om politisk virksomhet i Forsvaret bekymrer befalet som er redd dette vil føre med seg mange problemer i tillegg til de man allerede har.

Det ble holdt møte med det sentrale tillitsmannsutvalg. Tillitsmennene hadde ingen spesielle saker de ville drøfte med Nemnda, og man drøftet derfor mer generelle spørsmål.

Tillitsmennene syntes kontakten med landsutvalget var tilfredsstillende, men hadde av og til følelsen av at det var litt mye enveiskjøring fra sekretariatet. Det synes ikke å være noen interesse for politisk virksomhet blant mannskapene.

Samtlige tillitsmenn hadde gjennomgått tillitsmannskurs og syntes dette ga dem et brukbart grunnlag for tillitsmannsarbeidet.

Hysnes fort.

Nemnda fikk først en orientering om virksomheten.

En ny kaserne av høy standard var nettopp tatt i bruk, og kaserne nummer to skulle stå ferdig til oktober 1974. Videre hadde man fått ny spisesal både for befal og mannskaper. Fortet vil også få nytt undervisningsbygg og ny gymnastikksal, noe som vil gi tilfredsstillende forhold ved fortet.

Tillitsmannsordningen fungerer tilfredsstillende.

Mannskapenes sosiale problemer synes å vise en økende tendens. Det kan gjelde familiære forhold og problemer knyttet til økonomien. Avdelingen har nå fått sivil velferdssekretær med sosial bakgrunn samt egen prest. Dette har hjulpet til at man har stått bra rustet til å møte disse vanskene.

Fritidstilbudene på det sivile marked er få. Man hadde imidlertid lang weekend annen hver

helg med anledning til å overnatte på hotell i Trondheim til subsidierte priser.

Det ble holdt møte med det sentrale tillitsmannsutvalg. Da samtlige tillitsmenn var valgt for kort tid siden, orienterte Ombudsmannen først om sin og Nemndas virksomhet.

Deretter drøftet man generelle spørsmål knyttet til mannskapenes tjeneste. Bl. a. ga tillitsmennene uttrykk for at de ikke kunne se at den virksomhet landsutvalget driver alltid er i samsvar med soldatenes interesser. Tillitsmennene hadde ikke oppfattet mannskapene slik at de var interessert i at det skulle åpnes adgang til politisk virksomhet i Forsvaret.

Nemnda så på den nye kasernen som hadde 6-manns rom av god standard. Videre var det lese-, skrive- og oppholdsrom med pene og hensiktsmessige møbler. I kjelleren var det hobbyrom med rikt utstyr av verktøy. Her var også vaske-, tørke- og strykerom foruten toaletter, dusj og badstue.

Den nye messebygningen inneholder foruten messe for befalet også kjøkken og spisesal for mannskapene. Også her er forholdene gode.

Etter Nemndas oppfatning vil det som er gjort og det som skal skje fremover på Hysnes bidra til bedre avvikling av tjenesten samtidig som alt blir lagt til rette for at mannskapene skal trives. Dette bekreftes av den positive holdning til Forsvaret som både tillitsmenn og mannskaper for øvrig hadde.

Ørland flystasjon.

Besøket ble innledet med en samtale med stasjonssjefen som ga en orientering om stasjonen og virksomheten.

Man har i dag for få lokaliteter til å kunne by mannskapene tilfredsstillende fritidstilbud. Kinosal mangler, slik at et klasserom må brukes til dette formål. Mangelen på fritidstilbud i leiren er særlig følbart fordi det heller ikke på det sivile marked er muligheter for fritidsaktiviteter. Stasjonen har imidlertid snekkerhobbyrom med godt utstyr, bilhobbyrom, sjakkklubb o. l.

Spisesalen er for liten, slik at mannskapene må spise i to puljer. Stasjonen har for øvrig mangel på lokaler også på andre områder. Hangarer bygget av tyskerne må fortsatt brukes, men er ikke egnet til formålet.

Nemnda hadde møte med det sentrale tillitsmannsutvalg. Tillitsmennene var nyvalgte og mente de hadde fått for liten orientering om tillitsmanns- og ombudsmannsordningen. Det ble en lang diskusjon om hva som kunne gjøres for å bedre informasjonen på dette felt. Man drøftet også hvilke saker som kunne tas opp

med Ombudsmannen og fremgangsmåten når dette skulle skje.

Mannskapene syntes å være stort sett tilfreds med de økonomiske vilkår under tjenesten. Det ble imidlertid nevnt at tillegget for 2. barn burde heves mot å beholde størrelsen på hustrutillegget. Godtgjøringen ved permisjonsreiser ble tatt opp. Tillitsmennene mente man burde få utbetalt jernbanebillett fratrukket 75 pst. istedet for å måtte reise på rekvisisjon der staten betalte 70 pst. av billettprisen. Stasjonssjefen fant ikke at reglementet hjemlet en slik ordning som ønsket av tillitsmennene. Spørsmålet ville imidlertid bli vurdert nærmere for om mulig å finne en tilfredsstillende løsning.

Tillitsmennene spurte om hvorfor ikke soldater som var kvalifiserte fagfolk kunne brukes til arbeid på fritiden innenfor sine fagområder mot en rimelig godtgjøring. Det ble opplyst at ordningen i noen utstrekning var forsøkt, og spørsmålet ville bli nærmere vurdert.

Tillitsmennene betraktet ikke retten til politisk virksomhet som noen betydningsfull sak.

Nemnda så på stasjonens 3 mannskapskaserne, 2 fra 1954 og en ny. Standard og utstyr var vanlig, de to eldste kasernene hadde felles vaskerom mens den nye hadde vask på rommene.

Gymnastikksalen var av god standard, men for liten. Kantinen med oppholdsrom var tilfredsstillende.

Luftforsvarets stasjon Gråkallen.

Under den innledende samtalen med fung. stasjonssjef og to representanter for befalet ble det opplyst at forholdene ved stasjonen stort sett er tilfredsstillende. Det var få forhold manskapene hadde noe å bemerke til. Turnustjenesten skapte ofte vanskeligheter med å sette igang velferdstiltak etc., idet det var vanskelig å samle manskapene. Tillitsmannsordningen virket bra.

I møtet med tillitsmannsutvalget tok tillitsmennene først opp problemer knyttet til forlegningen. Det manglet leserom og egnede lokaler for idrettslig aktivitet. Fung. sjef sa at turnustjenesten i seg selv skapte problemer for den idrettslige aktivitet. I tillegg til mangel på egnede lokaler kom også vanskelighetene med å få en kvalifisert idrettsleder til å ta seg av arbeidet. Stasjonen ville vurdere mulighetene for å finne en bedre løsning enn man hadde i dag.

Etter møtet foretok Nemnda befarings i forlegningen uten at dette ga grunnlag for spesielle merknader.

Befalsskolen for Infanteriet i Trøndelag.

Nemnda ble først gitt en orientering om skolen av fung. skolesjef. Det er ikke foretatt bygningsmessige endringer siden skolen overtok nåværende lokaler i 1968. Dette skyldes usikkerheten om den endelige plassering av skolen. Nå foreligger det forslag om at skolen skal være i Trondheim, og det blir da aktuelt med ny kaserne og for øvrig konsentrere skolens lokaliteter ved festningen.

Befaringen viste at de lokaler skolen nå disponerer er gamle og lite hensiktsmessige. Dette gjelder både forlegning, undervisningsrom og kontorer.

Nemnda møtte befalsskolens 3 tillitsmenn. En del av de problemer som kan melde seg for elevene når de kommer ut i tjeneste ble drøftet.

Tillitsmennene var ikke fornøyd med forlegningsforholdene. Rommene var helt nedslitte, malingen flasket av og dørene hang såvidt i karmene. Lesemulighetene var også høyst utilfredsstillende.

Fung. sjef viste til at man ikke fikk vedlikeholdsmidler p. g. a. usikkerheten med skolens plassering. Han ville imidlertid se på mulighetene for å skaffe mer hensiktsmessig utstyr på rommene slik at arbeidsforholdene kan bedres.

Til tross for de noe kummerlige forhold var holdningen til Forsvaret positiv blant elever og øvrige mannskaper.

Sjøforsvarskommando Vestlandet, Haakonsværn.

Nemnda ble mottatt av fungerende SK-sjef som ga en orientering om virksomheten ved Haakonsværn.

Ombudsmannen spurte om erfaringene med sivilt antrekk under permisjon og nattpermisjon. Det medførte problemer å tillate sivilt tøy inne på området. Dessuten ble det referert klager over manskapenes adferd underveis til og fra stasjonen, særlig gjaldt dette manskapenes oppførsel på de siste busser om kvelden.

Adgangen til nattpermisjon ble benyttet av mange, uten at spesielle problemer oppsto.

Det ble fortalt at det fortsatt var stor søkning til velferdstiltakene i leiren, noe som muligens kunne ha økonomiske årsaker.

Tillitsmannsordningen på Haakonsværn gikk stort sett tilfredsstillende. Det var stor gjennomtrekk i tillitsmannsmøtene p. g. a. de forskjellige fartøyer som til enhver tid var inne. Tillitsmennene virket ikke særlig opptatt av tillitsmannsordningen sentralt, og spørsmålet om politisk virksomhet i Forsvaret tas ikke opp i tillitsmannsmøtene.

Velferdsoffiseren hadde inntrykk av at mannskapene var mest opptatt av de økonomiske problemer, noe han erfarer ved sin daglige kontakt med mannskapene. Til tross for bostøtteordningen var det fortsatt mange uløste problemer. En kan ofte bare hjelpe halvveis og må av og til gå til dimittering. «Taket er for lavt», og dette er tatt opp med myndighetene.

Saker på den sosiale sektor dominerer velferdsoffiserens arbeid. Problemene øker i takt med prisstigningen. Dertil kommer at langt flere av mannskapene er gifte, og antallet tobarnsfedre er økende. Dessverre er mange uvitende om sine rettigheter og muligheter.

Nemnda hadde møte med det sentrale tillitsmannsutvalget. Tillitsmennene hadde ikke konkrete saker de ønsket å drøfte med Nemnda. Ombudsmannen orienterte om Nemndas oppgaver, og det ble en samtale om tillitsmannsordningen generelt.

Nemnda hadde også en samtale med sjefen for KNM «Tordenskjold». Ved denne avdeling var det vanskelig å få tillitsmannsordningen til å fungere godt på grunn av stor gjennomtrekk i mannskapsstyrken.

Til slutt ble Nemnda vist rundt på Haakonsværns område, var om bord i en del av de fartøyer som lå ved land og besøkte kirken.

Distriktskommando Vestlandet, Bergenhus.

Sjefen for Distriktskommando Vestlandet mottok Nemnda og ga en redegjørelse for DK-ens administrative og operative områder og oppsetninger.

Ombudsmannen spurte om distriktskommandoen hadde spesielle problemer med tillitsmannsordningen, politisk virksomhet etc. DK-sjefen kunne opplyse at dette ikke skapte problemer og at de daglige spørsmål dominerte. Han kunne videre fortelle at mulighetene for nattpermisjon varierte en del etter stasjonering. En del leire ligger slik at det ikke lar seg gjøre, men det er gode erfaringer der det er innført.

Nemnda møtte så tillitsmannsutvalget ved distriktskommandoen.

Tillitsmennene var stort sett fornøyd med tjenesteforholdene og med tillitsmannsordningen. Likevel er det visse spørsmål som leder til diskusjon om tjenestens art o. l. Mannskapene var ikke helt tilfreds med kaserneforholdene.

På spørsmål svarte tillitsmennene at det var relativt liten interesse for de mer generelle emner under tillitsmannsordningen, at mannskapene stort sett var fornøyd og at deres klagemål mer gjaldt konkrete enkeltsaker.

Økonomiske problemer var det mange som hadde, særlig gifte mannskaper. Det ble hevdet at mange nå hadde slik inntekt i det sivile at avtjening av militærtjenesten betydde økonomiske vanskeligheter.

Heggelia garnison.

Besøket i Brigaden ble innledet med en samtale med sjefen for Troms landforsvar og sjefen for Brigaden i Nord-Norge.

Vedlikeholdsproblemene er nå store i Brigaden. Midlene til vedlikehold er altfor små og kan ikke holde takt med vanlig slitasje. En del forbedringer er gjort i peisestuer, oppholdsrom etc., men dette arbeid er i det alt vesentlige utført av mannskapene selv. På lengre sikt ville ikke dette være noen farbar vei.

Det er nå bevilget midler til to nye befalsforlegninger, en i Skjold og en i Heggelia. Dette vil også avhjelpe situasjonen for mannskapene.

Fritak av overbevisningsgrunner praktiseres i dag slik at det ser ut til å være grunnlag for å se nærmere på om reglene om dokumentasjon følges etter forutsetningene. Det virker ofte som soldatene utsettes for sosiale og andre problemer som fører til at de søker fritak av overbevisningsgrunner fordi de ikke finner andre løsninger på sine problemer. Sjefen for TLF mente det burde legges større vekt på å løse soldatenes problemer på andre måter, f. eks. ved velferdspolisjon, ved å forsøke å skaffe annen tjeneste eller ved skifte av tjenestested.

Etter brigadesjefens oppfatning var situasjonen blant mannskapene stort sett bra både i tjeneste og under permisjon. De uregelmessigheter som forekom ble stort sett forårsaket av et fåtall soldater. De fleste refselskyldtes for sent fremmøte etter permisjon. Alkoholproblemet er fortsatt stort i Brigaden, selv om det utvilsomt er en bedring. Narkotika-problemet har også nådd Brigaden, noe man ser meget alvorlig på.

Til tross for disse skyggesider presiserte både TLF-sjefen og brigadesjefen at det var meget god ungdom som var inne til tjeneste og at forholdene stort sett var tilfredsstillende både når det gjaldt tjeneste og fritid.

Befalssituasjonen i Brigaden var nå god både når det gjaldt antall befal og deres kvalifikasjoner.

Etter samtalen ble det holdt møte med det sentrale tillitsmannsutvalg. Det ble fra tillitsmennenes side reist spørsmål om velferdstiltakene generelt, herunder mulighetene for flytransport hjem. Disse mulighetene syntes de ikke sto i noe forhold til hva de var blitt forespeilet før de reiste nordover. Dette førte til

at skuffelsen ble desto større. De var fornøyd med kinotjenesten og de større velferdsarrangementer, men mulighetene for tiltak med sikte på egenaktivitet var ikke til stede. Velferdsoffiseren bekreftet dette og pekte på at mangelen på egnede lokaler gjorde mulighetene for aktivitetsskapende velferdstiltak svært små.

Nemnda møtte også syv avdelingssjefer fra Heggelia og Rusta, som hver ga en orientering om sine avdelinger, tjenesten og mannskapenes forhold.

Stort sett var forholdene bra, også de disiplinære. Det var imidlertid en økende tendens til ulovlig fravær etter endt permisjon. Det virket også som om man bevisst holdt dette fraværet innenfor 7-dagers grensen for derved å unngå sivile dommer. Den disiplinære reaksjon på dette var i verste fall 20 dagers vaktarrest. Dette førte imidlertid til et så langt avbrekk i opplæringstiden at man ofte ikke fikk gitt fullgod opplæring. Det ville derfor vært ønskelig at også fravær under 30 dager skulle opptjenes etter dimittering.

Etter møtet foretok Nemnda en befaring av Heggelia og Rusta. I Heggelia er spisesalen omlagt til fullstendig selvservering og dette har eliminert den tidligere kødannelsen. Kantinen er utbedret og modernisert til et trivelig oppholdssted. Noe som førte til ulemper for mannskapene var at oppholdsrommene skulle brukes som TV-rom. Dette medførte en oppstilling av møbler for å se fjernsyn som gjør at en annen anvendelse av rommene praktisk talt er umulig.

Ellers syntes det både i Heggelia og Rusta å være behov for forsterket vedlikehold for å unngå at leirene forfaller p. g. a. slitasje.

Fjellanlegget ble også besøkt. Befal og mannskaper var fullt enige om at fjellanlegget nå er uegnet som arbeidsplass. Grunnen til dette er dårlig luft, støv og støyplager, noe som også skyldes for små vedlikeholdsmidler.

Dagen ble avsluttet med et kveldsmøte med befalet.

Av konkrete saker som ble tatt opp kan nevnes befalets problemer med å få flytransport for seg og familien ved permisjon. Flyselskapenes charterflygningsregler førte til at mange fly måtte gå med tomme seter. F. eks. ville to passasjerer fra Bardufoss til Bodø legge beslag på disse plassene helt frem til Oslo. Befalets minstekrav var 1 gratis flyreise i året.

Befalsboligene ble også nevnt. Manglende vedlikehold og mye flytting ut og inn gjorde at disse nå var forfalt, standarden holdt ikke mål.

Det ble også klaget over rommene for enslike i messen.

Sætermoen garnison.

Besøket ble innledet med et møte med de sentrale tillitsmannsutvalgene ved de tre avdelingene.

Ombudsmannen åpnet med å gi en orientering om ombudsmannsordningen.

Tillitsmennene spurte om tillitsmannsutvalget ved flertallsvedtak kunne bestemme at en sak som lå innenfor tillitsmannsordningen skulle behandles, eller om utvalgets formann kunne avvise saken. Ombudsmannen ga uttrykk for at tillitsmennene hadde rett til å ta opp alle saker som lå innenfor tillitsmannsordningen og få dem behandlet i utvalget.

Reglene som følges ved flytransport for mannskapene ble etterlyst. Det ble svart at Brigaden skal gi utførlige opplysninger om dette slik at mannskapene blir orientert.

En tillitsmann spurte om befalets rett til å beslaglegge politisk materiell som mannskapene oppbevarte i leiren. Her viste Ombudsmannen til de regler som gjelder for politisk virksomhet og kunne ikke se at en beslagleggelse i et slikt tilfelle var urimelig eller ulovlig.

Spørsmålet om hvor mannskapene kunne ferdes under permisjonsnektelse ble reist. Ombudsmannen svarte at det var klare regler som fastslår at mannskapene ved permisjonsnektelse bare kan bevege seg innenfor indre leir-område.

Man drøftet også problemer knyttet til veteranvirksomheten og hva som kunne gjøres for å få slutt på dette uvesen.

Nemnda foretok en befaring i de tre leirene.

Velferdsbygget er felles for hele garnisonen. Kantinen er ikke pusset opp eller modernisert. Møblene er svært uensartede og tildels gamle. Kantinen synes ikke å være et oppholdssted hvor soldatene trives. Det er nødvendig med en modernisering.

Velferdsbygget inneholder ikke noen lokaler til hobbyvirksomhet og det ble gitt uttrykk for at dette var et savn. Biblioteket er bra, men for lite.

Infanteribataljon nr. 1 har en kaserne fra 1912 i bruk ennå. Selv om den har gjennomgått et par hovedreparasjoner bærer den tydelig preg av mangel på vedlikehold. I de nyere kaserner er rommene pusset opp, men mangelen på vedlikeholdsmidler har gått ut over bl. a. toalett- og dusjrom, rørledninger etc. Oppholdsrommene var nyoppusset og modernisert. Dette skjedde ved at avdelingen stilte midler til disposisjon og mannskapene utførte arbeidet.

Ved Feltartilleribataljonen er også mannskapsrommene pusset opp. Også her har mannskapene selv modernisert oppholdsrommene.

Sanitetskompaniets forlegning ga ikke grunn til spesielle merknader. Forholdene syntes tilfredsstillende.

Befaringen ble etterfulgt av et møte med 10 batteri-/kompanisjefer. Disse ga en kort orientering om forholdene i sine respektive avdelinger. Stort sett var forholdene tilfredsstillende, og samarbeidet i de lokale tillitsmannsutvalgene var godt. I det alt vesentlige tok tillitsmennene opp saker som hadde betydning for den daglige tjeneste og det nære miljø.

Om kvelden ble det holdt et møte med samtlig befall. Det deltok vel 50.

Ombudsmannen redegjorde for ombudsmannsordningen og en del av de saker som var aktuelle å drøfte i tiden fremover. Den etterfølgende diskusjon ble delt i 3 hovedområder: Tillitsmanns- og ombudsmannsordningen, befalspørsmål, spørsmål vedrørende mannskapene.

Det var enighet om at tillitsmannsordningen lokalt stort sett fungerer bra og etter hensikten, mens man var absolutt mer kritisk overfor virksomheten i de sentrale ledd i tillitsmannsordningen.

Av befalssaker ble først og fremst følgende diskutert:

Boligforhold, skattlegging av fordelene av lav husleie, avviklingen av befalets fritid på grunn av reformer for mannskapene, flytransport for befall med familier, arbeidsforholdene for befall ved tropp, vanskelighetene med å klare målsettingen for utdannelsen av mannskapene p. g. a. utvidet fritid for disse.

Til slutt drøftet man mannskapenes forhold, deres tjenestevillighet og de problemer mannskapenes holdning skapte for lederskapet.

Skjold garnison.

Nemnda ble mottatt av bataljonssjefen og representanter fra hans stab, og fikk en innføring i forholdene og virksomheten i garnisonen.

Kursvirksomheten i garnisonen viser høy aktivitet, og svært mange mannskaper er engasjert i en eller annen form for kurser. Det synes som om mannskapene nå viser større interesse for selv å delta aktivt i utformingen og gjennomføringen av velferds- og kursvirksomheten.

Befalssituasjonen er nå tilfredsstillende. Boligforholdene er også bra.

Når det gjelder bygninger for øvrig sliter man også her med mangel på vedlikeholdsmidler, slik at man ikke klarer å holde tritt med slitasten. Det har derfor vært nødvendig å anvende mannskaper i vedlikeholdsarbeidet.

Virksomheten i tillitsmannsutvalgene går tilfredsstillende og samarbeidet er godt.

På det disiplinære området er det først og fremst ulovlig fravær etter endt permisjon og misbruk av alkohol som skaper problemer.

Økonomiske vansker synes å være mest følbare for gifte mannskaper og de som har en eller annen form for gjeld ved innkallingen.

Møtet med det sentrale tillitsmannsutvalg ble innledet med at Ombudsmannen orienterte om ombudsmannsordningen og virksomheten.

Spørsmålet om kollektive tiltak for å få slutt på veteranvirksomheten ble tatt opp.

Ombudsmannen viste til at kollektiv avstraffelse ikke var tillatt. Veteranvirksomheten var imidlertid en kollektiv opptreden og det var da vanskelig å se hvordan en kunne få stoppet dette uten å iverksette kollektive tiltak selv om uskyldige ble rammet. En forutsetning måtte imidlertid være at det på forhånd var blitt gjort oppmerksom på at slike tiltak ville bli satt iverk.

En del permisjonsspørsmål ble reist, bl. a. ble det bedt om en definisjon på begrepet jordbrukspermisjon. Praksis i Brigaden var at de som hadde langpermisjonsdager igjen måtte nytte disse ved søknad om velferdspermisjon for å delta i jordbruksarbeid på egen eller foreldres gård. Ombudsmannen sa at denne praksis ikke var i strid med bestemmelsene, men at Brigadens tolkning av bestemmelsene syntes noe streng. Han ville få klarlagt sentrale myndigheters syn på dette.

Mulighetene for flytransport var også her gjenstand for misnøye. Det ble fra Brigadens side lovet en grundig orientering om dette til tillitsmennene.

Retten til idrettspermisjon for aktive idrettsmenn ble diskutert. Konklusjonen ble at idrettsfolk ikke burde favoriseres fremfor f. eks. mannskaper som hadde behov for velferdspermisjon av sosiale grunner.

Generelle spørsmål vedrørende tillitsmennenes arbeidsmuligheter, kontakt med mannskapene, holdning til tjenesten o. l. ble drøftet.

Det ble også holdt et møte med avdelings- og kompanisjefer. Den enkelte sjef orienterte om forholdene i sin avdeling og pekte på de problemer man sto overfor.

Et gjennomgående problem var vanskelighetene med å klare den utdanning av soldatene som var forutsatt. Dels skyldtes dette den utvidede permisjon, dels de mange store administrative gjøremål man ble pålagt. Mangel på arbeidsdyktige mannskaper skapte også vansker. Befalet var ellers kritiske mot den fremgangsmåte som nyttes ved søknader om fritak for militærtjeneste av overbevisningsgrunner.

Nemnda foretok en befaring i avdelingen og

så først på kjøkken og spisesal for mannskapene som var av vanlig standard.

Kasernene preges av slitasje og mangel på vedlikehold. De kaserner som ikke er oppusset er i dag ikke tilfredsstillende. Det samme kan sies om oppholdsrommene. I tillegg kommer at møblene der er nedslitte og uensartede.

Idrettsbygget med svømmehall er bra, men alt for lite til å dekke behovet.

Sivilundervisningen hadde et betydelig omfang. Det drives 17 forskjellige fritidskurs med god deltakelse. Undervisningsbygget — et ombygd lager — var ikke tilfredsstillende, og man disponerte bare 3 klasserom.

Kinosalen i velferdsbygget har bra kapasitet og scene som tilfredsstillende Riksteaterets krav. En mangel ved velferdsbygget er at det ikke inneholder lokaler til hobbyvirksomhet.

Kantinen fungerte i øyeblikket som prøvekantine. Det var satt inn nye møbler og det skulle pusses helt opp. Allerede nå syntes det klart at kantinen ville bli et sted alt var lagt til rette for at mannskapene skulle trives.

Ingeniørkompaniet i Holmen leir har pen spisesal og vanlig utstyrt kjøkken. Forlegningsrommene var av vanlig standard. Undervisningsbygget hadde for liten kapasitet, men man regnet med at nytt ville stå ferdig i 1976.

Befalsforlegningen var dårlig. Rommene var kalde, og om vinteren måtte man på kalde dager innta måltidene med yttertøyet på. Der-til kommer at det må bo to mann på enmannsrom som begge må betale full leie.

Det er utilstedeilig å by befalet slike forhold. Befalet søker seg da også bort fra avdelingen så snart en mulighet byr seg.

Ved denne garnison ble det også holdt kveldsmøte med befalet. Når det gjaldt befalets problemer var man stort sett opptatt av de samme forhold som befalet i Heggelia/Rusta og på Sætermoen.

Tillitsmannsordningen ble også drøftet. Stort sett var inntrykket at ordningen fungerte bra ved avdelingene og samarbeidet gikk godt. Flere befal ga imidlertid uttrykk for ønske om at tillitsmennene i sterkere grad enn i dag også diskuterte tjenestens innhold med sikte på en bedre og mer effektiv tjeneste. Hvis tillitsmennene ville diskutere disse spørsmålene og komme med begrunnede synspunkter ville det være lettere å gi tjenesten mer meningsfylt innhold som igjen ville bidra til større trivsel.

Bardufoss flystasjon.

Besøket ble innledet med et møte med tillitsmennene. Disse ville vite hvilke erfaringer som var høstet ved de avdelinger som hadde innført generell nattpermisjon. Ombudsman-

nen sa at erfaringene stort sett var gode. For brigadeområdets vedkommende stilte imidlertid både de militære og kommunale myndigheter seg sterkt kritiske til at det ble gitt adgang til generell nattpermisjon. Tillitsmennene pekte på at det heller ikke ble gitt nattpermisjon etter søknad med mindre man kunne dokumentere besøk hos familie eller venner. Dette innskrenket bevegelsesfriheten slik at soldatene ikke rakk lenger enn til Andselv på vanlige kvelder.

Flytransporten var det misnøye med også ved denne avdelingen. Ombudsmannen viste til at det samme var tilfelle i Brigadens avdelinger. Spørsmålet ville derfor bli tatt opp på første brigadekonferanse der flystasjonens tillitsmenn møtte som observatører.

Skiftarbeidstiden for mannskapene ved brannstasjonen skapte fortsatt misnøye til tross for at tiden var nedsatt fra 84 til 64 timer pr. uke etter at tillitsmennene hadde tatt opp saken. Grunnen til misnøyen nå var at ordningen ga 1 døgn vakt og 2 døgn fri. To døgn fri var for lite til en fornuftig avvikling av fritiden, og mannskapene ville gjerne få anledning til å samle opp flere fridager.

Tillitsmennene syntes arbeidet i tillitsmannsutvalget stort sett gikk tilfredsstillende og innen rammen av nåværende regler.

Velferdstjenesten ved stasjonen var etter tillitsmennenes oppfatning ikke tilfredsstillende. Nå hadde velferdsoffiseren fått 1 års permisjon og det var ikke tilsatt en annen i hans fravær. De pekte også på at stasjonen ikke hadde et eneste egnet lokale til større velferdsarrangementer. De ønsket å få midler til gjennom dugnad å kunne ominnrede en gammel brakke til velferdsformål inntil man fikk velferdsbygg.

Etter møtet med tillitsmennene møtte Nemnda fungerende stasjonssjef og gruppestjefene.

Ombudsmannen la frem de saker tillitsmennene hadde tatt opp. Til spørsmålet om generell nattpermisjon sa stasjonssjefen at det var enighet om at Hærens og Luftforsvarets avdelinger i området skulle praktisere de samme regler. Han lovet imidlertid å vurdere om man kunne være mindre restriktiv ved innvilgelse av nattpermisjon i det enkelte tilfelle ved f. eks. å sløyfe kravet om referanse til bestemte navn eller familie.

Arbeidstiden ved brannstasjonen kunne vanskelig endres. Man ville imidlertid vurdere en viss omlegging slik at mannskapene fikk flere sammenhengende fridager.

Stasjonens forsøk på å få tilsatt en velferdsoffiser i den nåværendes permisjonstid hadde hittil ikke lyktes. Velferdsarbeidet måtte der-

for foreløpig fordeles på det befal som hadde forutsetninger for det.

Mangelen på fritidsbygg var et av stasjonens største problemer. Det var vanskelig å skape fornuftig fritid for mannskapene når en fullstendig manglet fritidslokaler. Det syntes ikke som om velferdsbygget ville komme i nær fremtid. På årets budsjett var det ikke vedlikeholdsmidler som muliggjorde innredning av den brakke tillitsmennene hadde nevnt.

Under befaringen så Nemnda først på den nye kasernen som var tatt i bruk i januar 1974. Her var det høy standard med pene og hensiktsmessige møbler.

Det var fortsatt i bruk kaserner ført opp under krigen. Standarden her var langt lavere enn i den nye, men mannskapene hadde fått anledning til selv å pusse opp rommene som dermed var fullt brukbare.

Kjøkken og spisesal hadde for liten kapasitet. Dette førte til vansker med arbeidet på kjøkkenet og betydelig kødannelse ved avvikling av måltidene.

Kantinen og oppholdsrommet knyttet til denne var av vanlig standard, men hadde for liten kapasitet.

Som avslutning på besøket ble det holdt møte med det samlede sentrale tillitsmannsutvalg hvor man samtalte videre om de saker som var reist.

Infanteribataljon nr. 3/Brigaden i Nord-Norge, Asegarden.

Bataljonsjefen tok imot Nemnda og ga en orientering om virksomheten.

Leiren var ikke bygget for den mannskapsstyrke som er forlagt der i dag, noe som medfører overbefolkning over alt.

Så langt råd er blir det forsøkt å skape et miljø med varierte tilbud til mannskapene. Forholdet til det sivile samfunn er stort sett bra. Mannskapene kan dra til Harstad uten permisjonsseddel alle kvelder de ikke har beredskapstjeneste. Det er ikke noe stort press for å få generell nattpermisjon.

Befalssituasjonen var for tiden god, men det var likevel problemer med helt å innfri det opplæringsprogram som skal gjennomføres.

En del veteranvirksomhet foregår fortsatt. Bataljonen forsøkte å engasjere tillitsmenn og mannskaper for øvrig i arbeidet med å stoppe dette, men det må også anvendes refselsesmidler for å begrense de verste utslag av denne virksomhet.

Etter samtalen med bataljonsjefen møtte nemnda kompani- og fagsjefer.

Virksomheten i de lokale tillitsmannsutvalg gikk tilfredsstillende. Man forsøkte også en ordening med troppsjefens time som syntes å

være vellykket og som skapte god kontakt mellom troppsbefalet og mannskapene.

Mange mannskaper hadde sosiale og andre problemer med å tilpasse seg miljøet i Forsvaret. Dette førte til søknader om overføring til annen avdeling og hvis dette ble avslått, også til søknader om fritak for militærtjeneste av overbevisningsgrunner. Problemet med å behandle slike søknader hang ofte sammen med vanskelighetene med å få tilfredsstillende objektive opplysninger om mannskapenes sivile bakgrunn. Det var derfor et sterkt ønske om og behov for en bedre gjensidig kontakt med f. eks. sosialkontoret på vedkommende soldats hjemsted. Alle slike saker ble samvittighetsfullt behandlet av bataljonens personalteam der sjefen, psykologen, presten, legen og velferdsoffiseren er med. Stort sett har man greid å hjelpe i de verste tilfellene, men har likevel følelsen av ikke å makte nok i arbeidet med å hjelpe mannskaper med personlige problemer.

Et problem som opptok mannskapene var at Evenes flyplass ikke kunne nyttes ved flytransport under permisjon, man måtte reise 20 mil med buss til Bardufoss. Selv om det var bestemmelser som forklarte dette, hadde mannskapene vanskelig for å godta at de måtte nytte buss som passerte Evenes.

Befalet beklaget at man mannskaper var uansvarlige og likegyldige i behandlingen av materiell og utstyr. Dette gjaldt også på velferdssektoren, f. eks. kostbare musikkinstrumenter, mikrofoner og idrettsutstyr. Kostnadene ved erstatning for slike saker var alt for høye og medførte innskrenkninger på andre områder.

Ellers ble en rekke spørsmål som har sammenheng med befalets og mannskapenes tjeneste og fritid drøftet. Forholdene måtte stort sett sies å være bra.

Det ble også holdt møte med det sentrale tillitsmannsutvalg.

Tillitsmennene ga uttrykk for misnøye med avviklingen av den 4. permisjonsreisen. En rekke mannskaper fra avsidesliggende steder kunne ikke nyttiggjøre seg reisen med fly og falt derfor utenfor ordningen. Bataljonsjefen var enig i at dette var urimelig, men ordningen var fastlagt sentralt slik at avdelingen ikke kunne endre dette. I den utstrekning det var mulig ville man imidlertid forsøke å avdempes de verste ulempene.

Ellers bemerket tillitsmennene at spisesalen var for liten, at kinosalen ikke var tilfredsstillende og at de ventet på annet byggetrinn av velferdsbygget. Bataljonsjefen kunne ikke si når velferdsbygget ville bli fullført, men det var ikke tatt med på langtidsplanen.

Nemnda så på kasernene som er av vanlig

standard med tradisjonelt utstyr. Tillitsmennene erklærte seg fornøyd med forlegningsforholdene.

Spisesalen var pen, men for liten. Det oppsto lange køer ved avviklingen av måltidene foruten at mannskapene satt alt for trangt. Kjøkkenet var også for lite og det trengtes en forbedring av det tekniske utstyret.

Kinosalen var en eldre kanonhall som ikke egner seg til formålet. Velferdsbyggets første byggetrinn inneholder kantine og kontorer og lagerrom for velferdstjenesten. Kantinelokalene er innredet av mannskapene og er blitt et pent sted. Velferdsbygget mangler alle typer hobbyrom og lokaler til bibliotek.

Fordi det ikke finnes rom i leiren til fritidsaktiviteter har avdelingen ingen muligheter for å skaffe mannskapene en meningsfull fritid. Både ledelsen og tillitsmennene ga klart uttrykk for at de prioriterte fullføringen av velferdsbygget og at det hastet med å få det ferdig. De ba Nemna om bistand til dette.

Det ble holdt kvaldsmøte med alt befall. Man snakket først om ombudsmanns- og tillitsmannsordningen som stort sett gikk tilfredsstillende.

Hva befalets problemer angikk ble det særlig sterkt fremhevet de vansker troppsbefalt — særlig det yngre sersjansbefal — hadde i sin arbeidssituasjon. Det gjaldt både mulighetene for å gi tilstrekkelig opplæring og for å opprettholde nødvendig disiplin og orden.

Det synes som om respekten for andre mennesker og ansvarsfølelse for materiell og utstyr var dårligere nå enn før blant en del av mannskapene. Selv om de fleste mannskapers holdning var bra, utgjorde mindretallet et alvorlig problem. Man savnet derfor sterkere virkemidler enn i dag for å stanse denne uheldige utviklingen blant enkelte mannskaper.

Boligmassen var i forfall p. g. a. mangel på vedlikehold. Det var nødvendig med omgående vedlikehold om ikke boligforholdene skulle bli helt utilfredsstillende for befalet. At sersjanter måtte bo to mann på små enmanns rom med gamle og uhensiktsmessige møbler ble også påpekt.

Når det gjaldt flytransport for befall hadde man de samme problemer som Brigadens øvrige avdelinger og det ble gitt uttrykk for de samme oppfatninger.

Harstad sjøforsvarsavsnitt.

Nemnda møtte først avsnittsjefen og representanter for befalet.

Avsnittets største problem er forlegningsforholdene, både kapasitet og kvalitet er dårlig. Det var forutsatt reist ny kaserne i 1976 samtidig som tjenesten skulle omlegges noe

slik at mannskapene bodde på Trondenes, men fikk visse perioder ute på fortene. Dette var nå utsatt ett år.

Fortsjefene ga en orientering om forholdene ved fortene. Skrolsvik hadde ny kontingent nå, og tillitsmennene her var særlig opptatt av tilbringertjenesten til flyplassen.

Ved begge fortene har mannskapene fri annen hver helg fra fredag middag til mandag middag.

Enkelte mannskaper hadde visse tilpasningsvansker til livet ved de isolerte fortene, men man hadde hittil lyktes med å få disse overført, vesentlig til stasjonsavdelingen på Trondenes.

I forrige kontingent hadde det vært problemer med alkoholforbruket, men dette var vesentlig bedre i nåværende kontingent.

Velferdsutstyret ble ofte behandlet på en uansvarlig måte, til dels ble det utøvet hærverk. Musikkinstrumenter ble ødelagt, og båter med påhengsmotor ble behandlet på en måte som medførte store reparasjonsutgifter. Erstatningsansvar ble gjort gjeldende i de tilfelle man kunne tilbakeføre ødeleggelsene til bestemte personer.

Dekningen av familieboliger er bra. Avsnittet er imidlertid forpliktet til også å skaffe boliger til personell i fiskerioppsynet. Situasjonen ved fortene er noe vanskeligere. Skrolsvik vil få ny befalsforlegning i april 1975 og da vil situasjonen bli god.

Nemnda foretok så en befarung i leiren.

Forlegningsbrakkene hadde svært lav standard. Rommene virket dystre, gulvene var dårlige, vinduene trekkfulle. Bare en brakke hadde eget dusjanlegg. Mannskapene i de øvrige brakkene måtte nytte badeanlegget i gymnastikksalen som lå ca. 400 m fra forlegningene.

Selv om det også var andre ting å bemerke til forholdene i leiren var ny kaserne gitt klar 1. prioritet.

Etter befarungen ble det holdt møte med det sentrale tillitsmannsutvalg. Tillitsmennene mente at tiden for opplæring av tillitsmenn var for kort og mente også at det kunne være uheldig at befalet skulle gi denne opplæringen. De mente tillitsmennene burde trekkes sterkere inn i opplæringsarbeidet. Ombudsmannen pekte på at de militære avdelinger var pålagt ansvaret for denne opplæring som all annen utdanning og mente det var riktig. Han var imidlertid enig i at man burde trekke tillitsmennene inn i arbeidet med utformingen av opplæringsprogrammet og i den praktiske opplæring.

Man drøftet ellers en del generelle spørsmål som økonomiske forhold, flytransport etc.

Tillitsmennene pekte også på de dårlige for-

legningsforholdene og mente at noe måtte gjøres snarest for å bedre forholdene.

Til slutt orienterte Ombudsmannen om sin virksomhet og ombudsmannsordningen generelt.

Luftforsvarets tekniske befalsskole, Kjevik.

Besøket ble innledet med at skolesjefen orienterte om virksomheten og forholdene ved skolen.

Skolen driver befalsutdanning, mekanikerutdanning og assistentutdanning. Befalsutdanningen har det største antall elever. I tillegg til selve nyutdanningen drives det omlag 60—70 spesialkurser. Hittil har det ikke bydd på problemer å få tilstrekkelig kvalifisert personell til skolen, men sjefen fryktet at beordringssystemet kunne skape vanskeligheter på dette området.

Det var vanskelig å få grenaderene til å ta reverving, idet tilbudet på det sivile marked er bedre enn i Forsvaret.

Det var ikke problemer med de menige elevene som syntes godt motivert for skolegangen.

Virksomheten i tillitsmannsutvalget går tilfredsstillende og det er ikke store problemer blant mannskapene.

Det var innført adgang til nattpermisjon uten at dette hadde skapt problemer.

I forbindelse med overføringen av sambands- og radarskolen på Lutvatn skal det bygges 2 nye elevforlegninger, en ny befalsforlegning og nytt skolebygg. Dette skulle dekke behovet for klasserom og forlegninger. Videre skal det bygges administrasjonsbygg, nok en befalsforlegning, velferdsbygg med kinosal og ny befals- og mannskapsmesse.

Skolen har bare en gymnastikksal og det er for lite for så stor styrke. Det er imidlertid planer om utvidelser og forbedringer av skolens idrettsanlegg.

Etter møtet så Nemnda på skolens etableringer.

Soldatheimen, som er bygget av tyskerne, inneholder bibliotek, kino, kantine, aktivitets- og hobbyrom samt kontorer. Forholdene her var gode. Biblioteket hadde stort utlån og gode lesemuligheter. Kinosalen har plass til 450 og scene som tilfredsstillende Riksteatrets krav. Kantinen var også bra og hadde godt besøk.

Sivile hadde adgang til arrangementer både i kinosal og kantine. Det var et betydelig samarbeid med sivile institusjoner og dette skapte et godt forhold mellom militært personell og de sivile.

Forlegningsforholdene var sterkt varierende. Noen var forlagt i brakker bygget av tyskerne, forholdene her var imidlertid brukbare. En kaserne var fra 1952, den var av vanlig

standard. Skolen hadde også en ny kaserne av meget høy standard, her hadde hvert rom egen forgang med vask og skap samt toalett. I kjelleren hadde hver mann eget skap. Videre var det dusj og badstue som kunne nyttes når som helst, foruten vaske- og tørkerom. Kasernen hadde også lese- og oppholdsrom.

Nemnda ble vist rundt i skolelokalene og fikk en orientering om kursopplegg, kursplaner og materiell. Alt ga et imponerende inntrykk av høy standard og stor aktivitet.

Det ble så holdt et møte med det sentrale tillitsmannsutvalget. Tillitsmennene var fornøyd med virksomheten i tillitsmannsutvalget ved skolen, men ønsket at mannskapene hadde vist større interesse for ordningen. De ga også uttrykk for at de ønsket bedre kontakt med den sentrale tillitsmannsordningen. For øvrig mente de kjennskapet til Ombudsmannens virksomhet var for dårlig og ønsket bedre orientering om dette.

Ombudsmannen ga en orientering om Nemnda og virksomheten.

Etter møtet med tillitsmennene traff Nemnda representanter for befalsorganisasjonene på Kjevik.

Ombudsmannen redegjorde først for hensikten med samtalen og mulighetene som forelå for befalet til å bruke ombudsmannsordningen.

En rekke spørsmål knyttet til befalets tjeneste ble så drøftet. Spesielt kom man inn på de problemer som var knyttet til beordringssystemet. Man fant ikke at dette hadde innfridd forventningene, og det ble reist tvil om det var hensiktsmessig å beholde systemet lenger. Det ble gitt uttrykk for at mange av forutsetningene for innføring av beordringssystemet ikke var oppfylt slik at store deler av det befalet som i sin tid godtok systemet nå følte seg lurt.

Infanteriets øvingsavdeling nr. 2, Evjemoen.

Innledningsvis ga avdelingens sjef en orientering om avdelingen og virksomheten.

Bygningene i leiren var stort sett i bra stand, men forlegningsbrakkene manglet oppholdsrom og bad. Det skulle nå bygges bad i tilknytning til brakkene hvor det også ville bli oppholdsrom og muligheter for å tørke tøy.

Sivilundervisningen viste stor aktivitet, men undervisningsbygget var for lite.

Befalssituasjonen var tilfredsstillende og samtlige sivile stillinger var også besatt.

Det var ikke problemer med mannskapene, også de disiplinære forhold var gode. De sosiale problemer syntes å være økende, men hittil hadde man vært i stand til å avhjelpe de vanskeligste tilfellene. Avdelingen hadde nå

fått anledning til å ansette en sosionom, denne besøkte foreløbig avdelingen 3 ganger i uken.

Nemnda så på forlegningsbrakkene som var godt brukbare, men naturlig nok ikke av samme standard som nyere forlegninger.

Kjøkken og spisesal var tilfredsstillende med vanlig utstyr.

Kantinen var bra, men hadde for liten kapasitet for servering.

Gymnastikksal og utendørs idrettsanlegg var bra.

Leirens største svakhet var mangelen på bademuligheter. Det fantes bare 19 dusjer til hesele mannskapsstyrken, og for å få avviklet badetjenesten måtte man begynne kl. 0800 om morgenen.

Det ble også holdt møte med det sentrale tillitsmannsutvalg.

Tillitsmennene spurte først om mulighetene for å få innført en generell lørdagsfriordning. Ombudsmannen sa at det ble arbeidet med saken, idet den var reist på siste landskonferanse.

Spørsmålet om velferdsoffiserenes status ble reist på bakgrunn av en artikkel i «Mannskapsavisa». Tillitsmennene mente det var uheldig å legge for stor vekt på militær bakgrunn for disse. Det burde heller sees mer på sivil bakgrunn slik at man fikk velferdsoffiserer med de beste forutsetninger for arbeidet. Ombudsmannen var enig i at velferdsoffiserenes status var flytende og at situasjonen ikke var tilfredsstillende. Det arbeides imidlertid nå med saken.

En tillitsmann mente at man disponerte velferdsmidler til formål og utstyr som naturlig burde dekkes av andre midler, f. eks. erstatning av nedslitt idrettsutstyr. Ombudsmannen var enig i at man burde være varsom med i for sterk grad å bruke velferdsmidler til formål som skulle dekkes av andre midler. Sjefen sa man vesentlig hadde anskaffet spesialutstyr som neppe kunne anskaffes på annen måte.

Tillitsmennene hevdet at kostholdet var blitt dårligere og mente at kostøret var for lavt.

Møtet ble avsluttet med en generell diskusjon om tillitsmannsordningen.

Nemnda hadde også et møte med representanter for befalsorganisasjonene.

Først ble problemene i forbindelse med beordringssystemet spesielt for eldre befal, tatt opp. Det ble av befalet også ved denne avdeling pekt på at mange av forutsetningene for innføring av beordringssystemet ikke var innfridd slik at ordningen ikke virket etter hensikten.

Boligsituasjonen ble også tatt opp. Det var nå stort behov for vedlikehold om ikke boligmassen skulle forfalle, men det var mangel på vedlikeholdsmidler. Hvis det ikke ble gitt økte vedlikeholdsmidler var det ikke mulig å forhindre en sterk forringelse av boligene.

Sjøforsvarskommando Sørlandet, Odderøya.

Besøket startet med møte i det sentrale tillitsmannsutvalg.

Fortsjefen ga først en orientering om fortet og virksomheten.

Administrasjonsbyggene var fortsatt dårlige og skapte store vansker for avviklingen av tjenesten. Instruktørens arbeidsmuligheter var utilfredsstillende, kontorforholdene var slike at de neppe ville blitt godkjent av sivile helsemyndigheter. Man manglet undervisningslokaler og de man hadde var i dårlig forfatning. Det var således stort behov for det planlagte kontorbygg som både ville skaffe tidsmessige kontorer og nødvendige undervisningslokaler.

Tillitsmennene uttrykte misnøye med undervisningsmulighetene, dette gjaldt både materiell og lokaliteter. Dette, sett i sammenheng med det store kurstilbud, førte til stort frafall innen sivilundervisningen.

Man drøftet deretter generelt forholdene på Odderøya.

Befaringen bekreftet inntrykket av at arbeids- og tjenesteforholdene var høyst utilfredsstillende. Det er nødvendig at det snarest bevilges midler til utbygging hvis man fortsatt vil ha virksomhet på Odderøya.

Nemnda besøkte også Marvika orlogsstasjon og snakket med representanter for befalet og tillitsmennene. Tillitsmennene hadde ikke spesielle problemer de ønsket å drøfte med Nemnda. Forlegningsforholdene ved stasjonen var tilfredsstillende.

Oslo i februar 1975.

Edg. Andreassen
(sign.)

Hans Nordahl Jensen
(sign.)

Erlend Rian
(sign.)

Kåre Hansen
(sign.)

Odd Holøs
(sign.)

Eystein Bardal
(sign.)

Lars Allén
(sign.)